

Вісник Національного банку України

7/2008

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року № 7 (149) ♦ Липень 2008

Здано до друку 01.07.2008 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРЄВ О.І. (голова),	КРЮЧКОВА І.В.,	САВЛУК М.І.,
БУРЯК С.В.,	ЛАНДИНА Т.В.,	САВЧЕНКО А.С.,
БАЖАЛ Ю.М.,	МАТВІЄНКО В.П.,	СЕНИЦЬ П.М.,
ГАЙДАР Є.Т.,	МЕЛЬНИЧУК М.О.,	СМОВЖЕНКО Т.С.,
ГАЛЬ В.М.,	МІЩЕНКО В.І.,	ФЕДОСОВ В.М.,
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,	МОРОЗ А.М.,	ХОФМАНН Лутц,
ГЕСЦЬ В.М.,	ОСАДЕЦЬ С.С.,	ШАРОВ О.М.,
ГРЕБЕНІК Н.І.,	ПАЛАМАРЧУК А.Б.,	ШЕВЦОВА О.Й.,
ГРУШКО В.І.,	ПАСІЧНИК В.В.,	ШЛАПАК О.В.,
ДОМБРОВСЬКИЙ Марек,	ПАТРИКАЦ Л.М.,	ШУМИЛО І.А.,
ІПАРЮНОВ А.М.,	ПЕТРИК О.І.,	ЮЩЕНКО В.А.,
КРАВЕЦЬ В.М.,	ПОДОЛІВ І.В.,	ЯРЕМЕНКО С.О.,
КРОТЮК В.Л.,	РАЄВСЬКИЙ К.Є.,	ЯЦЕНЮК А.П.
	РИЧАКІВСЬКА В.І.,	

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор
Заступник головного редактора
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"
Заступник начальника відділу — редактор з питань діяльності банків України, правового, інформаційно-програмного забезпечення та розрахунків
Відповідальний секретар
Головний художник
Літературний редактор
Дизайнери:

Коректор
Оператор
Реклама і розповсюдження
Фото:

Черговий редактор

ПАТРИКАЦ Л.М.
КРОХМАЛЮК Д.І.
ПАПУША А.В.

ЗАЄЦЬ О.С.
ЛІПІНСЬКА С.М.
КОЗИЦЬКА С.Г.
КУХАРЧУК М.В.
ПЛАТОНОВА Н.Г.,
ХАРУК О.В.
СІЛЬВЕРСТОВА А.І.
ЛИТВИНОВА Н.В.
ГРИЦЕНКО М.Р.
МІЛЕВСЬКИЙ Л.А.
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.,
ПАПУША А.В.,
ШЛЯЖКО В.
ПАПУША А.В.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http://www.bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України 09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Засновник і видавець: Національний банк України.

Адреса: вул. Інститутська, 9, Київ-8, 01008, Україна

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

Публікації в журналі Вищою атестаційною комісією України визнано фаховими
Видається у комплекті з додатком "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності"

Передплатний індекс 74132

Дизайн: Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета відділом видавничого обслуговування
Господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:

просп. Науки, 9, Київ-28, 03028, Україна
Формат 60 × 90 / 8. Друк. офсетний. Фіз. друк. арк. 8.0
Умовн. друк. арк. 9.0. Обл.-вид. арк. 10.4
Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилання на "Вісник Національного банку України" обов'язкове. Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора. Відповідальність за точність викладених фактів несе автор, а за зміст рекламних матеріалів — рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2008

ЗМІСТ

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

Вітання Голови Національного банку України Володимира Стельмаха з нагоди професійного свята – Дня бухгалтера 2

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

Л.Патрікац
Банкіри вчилися на Поділлі 3

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Змагання майбутніх банкірів 7

А.Папуша
Перший випуск магістрів 30

БАНКИ УКРАЇНИ

В.Міщенко, В.Жупанин
Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків 8

С.Чигир
Чи перегріта банківська система України? 13

Банк "Київ": 15 років діяльності 31

О.Христофорова
Маркетинг партнерських відносин у системі управління клієнтською базою банку 41

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у травні 2008 р. 59

Банки, включені до Державного реєстру банків у травні 2008 р. 59

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у травні 2008 р. 59

О.Заєць
Міжнародний досвід та його вплив на розвиток банківської системи України 62

Основні показники діяльності банків України на 1 червня 2008 року 69

МАКРОЕКОНОМІКА

Д.Положенко
Фінансова політика – механізм реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку 14

Л.Рябініна
До проблем розвитку теорії сучасних грошей 32

Б.Пшик
Фонди суверенного багатства: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи діяльності в Україні 36

Основні макроекономічні показники розвитку України у травні 2002–2008 років 68

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

О.Шаров
Центральний банк у XXI сторіччі: виклики та рішення 18

Державні нагороди України 52

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

О.Деревська
Активно-пасивні операції та управління ліквідністю банківської установи 44

НОВІ КНИГИ

З історії банківської системи Білорусі 51

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Про введення в обіг ювілейної монети "600 років м. Чернівцям" 59

Про введення в обіг ювілейної монети "Євген Петрушевич" 60

Про введення в обіг пам'ятних монет "Гриф чорний" 60

Про введення в обіг ювілейної монети "225 років м. Севастополю" 61

Про введення в обіг пам'ятних монет "Ластівчине гніздо" 61

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за травень 2008 року) 65

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за травень 2008 року) 66

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у травні 2008 року 70

ФОНДОВИЙ РИНОК

Ринок державних цінних паперів України у травні 2008 року 71

АНОТАЦІЇ 72

Шановні фахівці бухгалтерської справи!

*Прийміть найщиріші вітання
з нагоди вашого професійного свята
— Дня бухгалтера!*

Професія бухгалтера є надзвичайно важливою у сучасному суспільстві, оскільки нині важко уявити собі сферу діяльності, в якій би не використовувалися ваші самовіддана праця, досвід і професійні знання. Змодельована вами інформація завжди відображає реальний стан і є основою розвитку нових, сучасних напрямів у фінансовому світі України – аудиту, ризик-менеджменту, фінансової аналітики. Така професія вимагає від кожного з вас сумлінності, розсудливості, об'єктивності, чесності та наполегливості, справжньої відданості своїй справі. Бажаю вам міцного здоров'я, щастя, затишку у ваших оселях, невичерпної енергії та насаги до нових досягнень для успішного розвитку економіки України, зміцнення її фінансової системи, на благо розквіту нашої держави!

Голова
Національного
банку України

Володимир Стельмах

Нотатки з семінару/

Банкіри вчилися на Поділлі

27–30 травня у стародавньому місті Кам'янці-Подільському, що на Хмельниччині, згідно з Програмою навчання працівників системи НБУ та банків України в 2008 році на базі управління Національного банку у Хмельницькій області відбувся семінар "Платіжні системи та їх розвиток".

Учасниками семінару були начальники територіальних управлінь та представники департаментів Національного банку України. З презентаціями виступили фахівці департаментів платіжних систем, інформатизації та інших структурних підрозділів НБУ.

Зі вступним словом до учасників семінару звернувся заступник Голови Національного банку України **Павло Се-ниш**. Він зазначив, що однією з головних функцій центрального банку є підтримка довіри суспільства до грошей, яка значною мірою залежить від спроможності суб'єктів економіки своєчасно і безпечно переказувати кошти та використовувати фінансові інструменти у платіжних системах і системах розрахунків. Тому системи платежів і розрахунків вочевидь мають бути ефективними, надійними, і працювати в умовах, навіть коли економічні ринки навколо потерпають від криз. Безпечність та ефективність платіжних систем становить основу виконання грошима їх головної функції — ефективного засобу платежу, підґрунтя діяльності фінансових ринків та економіки в цілому.

Істотне зростання кількості та сум переказів, які щоденно обробляють платіжні системи, посилення централізації та зменшення кількості ключових систем, ускладненість задіяних платіжних технологій і, як наслідок, збільшення системного ризику, — все це підвищує відповідальність центральних банків як регуляторів та наглядачів за платіжними системами.

Із ґрунтовною доповіддю на семінарі виступила директор департаменту платіжних систем **Наталія Лапко**. Її виступ стосувався основних теоретичних та практичних аспектів діяльності систем платежів і розрахунків в Україні: законодавства, котре є підґрунтям для розробки й функціонування платіжних систем, їх різновидів, традиційних та новітніх платіжних інструментів, проблем у сфері платежів і розрахунків, нових нормативно-правових актів Національного банку України з перелічених питань.

Особливу увагу доповідач приділи-

ла нагляду за платіжними системами, або, за термінологією, вживаною в Європейському Союзі, оверсайту. В багатьох розвинутих країнах оверсайт платіжних систем відокремлено від інших завдань центрального банку — він становить його офіційну та систематичну структуру. І хоча оверсайт — порівняно нове явище, його стрімкий розвиток спричинився до того, що сьогодні він стає загально визнаною функцією центрального банку і одним із його найвідповідальніших обов'язків.

У документах Європейського центрального банку, Банку міжнародних розрахунків, центробанків країн ЄС *оверсайт* визначається як функція сучасного центрального банку, спрямована на забезпечення безперервного функціонування платіжних систем, суть якої — в оцінюванні діючих платіжних механізмів і тих, що плануються, та, за необхідності, в ініціюванні змін до цих механізмів.

Якщо функції наглядача за фінансовими установами, в тому числі й банківськими, в різних країнах можуть виконувати різні уповноважені організації, то оверсайт є функцією саме центрального банку, незважаючи на те, ким створені і хто входить до структур платіжної системи — банки чи небанківські установи. Головна відмінність оверсайту платіжних систем від пруденційного нагляду за фінансовими установами полягає у тому, що оверсайт курирує платіжну систему в цілому — його об'єктом є не фінансова стійкість окремої структури та її індивідуальний ризик, а сукупні ризики всіх учасників платіжної системи.

Оверсайт має дві головні мети: безпеку платіжних систем та їх ефективність і поєднує як регулювання, так і заходи морального впливу на керівників платіжних систем і систем розрахунків усіх видів та організаційних структур.

Рекомендації щодо здійснення Національним банком України оверсайту платіжних систем висловлено під час візиту в Україну місії Світового банку в рамках Ініціативи СНД у сфері платіжних систем (CISPI) та зафіксовано у звіті Світового банку про платіжні системи в Україні. З метою вико-

нання зазначених рекомендацій на IV квартал поточного року заплановано розробку проекту концепції здійснення Національним банком України оверсайту платіжних систем.

Зупинившись на проблемних питаннях відкриття та ведення банками рахунків клієнтам, Наталія Лапко на-вела дані щодо аналізу обслуговування фізичних та юридичних осіб у різних регіонах країни й різними банками. Зокрема, провела паралелі між використанням українськими банками видів рахунків, платіжних інструментів та їх застосуванням у світовій практиці. Дані статистичної звітності свідчать про нерівномірний розподіл клієнтських рахунків між банками нашої країни: майже 92% усіх клієнтів — фізичних осіб і понад 84% клієнтів — суб'єктів господарювання (юридичних осіб та осіб-підприємців) обслуговується у восьми банках, тоді як в Україні їх налічується більш як 170.

Розповідаючи про нове в законодавстві з питань платіжних систем і розрахунків, Н.Лапко зупинилася на ініціативі Національного банку України щодо врегулювання питання здійснення операцій із застосуванням програмно-технічних комплексів самообслуговування (ПТКС), до яких належать банківські автомати самообслуговування, депозитні банкомати (cash in), платіжні термінали, термінали обслуговування тощо. ПТКС, за допомогою яких здійснюється самообслуговування за операціями внесення готівки та її переказу на відповідні рахунки, дають змогу збільшувати спектр роздрібних платіжних послуг для фізичних осіб. Зокрема оплачувати міські, міжміські та міжнародні переговори операторам фіксованого зв'язку, поповнювати суми за контрактами з операторами стільникового зв'язку, оплачувати комунальні послуги, поповнювати рахунки в банках, погашати заборгованість за кредитами тощо. Разом із тим поява ПТКС порушує низку питань, серед яких — ліцензування та контроль за відповідною діяльністю небанківських установ, встановлення єдиних вимог до функціонування ПТКС, визначення статусу документа, що свідчить про приймання готівки від фізичної особи тощо.

З метою запобігання неконтрольованому залученню коштів та недопущення зловживання ними, захисту прав та інтересів споживачів Національний банк України прийняв нормативно-правовий документ, яким встановлено загальні вимоги до використання ПТКС в Україні.

Начальник управління методології

роздрібних платежів департаменту платіжних систем **Володимир Харченко** виступив із двома доповідями. У першій зазначив, що прийняті в останні роки законодавчі акти, зокрема Концепція поширення безготівкових розрахунків з використанням спеціальних платіжних засобів, схвалена постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 26.06.2006 № 753, та Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2006 № 377 “Деякі питання здійснення розрахунків за продані товари (надані послуги) з використанням спеціальних платіжних засобів”, у цілому позитивно вплинули на розвиток карткового ринку України.

Обсяги операцій з використанням платіжних карток у 2007 році сягнули майже третини внутрішнього валового продукту України, а темпи приросту інфраструктури приймання платіжних карток, починаючи з 2006 року, випереджають темпи їх емісії в 1.5–2 рази. Водночас упродовж багатьох років співвідношення суми безготівкових та готівкових операцій за картками, емітованими українськими банками, залишається на рівні 3–4%.

Одним з основних чинників, які стримують розвиток карткового ринку, є тарифна політика платіжних систем (тарифи банків з інкасації готівки нижчі, ніж комісії, встановлені для торговців платіжними системами за безготівкові розрахунки). Тому підприємства торгівлі та послуг не зацікавлені реалізовувати товари (послуги) з використанням платіжних карток і забезпечувати розвиток відповідної інфраструктури. За різними оцінками, торговельні мережі віддають до 20% свого доходу від платежів картками. Це майже критична межа в умовах зниження торговельної націнки, а також збільшення витрат, зокрема на рекламу, з метою залучення клієнтів до своєї мережі тощо. Як наслідок, навіть збільшення кількості термінального обладнання для приймання карток, яке встановлюється у торговельній мережі, не приносить бажаного результату — збільшення безготівкових розрахунків.

Отже, перспективи розвитку карткового ринку України слід розглядати з точки зору можливості досягнення основної мети — стимулювати населення частіше використовувати картки у повсякденних розрахунках. За ступенем важливості найзначущішими позитивними чинниками впливу на цей ринок є підвищення рівня доходів населення і збільшення кількості торговельно-сервісного обладнання, яке приймає до оплати картки.

Також важливими чинниками є:

- упровадження нових технологій та розширення спектра операцій;

- координація зусиль банків щодо створення уніфікованої інфраструктури;

- розширення сфери використання платіжних карток шляхом упровадження багатофункціональних банківських смарт-карток та реалізації супутніх проектів у соціальній сфері (студентські картки, соціальні картки, транспортні картки тощо);

- зростання обсягів роздрібного кредитування (збільшення кількості платіжних карток із кредитною схемою, зокрема з пільговим періодом кредитування, започаткування повноцінного функціонування кредитних бюро);

- об'єднання мереж: банківських і торговельних (бонусні, дисконтні, накопичувальні програми, програми лояльності);

- реалізація програм підвищення фінансової обізнаності населення;

- проведення маркетингових заходів, спрямованих на популяризацію платіжних карток.

Доповідач навів основні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні у розрізі емісії карток, інфраструктури їх приймання та використання, а також порівняв показники, що характеризують картковий ринок України, з показниками інших країн світу (див. “Вісник НБУ” № 4, 2008 р.).

У другій своїй доповіді Володимир Харченко висвітлив роль і місце Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП) у платіжній системі України. Він зазначив, що НСМЕП, на початку суто платіжна система, почала набувати соціальних ознак і поступово перетворюється в соціально-платіжну систему, в якій картка НСМЕП поряд із платіжними виконує функції ідентифікаційного документа, засобу обліку та надання соціальних виплат, медичного страхування тощо. Таким чином, банки — члени НСМЕП, крім виконання фінансових операцій, забезпечують реалізацію соціально важливих для населення та держави проектів.

Першим з них став проект “Електронний студентський квиток”, який реалізується Міністерством освіти і науки України спільно з Національним банком України на базі державної інформаційно-виробничої системи “ОСВІТА” з використанням технології НСМЕП. Відповідно до проекту впроваджено багатофункціональний електронний студентський квиток єдино-

го зразка з використанням технології НСМЕП, який поєднує функції студентського квитка та банківської платіжної картки. На початок 2008 року до участі в проекті залучено 35 вищих навчальних закладів, які територіально охоплюють більшість областей України, та сім банків, що емітували понад 35 тисяч електронних студентських квитків. Реалізація проекту “Електронний студентський квиток” є першим кроком до впровадження в Україні у загальнонаціональному масштабі комп'ютеризованої системи “Картка обліку соціальних пільг”.

Розширюючи функціональні можливості картки, в НСМЕП на замовлення банків було розроблено нові зразки карток із додатком “Медичне страхування” та з бонусними додатками. Емісію таких карток розпочали в 2008 році Зембанк (м. Харків) і Кредитвестбанк (м. Київ).

Низка переваг, а також захищеність технології розрахунків платіжними картками НСМЕП через мережу Інтернет дали змогу впровадити ряд унікальних для України сервісів, зокрема, спільно з УДППЗ “Укрпошта” забезпечити проведення інтернет-поштових переказів (<http://perekaz.ukrposhta.com>), застосувати технологію переказу коштів через Інтернет на рахунки фізичних та юридичних осіб (www.smartpay.com.ua). Крім того, держателі платіжних карток НСМЕП мають змогу сплачувати за:

- комунальні послуги та електроенергію у містах Київ, Одеса, Харків, Львів та інших;

- телекомунікаційні послуги (ВАТ “Укртелеком”, “Фарлєп”, “ЦСС” та інші);

- послуги кабельного цифрового й аналогового телебачення (“Воля-кабель”, “Фаворит”, “НТВ+” та інші);

- послуги провайдерів Інтернет;

- картки мобільного зв'язку, IP-телефонії, хостингу та доменних імен, а також інших товарів і послуг в інтернет-магазинах.

Обсяг інтернет-платежів з використанням карток НСМЕП становить близько 30% від усіх безготівкових платежів.

За станом на 01.05.2008 р. членами НСМЕП є 44 установи, з них: 42 банки (включаючи Національний банк України) та 2 небанківські установи. За даними головного процесингового центру НСМЕП, на 01.05.2008 р. банками — членами цієї платіжної системи емітовано понад 1.9 млн. карток, установлено понад 5 тис. терміналів; наростаючі обороти НСМЕП сягають більш як 58.7

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

млрд. грн., з початку поточного року вони становлять понад 7 млрд. грн.

Начальник відділу моніторингу платіжних систем департаменту платіжних систем **Олена Махаєва** розповіла про стан і динаміку розвитку світового й українського ринків міжнародних систем грошових переказів. Незважаючи на колосальні обсяги коштів, які щорічно переказуються приватними особами через кордони держав, значення ринку транскордонних переказів упродовж багатьох років недооцінювалося. Сьогодні визнано, що йдеться про масштабну економічну діяльність, яка впливає на соціально-економічний стан цілих регіонів світу, насамперед країн, що розвиваються. За даними Світового банку, кожна десята людина на Землі є учасником транскордонних переказів як відправник або як отримувач коштів. Загальний обсяг цих переказів, здійснених через офіційні канали, у 2006 році перевищив 300 млрд. доларів США, що майже вдвічі більше, ніж загальний обсяг прямих іноземних інвестицій до країн, які розвиваються. Очікується, що у 2010 році ця сума сягне 500 млрд. доларів США. Феномен транскордонних переказів безпосередньо пов'язаний із глобалізацією світового ринку праці та посиленням міграційних процесів.

Згідно з експертними оцінками транскордонні перекази мають яскраво виражену соціальну спрямованість: у багатьох країнах це — суттєве джерело доходів населення. Транскордонні перекази сприяють зниженню загального рівня бідності, пом'якшують ефект безробіття на внутрішньому ринку і є вагомим доповненням до соціального забезпечення, що надходить із державного бюджету. Посилення регуляторного тиску на формальні міжнародні системи грошових переказів може спричинитися до збільшення грошових потоків через неформальні канали.

У нашій країні тенденції щодо використання міжнародних систем переказу коштів відповідають світовим. Сьогодні юридичні особи України беруть участь у 21 міжнародній системі грошових переказів, створених установами США, Росії, Великобританії, Іспанії, інших країн. Обсяги грошей, які щорічно переказуються приватними особами за допомогою цих систем, рік у рік зростають. У 2007 році порівняно з попереднім вони збільшилися на 35% і сягнули 2.46 млрд. доларів США (або 1.75% від ВВП), що в 9 разів більше, ніж відправлено з України за кордон. Таким чином, наша країна залишається реципієнтом міжнародних грошових переказів. Найак-

тивніше на вітчизняному ринку працюють російські системи. Частка коштів, що надійшла торік в Україну з використанням систем Російської Федерації, суттєво зросла і становила 40.5% від загальної суми.

До п'ятірки міжнародних систем — лідерів за сумами отриманих в Україні коштів увійшли: Western Union (США) — 48%, Юнистрим (Росія) — 19%, MoneyGram (США) — 8%, Migom (Росія) — 8%, Contact (Росія) — 7% від загальної суми.

Окремо доповідач зупинилася на питаннях, пов'язаних із регулюванням в Україні діяльності членів та учасників міжнародних платіжних систем, відповідних норм законодавства та практичних заходах, які вживаються у цій сфері Національним банком України.

Директор департаменту інформатизації, член Правління Національного банку України **Анатолій Савченко** акцентував увагу слухачів на сучасному стані та подальших напрямках розвитку платіжних систем НБУ: Системи електронних платежів і Національної системи масових електронних платежів.

Зокрема доповідач зазначив, що Система електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) є надійною та ефективною системою міжбанківських розрахунків, яка цілком вито забезпечує потреби вітчизняної банківської системи. За станом на травень 2008 року розрахунки в СЕП здійснювали 1 612 учасників, серед яких 35 установ НБУ, 28 установ Державного казначейства України та 173 банки — юридичні особи зі своїми філіями. Протягом 2007 року СЕП обробила 320.2 млн. платежів на загальну суму 5 756.8 млрд. грн., що порівняно з показниками попереднього, 2006 року становить відповідно 112% та 142%. Щодня система обробляла близько 1.2 млн. платежів, а в окремі дні — понад 1.7 млн. Протягом 2008 року ці показники збільшилися, і на сьогодні середня щоденна кількість платежів становить 1.35 млн., а найбільша кількість платежів одного дня — 1.8 млн. шт.

Окремо **Анатолій Савченко** зупинився на можливостях СЕП-2, яка є новим поколінням міжбанківської системи розрахунків Національного банку України. СЕП-2 розроблена на базі сучасної СУБД і характеризується централізованою обробкою платежів у єдиному центрі, який знаходиться в Центральній розрахунковій палаті НБУ. При цьому технологія взаємодії з учасниками системи збережено. Основними здобутками СЕП-2 є те, що завдяки централізації обробки платежів

прискорилося їх доставка від відправника до отримувача і забезпечено запас щодо швидкодії та кількості платежів (за технічним завданням — до 10–15 млн. за день). Крім того, учасники СЕП-2 отримали змогу виконувати платежі в режимі реального часу на адресу будь-яких інших учасників.

Режим реального часу передбачає он-лайнний зв'язок учасника з Системою електронних платежів НБУ і дає змогу миттєво зараховувати кошти на кореспондентський рахунок отримувача. На жаль, банки України не сповна використовують можливості, які надає їм режим реального часу: он-лайнні платежі зазвичай становлять не більше 1% від загальної кількості платежів і 3% від загальної суми платежів. На сьогодні до режиму реального часу підключено лише 103 безпосередніх учасників, причому початкові платежі виконують лише 63 з них. Це 19 комерційних банків та їх філії, територіальні управління і навчальні заклади НБУ. А проте режим реального часу створює найкращі умови для виконання міжбанківських платежів, які є критичними для користувачів за швидкістю або важливістю виконання, у тому числі за операціями монетарної політики та міжбанківського кредитування. Саме режим реального часу стане основою всіх подальших проєктів, які впроваджуватиме Національний банк України у платіжній сфері.

Другу частину доповіді **Анатолій Савченко** присвятив використанню новітніх технологій та проєктів у НСМЕП. Для забезпечення подальшого розвитку системи в НСМЕП було впроваджено картки нового типу, зокрема картки на базі чіп-модулів SLE44C42S та SLE66CL80P (операційна система УкрКОС v2.0 та фінансові додатки УкрКОІН v2.0), а також SLE66C161PE (операційна система УкрКОС v2.1 та фінансові додатки УкрКОІН v2.0).

З метою вирішення державних завдань щодо соціального захисту населення, поставлених перед міністерствами та відомствами, Національний банк України запропонував використовувати єдину технологію, яка базується на напрацюванні банківської платіжної системи із застосуванням смарт-карток, а саме НСМЕП.

У рамках реалізації проєкту “Картка обліку соціальних пільг” Національний банк ініціював створення суміщеної смарт-картки, яка б поєднала стандарти НСМЕП, EMV, а також соціальні функції за такими варіантами:

— НСМЕП, соціальні та інші сервісні функції;

— VISA, соціальні та інші сервісні функції;
— MasterCard, соціальні та інші сервісні функції.

Таке рішення дозволило б об'єднати еквайрингові мережі банків — членів НСМЕП та міжнародних платіжних систем (VISA і MasterCard), що сприяло б реалізації проекту “Картка обліку соціальних пілг”.

При цьому доповідач наголосив, що виробництво таких карток, забезпечення їх персоналізації, а також оброблення трансакцій за соціальними та іншими сервісними функціями повинно здійснюватися виключно на території України.

Начальник Центральної розрахункової палати **Юхим Бендерський** розповів про експлуатацію автоматизованої карткової системи Національного банку України (АКС НБУ), призначеної для обслуговування фінансових операцій держателів платіжних карток НСМЕП. Доповідач висвітлив питання нормативно-правової бази, яка регулює створення і функціонування АКС НБУ, її технічної організації, ознайомив із кількісними показниками роботи системи, поділився планами щодо її розвитку.

Основними функціями АКС НБУ є цілодобове безперервне ведення лімітів операцій за картковими рахунками клієнтів, підтримка виконання цих операцій, включаючи приймання, криптографічну перевірку, маршрутизацію та обробку трансакцій за ними, розрахунків власних нетто-позицій щодо проведених операцій з картками інших банків у власній термінальній мережі та за картками Національного банку в термінальних мережах інших банків — членів НСМЕП, звірка цих позицій з позиціями, розрахованими Головним процесинговим центром НСМЕП, облік складових власної термінальної мережі, забезпечення виконання банківської персоналізації/персоніфікації клієнтських і службових карток тощо.

На сьогодні АКС НБУ обслуговує приблизно 14 тис. шт. карток у власній термінальній мережі, яка налічує 75 терміналів, 40 банкоматів та 4 інтернет-термінали. У 2007 році кількість операцій, здійснених через термінали НБУ, збільшилася на 50% і сягнула близько 2.5 млн., а кількість операцій, здійснених через банкомати, — на 30% і становила близько 740 тисяч.

Найближчим завданням АКС НБУ є її модернізація. У Центральній розрахунковій палаті відбувається міграція АКС на новий тип серверного обладнання і заміна його програмного забезпечення на модернізованішу версію. Запровад-

жувати технічні рішення за рахунок повного дублювання роботи основних функціональних вузлів дадуть змогу значно підвищити надійність його функціонування. Ця модернізація потребує від територіальних управлінь Національного банку оновлення програмного забезпечення автоматизованих робочих місць (АРМ), персоніфікацій/персоналізацій та запровадження нових засобів доступу користувачів до них (“ключової” автентифікації замість Windows-автентифікації).

Ще в одній доповіді начальника відділу моніторингу платіжних систем департаменту платіжних систем **Олени Махаєвої** йшлося про питання, пов'язані з емісією та використанням електронних грошей як у світі, так і в Україні. Доповідач озвучила найживіші визначення цього новітнього платіжного засобу, зупинилася на основних видах електронних грошей, їх властивостях, а також системах, які сьогодні є визнаними лідерами в світі та на пострадянському просторі. Чільну увагу вона приділила підходам щодо регулювання діяльності емітентів електронних грошей, прийнятих у країнах Європейського Союзу, порівняно з баченням законодавчих органів Сполучених Штатів Америки.

Стосовно використання електронних грошей в Україні було зазначено, що системи програмного типу, які здійснюють розрахунки електронними грошима в мережі Інтернет, набирають оберти. Так, на початок 2008 року за неофіційними даними, близько мільйона українців користувалося системою WebMoney Transfer, яка дає змогу здійснювати розрахунки та перекази електронних грошей, номінованих у 6 видах валюти, а також у золоті. З електронними грошима цієї системи, номінованими в українській гривні, у 2007 році було проведено 1 672 тис. операцій на суму 223 млн. гривень в еквіваленті. Таким чином, за рік кількість операцій зросла в 2.4 раза, а сума операцій — у 3.2 раза. Емітентом електронних грошей, номінованих у гривні, є небанківська установа.

Досвід країн Європейського Союзу засвідчує: необхідно встановити чіткі правила й умови, відповідно до яких може здійснюватися емісія електронних грошей у країні, та запровадити контроль за нею. Так, Директивою 2000/46/ЄС від 18.09.2000 року визначено, що емітентами електронних грошей у країнах ЄС можуть бути виключно кредитні установи, до яких висунуто вимоги щодо початкового капіталу, підтримки на певному рівні власних коштів, обмеження інвестиційної діяльності та за якими здійснюється

пруденційний нагляд.

На думку доповідача, врегулювання у законодавстві України питань, пов'язаних із випуском і використанням електронних грошей, сприятиме виявленню потенційних переваг цього новітнього платіжного засобу і водночас — запровадженню державного контролю за діяльністю з електронними грошима.

Велику зацікавленість слухачів викликали також питання практичного використання Національної системи масових електронних платежів у різних регіонах країни. Так, у презентації начальника управління Національного банку України в Харківській області **Володимира Качука** йшлося про розвиток НСМЕП у харківському регіоні. На сьогодні учасниками системи в регіоні є 9 банківських установ, 5 із яких — це банки — юридичні особи міста Харкова. Загальна кількість емітованих карток НСМЕП за станом на початок травня 2008 року в Харківській області становить 313 тис. штук. Обсяг емітованих платіжних карток за 2008 рік у регіоні порівняно з аналогічним періодом минулого року збільшився на 30 тис., або на 10.6%. Це перевищує загальний показник по НСМЕП, який дорівнює 8.5%. Кількість встановлених банкоматів, банківських і торговельних терміналів у регіоні становить 636 одиниць, це на 74 одиниці більше, ніж у 2007 році.

Унікальний проект почав упроваджувати ХАК “Зембанк”. Страхова компанія — акціонер цього банку — виграла тендер на обслуговування проекту медичного страхування для працівників заводу Криворіжсталь (ВАТ “Міттал Стіл — Кривий Ріг”). Для обслуговування технології медичного страхування було обрано чіпову карту НСМЕП. При цьому прийнято рішення про суміщення картки медичного страхування із банківською картою зарплатного проекту.

Триває робота щодо популяризації серед населення платіжних карток НСМЕП як надійного інструменту безготівкової оплати в торговельно-сервісних мережах. Зокрема, в листопаді та грудні 2007 року проведено таку рекламну кампанію: в міському наземному транспорті, зокрема тролейбусах усіх маршрутів, та у вагонах Харківського метрополітену було розміщено рекламні листівки за тематикою НСМЕП. Із 15 травня поточного року рекламні листівки НСМЕП розміщено строком на 4 місяці у приміських електричних потягах (загалом охоплено близько 500 вагонів).

У презентації начальника управління Національного банку України в Одеській області **Михайла Азарова**

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ • ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

йшлося про досягнення і перспективи розвитку НСМЕП на Одешині. У рамках міської цільової програми з надання соціальних пілг та інших видів допомоги населенню міста Одеси, яка реалізується на базі технології НСМЕП, емітовано понад 25 тис. платіжних карток цієї системи та впроваджуються такі соціальні проекти:

— “Дешевий хліб” — виплати на придбання хлібобулочних виробів у торговельних мережах;

— “Домашня аптека” — виплати на придбання лікарських препаратів у деяких аптеках міста;

— “Гаряче харчування” — виплати на харчування в певних їдальнях;

— “ЖКП” — виплати на адресну оплату житлово-комунальних послуг.

Упровадження зазначених програм дасть змогу здійснити перехід від системи надання дотацій неможливим верствам населення до системи адресної допомоги, що, в свою чергу, забезпечить якісно новий рівень соціальної допомоги населенню в Одеській області.

Провідний економіст департаменту платіжних систем **Андрій Самойленко** зупинився на проблемних питаннях обслуговування платіжних карток. Він зазначив, що кількість скарг на банки від держателів платіжних карток щорічно зростає. Набувають поширення шахрайські операції з використанням платіжних карток міжнародних платіжних систем VISA International та MasterCard International, переважна більшість яких застосовує для збереження інформації магнітну смугу. А ось із картками

НСМЕП, заснованими на чіповій технології, шахрайських операцій п'ятий рік поспіль не було. Магнітна смуга є застарілим і вкрай незахищеним носієм інформації, який не має перспектив розвитку і щодня втрачає свої позиції.

У квітні 2008 року в Національному банку України проведено нараду з представниками Асоціації українських банків, Київського банківського союзу, Асоціації ЄМА, міжнародних платіжних систем VISA International і MasterCard International, за результатами якої на адресу банків надіслано звернення щодо необхідності неухильного дотримання вимог законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України в роботі з клієнтами стосовно здійснення операцій з використанням платіжних карток.

Для зменшення шахрайств із платіжними картками необхідна консолідація зусиль банків — учасників платіжних систем, їх асоціацій, державних установ, зокрема Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації, Генпрокуратури України тощо для постійної взаємодії з питань законодавчого та нормативно-правового забезпечення безготівкових розрахунків і співпраці у питаннях виявлення, розслідування та запобігання шахрайських операцій з використанням платіжних карток.

P.S. Учасники семінару ознайомилися з унікальними історичними пам'ятками Поділля, неповторними краєвидами Кам'янця-Подільського, який за його

красу називають “квіткою в камені”, і запропонували присвятити цьому місту пам'ятну монету Національного банку України. Вражаючим було знайомство з літописним містом Бакота, яке в XII—XV ст. було центром економічного, соціального та духовного розвитку Поділля — його столицею. Після утворення Дністровського водосховища у 1987 році незатопленою залишилася лише унікальна пам'ятка національного значення — скельно-печерний монастир. Нині він потребує відновлення та дбайливого збереження. Саме з цією метою у 1995 році жителі колишнього села створили громадську організацію “Бакота”. Нині вона підписала охоронний договір з управлінням культури Хмельницької облдержадміністрації, взявши на себе ці високі зобов'язання. Але на роботі, пов'язані з відновленням монастиря, не вистачає коштів. Тому рада громадської організації “Бакота” звернулася до всіх, хто хоче долучитися до важливої та почесної справи збереження і відновлення цієї святині, допомогти власними коштами. Також організація “Бакота” запрошує відвідати ці небачені краси місця.

Банківські реквізити громадської організації “Бакота”:

У ТБВБ № 890 Хмельницької обласної філії АКБ “Укрсоббанк”, МФО 315018, р/р № 26001890232391.

Гонорар за цей матеріал автор перераховує на вказаний вище рахунок.

Людмила Патрікац,
“Вісник НБУ”.

Хроніка/

Змагання майбутніх банкірів

“Наукові доробки молоді — вирішення проблем європейської інтеграції” — під такою назвою у квітні 2008 року в Харківському інституті банківської справи Університету банківської справи Національного банку України відбулася підсумкова II Всеукраїнська студентська науково-практична конференція. У ній взяли участь 218 студентів із 37 вищих навчальних закладів України, з них 129 — студенти Харківського інституту банківської справи. На конкурс було надіслано 54 студентські наукові роботи із 29 вищих навчальних закладів України.

На пленарному засіданні конференції виступили автори 16 кращих студентських наукових робіт — із Донецького національного університету, Донецького державного університету економіки і торгівлі

ім. Туган-Барановського, Державного вищого закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Дніпропетровського університету економіки та права, Запорізького національного університету, Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Львівського інституту банківської справи УБС НБУ, Севастопольського національного технічного університету, Тернопільського національного економічного університету, Харківського інституту банківської справи УБС НБУ, Харківського національного економічного університету, Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ.

Молоді науковці у своїх працях розгля-

дали проблеми трансформації банківської системи в умовах входження до СОТ, удосконалення іпотечних операцій комерційних банків, розвитку ринку банківських послуг на сучасному етапі, грошово-кредитної політики Національного банку України, таргетування інфляції в контексті сучасної грошово-кредитної політики, розвитку електронних банківських послуг, активізації лізингу у вітчизняній банківській сфері, організації довгострокового інвестиційного кредитування суб'єктів підприємництва, ефективності застосування фондового ринку, управління кредитним ризиком банку тощо.

Доповіді засвідчили глибоку зацікавленість їх авторів питаннями розвитку банківського сектору України, а також їх уміння аналізувати різні точки зору, захищати власні погляди, пропонувати конкретні шляхи вирішення актуальних проблем вітчизняного банківництва.

Кращі роботи відзначено дипломами I, II, III ступенів та рекомендовано Міністерству освіти і науки України до нагородження дипломами переможців.

Володимир Міщенко

Директор Центру наукових досліджень Національного банку України. Доктор економічних наук, професор

Валентин Жупанин

Головний економіст управління залучення та супроводження корпоративних клієнтів БАТ "Державний експортно-імпортний банк України"

У статті висвітлено проблеми забезпечення оптимізації співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами формування ресурсів банківських установ у зв'язку з нестабільністю розвитку світових фінансових ринків та необхідністю узгодження функціонування вітчизняної банківської системи від негативних наслідків фінансових криз.

Ресурсна база/

Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків

Забезпечення високих і стабільних темпів зростання вітчизняної економіки потребує значних фінансових ресурсів, джерелами яких можуть бути як внутрішні, так і зовнішні запозичення. Останнім часом вітчизняні підприємства та установи корпоративного сектору, передусім найактивніші фінансові посередники — банки, дедалі частіше звертаються за додатковими ресурсами до зовнішніх ринків, чому, безперечно, сприяє активний розвиток глобалізаційних процесів у фінансовій сфері та інтеграція України до світових фінансових ринків. Головними перевагами таких запозичень з точки зору практиків є доступ до значних грошових ресурсів, відносно низька їх вартість і триваліші (порівняно з внутрішніми) терміни залучення.

Нині ці залучення здійснюються здебільшого вітчизняними банками і небанківськими установами на основі випуску та продажу на міжнародних фінансових ринках єврооблігацій або шляхом одержання довгострокових синдигованих кредитів і короткострокових позичок. Однак, як зазначають окремі науковці та практики, такі запозичення суттєво збільшують частку боргів банківських установ і нефінансових корпорацій у структурі валового зовнішнього боргу держави, а тому можуть містити значні ризики з точки зору збільшення залежності вітчизняного фінансового сектору від іноземного капіталу, бути джерелом загрози різких змін у кон'юктурі зовнішніх фінансових ринків чи навіть спричинити фінансову кризу.

Проблеми формування збалансованої структури ресурсної бази банків останнім часом досліджувалися в теоретичних та практичних розробках провідних учених-економістів як України, так і світу. Зокрема, маємо на увазі праці Р.Г.Габбарда, Е.Дж.Долана, Ф.Мишкіна, П.Роуза, О.І.Лаврушина та багатьох інших учених. Але у зв'язку з динамічним розвитком міжнародних фінансових ринків ці дослідження не завжди можна адаптувати до сучас-

ного стану міжнародного ринку, а тим більше до фінансового ринку України.

У вітчизняній науковій літературі проблеми активізації діяльності банків на ринках зовнішніх запозичень останнім часом досліджували такі провідні вчені, як В.М.Геєць, О.В.Дзюблюк, М.І.Зверяков, Б.С.Івасів, В.В.Козюк, Л.В.Кузнєцова, В.Д.Лагутін, З.О.Луцишин, І.О.Лютий, С.В.Науменкова, Л.В.Руденко, М.І.Савлук, Т.С.Смолженко, А.С.Філіпенко та інші. В їхніх працях ґрунтовно досліджено основні питання залучення банками коштів на зовнішніх ринках, розглянуто тенденції та основні параметри боргових і кредитних запозичень, міру їх збалансованості тощо. Проте динамічний розвиток світових фінансових ринків та внутрішні зміни в Україні спонукають до подальшого вивчення зазначених проблем, які пов'язані з новими викликами та нестабільністю світових фінансових ринків.

Проблема залучення іноземного капіталу для розвитку національної економіки актуальна для багатьох країн із ринками, що розвиваються. Однак її вирішення не можна пов'язувати з безоглядним одностороннім підходом, який не враховує необхідності забезпечення стабільності розвитку вітчизняної банківської системи та досягнення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами фінансових ресурсів.

Стабільність функціонування економічної системи — це основа поступального розвитку та економічного зростання України, а його підґрунтям є забезпечення стабільності функціонування фінансового сектору загалом і банківської системи зокрема. Нині поняття стабільності є фундаментальним для сучасної світової економіки, оскільки без достатнього рівня стійкості всіх світових ринків неможливо досягти економічного зростання, надійного функціонування банківської системи та забезпечити прогресивний розвиток суспільства.

Стійкою може бути фінансова система, перехід якої від початкового стану до

БАНКИ УКРАЇНИ

заданих параметрів зростання відбувається за умов, коли жоден із множини чинників (інфляція, відсоткові ставки, приріст виробництва, обсяги кредитування, залучення депозитів тощо) не виходить за допустимі межі запланованих змін стану економічної системи, що й приводить до економічного зростання.

Найбільшою небезпекою для стійкості економічної системи є те, що нинішня світова фінансова система через радикальну лібералізацію та інтенсивний рух фінансових потоків (значною мірою спекулятивних) тісно пов'язана з національними економіками. А отже, негативні імпульси в розвитку міжнародних фінансових ринків дуже швидко передаються від однієї країни до іншої, спричиняючи ефект доміно. Останнім наочним прикладом такої негативної взаємодії фінансових ринків були зміни на світових фондових ринках у січні — лютому цього року. За оцінками науковців, ефект передачі таких негативних імпульсів (ефект зараження) від однієї країни до іншої може коливатися в межах 5—10%, тобто в разі виникнення кризи в одній країні ймовірність її появи в іншій зростає на відповідну величину.

Дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців свідчать, що одним із напрямів запобігання чи попередження таких ситуацій може бути забезпечення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами запозичень, які використовують фінансово-кредитні установи. У зв'язку з цим, на нашу думку, банки повинні дедалі більше уваги приділяти стимулюванню залучення заощаджень населення та домашніх господарств, які є важливим ресурсом з точки зору досягнення економічної рівноваги та стабільності у фінансовій системі країни. Порушення такої рівноваги може спричинити негативні процеси в економіці, а тому при розробці та реалізації державної економічної політики питання забезпечення економічної стабільності повинні ґрунтуватися на необхідності формування збалансованої та ефективної структури доходів і витрат населення, а також максимально можливої їх акумуляції банківською системою чи іншими установами фінансового сектору — інституційними інвесторами.

Це пов'язано перш за все з тим, що заощадження населення та домашніх господарств є головним і надзвичайно важливим внутрішнім джерелом формування інвестицій, без яких неможливий стабільний економічний розвиток національної економіки. У країнах із розвинутою ринковою економікою майже чверть національних заощаджень формується саме за раху-

нок таких коштів, а для більшості країн із ринками, що розвиваються, цей показник перевищує 70—80%.

Проблема забезпечення стабільності фінансової та банківської систем з точки зору вкладників, які довіряють свої заощадження банківським установам, а також надійне страхування та своєчасне повернення депозитів населенню завжди були актуальними для забезпечення нормального функціонування механізму залучення заощаджень населення, оскільки його здатність акумулювати вільні кошти безпосередньо залежить від довіри вкладників до банків і фінансової системи в цілому.

Аналіз світового досвіду свідчить, що фінансові та банківські кризи стали для світової економіки досить поширеним явищем. Так, фахівці зазначають, що протягом 1970—2000 рр. у 93 країнах світу відбулося 112 банківських криз, які зазвичай супроводжувалися значним зменшенням обсягів ВВП, зростанням інфляції, зниженням рівня ліквідності банківського сектору, збільшенням дефіциту бюджету і зовнішньої заборгованості, погіршенням добробуту населення [2, с. 3].

Найбільша кількість банківських криз відбулася у країнах Латинської Америки (32 банківські кризи за період із 1970 по 2004 рік). Середня тривалість кризи у цих країнах становила 3.3 року. Протягом року після кризи в зазначених країнах відношення державного боргу до ВВП зросло в середньому приблизно до 40%. Сукупні втрати внутрішнього валового продукту становили близько 16% [3, с. 31]. Отже, як свідчить досвід, банківська криза за дуже короткий строк може звести нанівець багаторічні досягнення макроекономічного (передусім монетарного) керування. Суттєвий вплив на світову економіку в 2007 році спричинила кредитна криза в США, наслідки якої ще остаточно не визначено, однак, за попередніми оцінками МВФ, збитки фінансового сектору можуть становити від 400 до 800 млрд. доларів США.

Значні економічні та соціальні втрати, понесені внаслідок банківських криз, переконують у необхідності створення системи ефективного моніторингу попередження, яка б підвищувала стабільність банківської системи, а також давала змогу уникати або пом'якшувати наслідки паніки серед вкладників банків.

У сучасних умовах розвитку національної економіки нехтування ризиками нестабільності банківської системи, в тому числі й зовнішніми, може призвести до системної кризи та дестабілізації економічного середовища.

На сьогодні з певністю можна стверджувати, що українська банківська система вже значною мірою інтегрована в

світову економіку. Зі 176 банків, що діють в Україні, 47 — банки з іноземним капіталом, а частка іноземного капіталу в банківському секторі за станом на 01.04.2008 р. становила 36.7%.

В умовах дефіциту довгострокових фінансових ресурсів на внутрішньому ринку вітчизняні банки протягом кількох останніх років почали активно запозичувати такі кошти на зовнішніх ринках. Так, у 2007 році запозичення банків становили майже третину від загального валового зовнішнього боргу України. За період із 2003-го по 2006 рік частка заборгованості банківського сектору в структурі зовнішнього боргу України зросла із 7.33 до 25.82%, тобто майже в 3.4 раза. При цьому, як свідчить аналіз даних, основну частину зазначених боргів становлять короткострокові синдикувані кредити (5.38 млрд. доларів), а також довгострокові кредити (3.52 млрд. доларів) та довгострокові боргові цінні папери (3.30 млрд. доларів США). У гривневому еквіваленті загальна сума зовнішніх запозичень сягає близько 62 млрд. грн., тоді як усі депозити, залучені банками від юридичних і фізичних осіб за станом на 01.01.2008 р., становили 280.1 млрд. грн. [5, с. 73].

Як бачимо, суттєво змінилися не тільки структура зовнішнього боргу нашої країни та співвідношення між внутрішніми й зовнішніми запозиченнями, а й співвідношення між залученням коштів банківським і небанківським секторами. Протягом останніх років, незважаючи на значне зростання обсягів зовнішніх державних запозичень, їх частка суттєво скоротилася на користь запозичень банків та нефінансових корпорацій переважно у вигляді синдикуваних кредитів, хоча слід зазначити, що частка облігаційних запозичень, особливо нефінансовими корпораціями промислового сектору та зв'язку, рік у рік зростає і вже досягла майже однієї чверті. Тому і банки, і небанківські установи починають конкурувати між собою на ринках як внутрішніх, так і зовнішніх запозичень, використовуючи широкий спектр фінансових інструментів, що, безперечно, відіграє позитивну роль у фінансуванні економіки за рахунок запозичених на світових фінансових ринках коштів та свідчить про суттєві структурні зрушення у фінансовому секторі України (див. таблицю 1).

Аналізуючи структуру та ефективність зовнішніх запозичень, варто зазначити, що одним із негативних наслідків кредитної кризи, яка виникла в США у серпні 2007 року, стало суттєве підвищення вартості рефінансування на світових ринках, що безпосередньо торкнулося й України. Так, зокрема, відсоткова ставка за зовнішніми запозиченнями навіть для великих вітчизняних банків підвищилася в се-

Таблиця 1. Структура зовнішнього боргу України у 2004–2006 рр.

Сектор	Відсотки			
	01.01.2004 р.	01.01.2005 р.	01.01.2006 р.	01.01.2007 р.
Сектор державного управління	37.50	36.55	30.83	23.65
Органи грошово-кредитного регулювання	8.06	5.51	3.16	1.61
Банки	7.33	8.69	15.43	25.82
Інші сектори	45.37	47.42	48.48	45.36
Прямі інвестиції: міжфірмовий борг	1.74	1.83	2.10	3.56

Джерело: [5, с. 73].

редньому на 150–200 пунктів. Спред за казначейськими облігаціями США для позичальників із країн з рейтингом ВВ, до яких належить переважна більшість провідних українських банків, підвищився до 3.5% і продовжує зростати.

Щоправда, слід віддати належне українським банкірам – усупереч ситуації, що склалася, вони протягом 2007 року змогли залучити на зовнішніх ринках більше ресурсів, ніж у попередні роки. Так, у III кварталі 2007 року українські банки залучили на зовнішніх ринках понад 4.2 млрд. доларів США, що приблизно на 300 млн. доларів більше, ніж було залучено в “докризовому” II кварталі. Це відбулося попри всі прогнози щодо скорочення зовнішніх запозичень українськими банками та щодо можливості девальвації гривні у зв’язку із закриттям інвесторами кредитних лімітів для країн, що розвиваються.

Таким чином, за підсумками дев’яти місяців 2007 року зовнішня заборгованість лише банківського сектору збільшилася на 80% і перевищила 25.4 млрд. доларів США. Всього за цей період вітчизняні банки залучили від нерезидентів 11.3 млрд. доларів, тоді як за дев’ять місяців 2006 року – лише 4.3 млрд. доларів США, або в 2.6 раза менше. В результаті загальна заборгованість корпоративного сектору України за станом на 1 жовтня 2007 року досягла 57 млрд. доларів США і становила понад 50% внутрішнього валового продукту країни.

Серед позитивних сторін активного залучення вітчизняними фінансово-кредитними установами ресурсів на світових фінансових ринках зауважимо можливість певним чином компенсувати дефіцит довгострокових фінансових ресурсів, який протягом останніх років досить гостро відчувається на внутрішньому фінансовому ринку України, і таким чином частково поліпшити збалансованість своїх активів і пасивів за термінами.

Водночас слід зазначити, що розширення обсягів запозичень на світових фінансових ринках для діяльності вітчизняних фінансово-кредитних установ може мати й певні негативні наслідки, до яких можна віднести:

- ♦ підвищення рівня доларизації економіки, що в цілому послаблює керуваність грошово-кредитного ринку та дієвість грошово-кредитної політики Національного банку України;

- ♦ посилення вразливості вітчизняної економіки до зовнішніх шоків, оскільки значні темпи зростання зовнішньої заборгованості корпоративного сектору в разі виникнення криз на світових фінансових ринках можуть призвести до дисбалансів на валютному ринку України;

- ♦ можливість недостатньо якісної оцінки платоспроможності позичальників унаслідок недооцінки (чи переоцінки) ними власних можливостей щодо повноти і своєчасності розрахунків із кредиторами через відсутність досвіду виплати кредитів, незначного рівня офіційних доходів тощо.

Незважаючи на те, що, за висновками аудиторських та рейтингових компаній, ризики дефолту зовнішніх позик українських банків до останнього часу були невисокими, оскільки 52% таких боргів залучені банками з іноземним капіталом, 17 – державними банками і лише 31% – банками, які належать українським власникам, за даними МВФ, 5-річні свопи кредитних дефолтів щодо України в 2007 році суттєво зросли і (як і в Казахстані) були найвищими в нашому регіоні.

Аналізуючи ризики неповернення боргів банками з іноземним капіталом, основну увагу необхідно звернути на характер фінансової діяльності їх материнських компаній, обсяги, галузеву та продуктову структуру кредитування, частоту виникнення дефолтів за окремими кредитами та інші фактори. Однак у випадку різких змін у структурі споживчих витрат (наприклад, за рахунок збільшення житлово-комунальних тарифів), скорочення соціальних виплат тощо може критися загроза масових неповернень банківських кредитів. Це, в свою чергу, може призвести до проблем із поверненням українськими банками зовнішніх запозичень.

До того ж, на нашу думку, хоча українські банки порівняно, наприклад, із російськими та казахськими накопичили відносно невелику суму зовнішньої

заборгованості і на даний момент на них суттєво не позначиться глобальна фінансова криза, її наслідки можуть бути відчутні наприкінці 2008 року, коли більшість позичальників змушена буде погашати свої зобов’язання за єврооблігаціями. І хоча пік виплат за єврооблігаціями буде лише через два-три роки, уже в цьому році українські банки можуть стикнутися зі складнощами при розміщенні нових випусків єврооблігацій, оскільки відсоткові ставки за зовнішніми позиками суттєво зростуть, а обсяги доступних фінансових ресурсів можуть скоротитися.

Разом з тим варто зазначити, що при значному зростанні ціни зовнішніх запозичень, наприклад, на 200–300 базисних пунктів, можуть виникнути суттєві дисбаланси в розвитку як грошового, так і фондового внутрішнього ринків, значно посиляться імпорт валютних ризиків та інфляції. За визнанням науковців, безпечним пороговим значенням підвищення вартості запозичень, за якого не відбудеться суттєвих негативних змін у рівні адекватності капіталу фінансово-кредитних установ, може бути рівень у 35–50 базисних пунктів.

Сьогодні, в умовах відсутності нормативних обмежень з боку Національного банку України щодо обсягів та структури зовнішніх запозичень, вітчизняні банки в разі стабілізації ситуації та зниження процентних ставок планують продовжити активне залучення коштів на міжнародних грошових ринках і ринках капіталу. Так, українські банки задекларували намір залучити на міжнародних ринках протягом 2008 року кошти на суму близько 28 млрд. доларів США.

Як уже зазначалося, традиційно вітчизняні банки для залучення іноземних коштів можуть використовувати три основні фінансові інструменти: єврооблігації (короткострокові – на грошовому ринку, а довгострокові – на ринку капіталів), довгострокові кредити (завичай, синдіковані), а також короткострокові кредити (як правило, це кошти материнських структур).

Використання єврооблігацій (LPN) уже протягом кількох останніх років дає змогу українським банківським і небанківським корпораціям залучати кошти в сумі до 500 млн. доларів США на строк від одного до семи років. Ці папери зазвичай котируються на міжнародних біржах, а тому вимоги до їх емітентів доволі високі: наявність підтвердженої міжнародним аудитом звітності за два останні роки та кредитних рейтингів як мінімум від двох відомих рейтингових агентств. Але таке розкриття інформації економічно виправдане, оскільки запо-

БАНКИ УКРАЇНИ

зичення шляхом випуску єврооблігацій є найдешевшими. До фінансово-кредитних установ, що добре зарекомендували себе на борговому ринку, можна віднести Укресімбанк, Приватбанк, Укрсиббанк, Укрсоцбанк, які залучають зовнішні ресурси в середньому під 7–8% річних. Трансакційні витрати при випуску єврооблігацій зазвичай більші, ніж 500 тис. доларів, тому емісія таких цінних паперів вважається вигідною, якщо обсяги випусків перевищують 100 млн. доларів США. Однак більшість фінансово-кредитних установ і нефінансових корпорацій, що потребують фінансування на суму до 100 млн. доларів, надають перевагу синдикованим кредитам.

Для українських банків, які мають намір розмістити за кордоном свої боргові папери, номіновані в іноземній валюті, вартість грошових ресурсів визначатиметься на основі врахування відсоткової ставки за державними облігаціями казначейства США, суверенних ризиків України та ризиків конкретної установи. На вартість зовнішніх запозичень також впливають терміни обігу облігацій та обсяги їх випуску. Так, відсоткова ставка за 10-річними казначейськими облігаціями США становить приблизно 4.4–4.7%, за 10-річними облігаціями Єврозони — близько 4.3%, а за останньою емісією українських суверенних бондів (2007 р.) — 6.358%. Відповідно, для вітчизняних банків, що входять у І групу, за класифікацією НБУ, найприйнятнішою була б ставка за облігаціями з 10-річним терміном обігу на рівні 7.5–9.0% річних.

Так, упродовж 2005 року вітчизняні емітенти здійснили випуск і розміщення єврооблігацій на суму 1.115 млрд. доларів США із середнім терміном 4.4 року та середньою ставкою 8.17%. А вже в січні 2006 року Приватбанк розмістив єврооблігації на суму 150 млн. доларів США на 10 років під 8.75%. Водночас українські банки, котрі наважилися вийти на ринок єврооблігацій восени 2007 року, постали перед необхідністю залучати кошти під значно вищі відсотки. Наприклад, дохідність єврооблігацій, емітованих банком “Форум”, становить 10% річних, банком “Фінанси та кредит” — 10.37%. Зауважимо, що протягом останніх двох років (до кредитної кризи 2007 р.) вартість ресурсів, залучених вітчизняними банками, постійно знижувалася. Наприклад, Укресімбанку 2006 року вдалося залучити 350 млн. дол. США під 7.65% річних. Крім того, емісія облігацій на 100 млн. доларів США (стандартна сума для українських банків) за світовими мірками вважається малоліквідною. Тому вітчизняні банки, щоб привабити покупців власних єврооблігацій, були змушені підвищувати

Таблиця 2. Сумарні діючі випуски єврооблігацій у розрізі банківських установ України за станом на 01.02.2008 р. [6]

Емітент	Обсяг емісії, млн. доларів США	Питома вага у загальному обсязі, %
ВіЕйБі-банк	125. 0	2.61
АБ “Південний”	100. 0	2.08
АКБ “Форум”	100. 0	2.08
Альфа-банк	545. 0	11.35
Банк “Надра”	275. 0	5.73
Банк “Фінанси та кредит”	100. 0	2.08
Приватбанк	830. 0	17.29
ПУМБ	275. 0	5.73
Укрсиббанк	825. 0	17.19
Укрсоцбанк	500. 0	10.42
Укресімбанк	1 125. 0	23.44
Усього	4 800. 0	100.00

ставку купона.

Із загальної суми запозичень вітчизняних банків за діючими емісіями єврооблігацій понад 80% припадає лише на чотири банки: 27.4% — на державний Укресімбанк, 20.2% — на Приватбанк, 20.1% — на Укрсиббанк і 13.3% — на Альфа-банк (див. таблицю 2).

Аналіз міжнародного грошового ринку засвідчив, що синдиковані позики надає заздалегідь відоме та обмежене коло банків-інвесторів, а їх вимоги щодо розкриття інформації позичальниками є достатньо простими. Саме тому найбільшим попитом синдиковані кредити користуються серед банків, які з різних причин не можуть чи не готові повністю розкрити всю свою інформацію в рамках випуску LPN, або мають термінову потребу в ресурсах, оскільки оформлення такої позики здійснюється протягом місяця для діючих позичальників і протягом трьох місяців — для нових. Синдиковані кредити економічно вигідні також і тим банкам, які потребують незначних сум коштів (від 10 млн. доларів США). Однак недолік синдигованих кредитів порівняно із залученнями на основі єврооблігацій полягає у нетривалих термінах користування кредитом — зазвичай це один рік із правом пролонгації на 1–1.5 року. Середній термін залучення синдигованих кредитів вітчизняними банками становить приблизно 25–30 місяців, тоді як облігаційні запозичення залучаються на 5–7 років.

Із загальної суми запозичень на зовнішніх грошових ринках за діючими синдигованими кредитами понад 60% припадає на чотири банки: 18.1% — на Райффайзен банк “Аваль”, 11.4 — на Укрсоцбанк, 10.6 — на Укресімбанк і 10.4% — на Укрсиббанк (див. таблицю 3).

За станом на 01.09.2007 р. всі синдиковані запозичення вітчизняних банків здійснювалися за рахунок довгострокових і короткострокових кредитів, причому частка корот-

кострових становила майже 60% від усіх запозичень. Фахівці пояснюють наявну динаміку зовнішніх запозичень і їх структуру різним ступенем впливу світової кредитної кризи на банки з національним та іноземним капіталом. Наприклад, такі банки з вітчизняним капіталом, як Приватбанк, “Надра”, Укресімбанк, “Фінанси та кредит” у період кризи були практично позбавлені можливості на прийнятних умовах запозичувати кошти на міжнародних фінансових ринках. Водночас банки з іноземним капіталом — Укрсиббанк, Райффайзен банк “Аваль”, ОТП-банк, Ерсте-банк і Унікредитбанк продовжували активно користуватися фінансовою підтримкою материнських структур. Так, лише BNP Paribas збільшив обсяг кредитної лінії на “фінансування оборотного капіталу” Укрсиббанку до 1.7 млрд. доларів США.

Таким чином, активізація зовнішніх запозичень обумовлена впливом виключно ринкових факторів: зовнішні ресурси є істотно дешевшими за внутрішні, а терміни їх залучення — значно тривалішими. При цьому слід зазначити, що, з одного боку, зростання зовнішніх запозичень може розглядатися як позитивна тенденція, що відображає не лише підвищення довіри іноземних інвесторів до України, а й посилення інвестиційної діяльності реального сектору. Крім того, активне залучення зовнішніх ресурсів українськими банками дає змогу підвищувати рівень монетизації економіки та посилювати роль банківської системи в розвитку реального сектору. З іншого боку, серед суттєвих проблем ресурсного забезпечення вітчизняної банківської системи коштами, одержаними на зовнішніх ринках, є посилення залежності української банківської системи від зовнішніх джерел надходження коштів і перебрання на себе відповідних ризиків, властивих цим ринкам.

Враховуючи ризики зовнішніх запозичень, на нашу думку, Національний

Таблиця 3. Структура залучених синдигованих кредитів у розрізі банківських установ України за станом на 01.01.2008 р. [6]

Банки	Загальний обсяг кредитів, еквівалент млн. доларів США	Питома вага в загальному обсязі, %
АБ "Південний"	100.0	2.54
АКБ "Форум"	261.0	6.64
Банк "Надра"	329.0	8.37
Банк "Фінанси та кредит"	130.0	3.31
Державний ощадний банк України	100.0	2.54
Кредитпромбанк	263.2	6.69
ОТП-банк	160.0	4.07
ПУМБ	309.0	7.86
Райффайзен банк "Аваль"	712.0	18.10
Сведбанк	142.7	3.63
Укрсиббанк	410.0	10.42
Укрсоцбанк	450.0	11.44
Укрексімбанк	415.0	10.55
Інші	151.0	3.84
Разом	3 875.9	100.00

банк України повинен продовжити реалізацію системи заходів з упорядкування діяльності вітчизняних банків щодо кредитування населення за рахунок зовнішніх запозичень в іноземній валюті. Це дасть змогу знизити ризики масового неповернення кредитів, у першу чергу іпотечних. Необхідно запроваджувати певні критерії, за якими зовнішні запозичення, що потім спрямовуються на кредитування реального сектору економіки, повинні відрізнятися від тих, які спрямовуються у сферу споживчого кредитування населення. Так, сьогодні майже всі кошти, залучені із зовнішніх джерел, використовуються для високодохідного споживчого роздрібно-го кредитування, яке, окрім надання іпотечних кредитів, фактично фінансує імпорт (придбання автомобілів, побутової техніки). Щоправда, винятком є Укрексімбанк, який спеціалізується на роботі з корпоративним бізнесом і залучає кошти на зовнішніх ринках власне для фінансування потреб своїх клієнтів. Проведений аналіз показав, що збереження протягом тривалого часу тенденції до збільшення частки споживчого кредитування і нехтування розвитком фінансової підтримки реального сектору може загрожувати погіршенням стану платіжного балансу країни та збільшенням і так високої інфляції.

Одним із варіантів підвищення рівня стійкості вітчизняної банківської системи завдяки обмеженню припливу короткострокового іноземного капіталу та вдосконаленню структури запозичень може бути всебічне стимулювання залучення банками ресурсів на внутрішньому фінансовому ринку. Додаткового вивчення потребує також питання щодо можливості розміщення корпоративних облігацій в іноземній валюті на внут-

рішньому ринку. Відповідне рішення наприкінці минулого року прийняла Державна комісія із цінних паперів і фондового ринку. Проте варто зазначити, що положення ДКЦПФР не повною мірою відповідає іншим законодавчим і нормативним актам та не узгоджене перш за все з Національним банком України, а тому випуск внутрішніх валютних облігацій поки що ускладнений.

Оскільки продовження тенденції активного нарощування обсягів кредитування вимагатиме від вітчизняних банків пошуку додаткових джерел для фінансування цього зростання, на нашу думку, таким джерелом можуть бути насамперед депозити населення як наймасовіші та порівняно довгі ресурси, за які в умовах продовження кризи на світових фінансових ринках у найближчій перспективі розгорнеться основна боротьба серед вітчизняних банків.

Активізація внутрішнього ринку депозитів спостерігалася вже протягом IV кварталу 2007 року – на початку 2008-го й очікується її продовження впродовж усього 2008 року. Протягом 2007 року обсяги депозитних вкладів населення зросли до 164.5 млрд. грн., тобто на 32.1%.

У січні–вересні 2007 року тривали позитивні тенденції в динаміці строкової структури депозитів. Обсяг довгострокових депозитів збільшився на 36.3% – до 109.8 млрд. грн., а їх питома вага в загальному обсязі депозитів зросла з 43.7 до 44.3% [4, с. 6].

Є ще одна причина для більш пильної уваги вітчизняних банків до необхідності залучення коштів населення та домашніх господарств на депозитні рахунки. Після введення в дію Постанови Національного банку України "Про внесення змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" № 458 від 17.12.2007 р., якою передбачено, що при здійсненні дов-

гострокових активних операцій з перевищенням строків розміщення над строками залучення коштів банки повинні додатково здійснювати зважування активів на коефіцієнт ризику 50%, з лютого 2008 року значно зросла зацікавленість банків у скороченні розривів між термінами розміщення активів і залучення пасивів. Тому більшість банків уже запроваджує практику проведення цільових акцій щодо залучення вкладів населення та концентрує свою увагу на депозитах терміном понад один рік зі встановленням гнучкіших умов щодо дострокового розірвання договору банківського вкладу.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що з метою забезпечення стабільності розвитку банківської системи України потрібне подальше вдосконалення ресурсної бази фінансово-кредитних установ, забезпечення збалансованого співвідношення між внутрішніми та зовнішніми джерелами, а також розширення використання вітчизняними банками коштів населення та домашніх господарств як основного джерела фінансових ресурсів. Зазначимо, що такі ресурси є стабільними та прогнозованими (за умови відсутності політичних потрясінь), а також характеризуються високою швидкістю і відносно невеликою вартістю залучення та оформлення. Тому можна з упевненістю стверджувати, що депозити, особливо в умовах нестабільності на зовнішніх ринках, залишаються основним і надійним джерелом банківських ресурсів. Окрім того, банкам необхідно активізувати роботу з удосконалення продуктового ряду, що надається фізичним особам, з метою запровадження нових ресурсотворюючих послуг: надання послуг із довірчого управління, випуск ощадних облігацій, використання складних структурованих інструментів тощо.

Література

1. Лютий І.О., Міщенко В.І. Проблеми розвитку сучасного міжнародного фінансового ринку та інтеграційний курс України // *Фінанси України*. – № 5. – 2006. – С. 21–31.
2. Demirgüç-Kunt A., Edward J. *Deposit Insurance Around the Globe: Where does it work?* // *The Journal of Economic Perspectives*. Vol. 16. – No. 2. – 2002. – P. 175–195.
3. Denizer C., Holger W., Yvonne Y. *Household Savings in Transition Economies*. – Working Paper. – No. 2299. – Washington DC: The World Bank, 2000. – P. 1–16.
4. *Монетарний огляд НБУ за III квартал 2007 р.* – С. 6.
5. *Платіжний баланс і зовнішній борг України за 2006 рік.* – НБУ. – С. 73.
6. <http://www.cbonds.info/>.

Чи перегріта банківська система України?

10 червня 2008 року в Києві в Українському домі відбулося організоване компанією “Комунікаційна група ESG”¹ засідання за круглим столом на тему “Чи перегріта банківська система України?”

У дискусії взяли участь заступник Голови Національного банку України Олександр Савченко, Голова Ради НБУ Петро Порошенко, президент Асоціації українських банків Олександр Сугоняко, відомі українські банкіри, фінансові аналітики, експерти. Вони спробували дати відповідь на актуальне зараз питання – чи перегріта банківська система країни? – та спрогнозувати, як розгортатимуться події в банківському секторі до кінця року².

Учасники дискусії – представники банківського сектору були однастайні в тому, що стан фінансової системи залежить як від загальної ситуації в економіці, так і від бюджетної та монетарної політики, які на сьогодні є розбалансованими. Певною мірою через це система відчуває дефіцит ліквідності, проте штучно обмежувати темпи зростання за всіма напрямками банківської діяльності не варто. На думку фінансистів, слід обмежити лише найризикованіші банківські операції, причому банківські установи готові самі скорочувати споживче кредитування, навіть попри його високу прибутковість. Натомість від регулятора банкіри очікують підтримки експортних операцій та кредитування виробничого сектору.

Голова правління Індекс-банку **Ігор Францкевич** вважає, що говорити про перегрів можна лише в контексті споживчого кредитування. Адже зростання обсягів споживання стимулює населення до підвищення попиту на кредити.

Гліб Вишліньський, представник GfK-Ukraine, підтвердив висновки банкірів даними маркетингових досліджень. Згідно з ними українці готові більше споживати, ніж заощаджувати. Принаймні кількість респондентів, котрі бажають заощаджувати, суттєво зменшилася. Щоправда, частка українців, які бажають взяти споживчий кредит, також скоротилася – з 11 до 7%.

Голова правління банку “Європейський” **Владислав Остапенко** вбачає причину кредитного буму не лише в попиті, а й у пропозиції самих банків. За його слова-

ми, масовий продаж банків нерезидентам за ціною, яка в 4–5 разів перевищує власний капітал, призвів до того, що понесені втрати іноземці прагнуть компенсувати за рахунок споживчого кредитування.

Кредити бізнесу залишилися дорогими – на рівні 20–25%, що відображає середню рентабельність виробництва товарів. На думку В.Остапенка, пильніший контроль НБУ за структурою кредитного портфеля банків може знизити їх кредитні ризики.

Згоден із ним і голова правління ВАТ Райффайзен банк “Аваль” **Володимир Лавренчук**. З його точки зору, більшість учасників ринку не готова до такого буму кредитування, адже частина банків уже “продалася”, а частина хотіла себе продати, отож показувала амбітні плани зростання. “Тут мають спрацювати НБУ, суспільство й експерти: вони повинні визначити, яка величина фінансування є завеликою. Банківська система не володіє достатньою внутрішньою і зовнішньою інфраструктурою, котра могла б обслуговувати велику кількість позичальників”. В.Лавренчук зауважив, що на сьогодні банківська система перебуває в стані “м’якого приземлення”, тому комерційні банки повинні всіляко підтримувати заходи, яких вживає НБУ з огляду на порушену вище проблему.

Виконавчий директор Української національної іпотечної асоціації **Олексій Пилипець** акцентував увагу на частковому згортанні банками іпотечних програм, викликаному обмеженням НБУ довгострокових кредитів та нестачею ресурсів. Експерт проаналізував тенденцію до посилення “валютизації” іпотечних кредитів. За його прогнозами, більшість банків призупинить свої іпотечні програми. Зрештою, на цьому ринку залишиться працювати приблизно 40 банківських установ.

На думку голови правління банку “Фінанси та кредит” **Володимира Хливню-**

Учасники круглого столу в конференц-залі Українського дому.

ка, єдиними ресурсами, які надалі будуть доступними українським банкам, залишаться депозити. Переважно – фізичних осіб. “Криза ліквідності корисна для нас як своєрідний стрес-тест. Вона змушує нас задуматися про кредитний портфель і повернення позичок”.

Роман Шпек, віце-президент Альфа-банку, стурбований знеціненням грошей, що не спонукає населення їх заощаджувати. Він наголосив, що зараз в Україні кредити надаються здебільшого не на розвиток економіки, а на купівлю імпортованих товарів. “Держава, на жаль, не фінансує державні інвестиційні програми, а лише посилює споживчий попит серед населення”, – зауважив Р.Шпек.

Голова Ради Національного банку України **Петро Порошенко** занепокоєний неузгодженістю дій уряду та НБУ. За його словами, центральна та місцева виконавча влада накопичила на рахунках близько 27 млрд. грн. Водночас держава заборгувала бізнесу 9 млрд. грн. податку на додану вартість. На думку Голови Ради НБУ, використання заощаджених державних грошей восени може нівелювати всі антиінфляційні дії Національного банку і негативно позначитися на банківській системі та економіці в цілому.

Підсумовуючи дискусію, директор Інституту фінансової політики **Ігор Мітюков** запевнив присутніх, що банківська система має достатньо сил, аби подолати нинішню кризу ліквідності. “Якщо у банків першої тридцятки і будуть проблеми, то це будуть проблеми менеджменту і не більше”. На думку І.Мітюкова, фінансистів нині більшою мірою турбує певна неузгодженість у діях регуляторів.

“А дефіцит грошових ресурсів піде навіть на користь, бо підштовхне банки до зваженої кредитної політики”, – резюмували учасники круглого столу.

Сергій Чигир,
іміджевий журналіст компанії
“Комунікаційна група ESG”.

Фото **Віктора Шляжка**.

¹ Компанію “Комунікаційна група ESG” засновано в Україні 2001 року. Сфера діяльності – ексклюзивне виробництво ділового контенту: телепрограм, відео- та рекламних матеріалів, надання PR-послуг.

² Відеокomentarі учасників дискусії розміщено в Інтернеті за адресою: <http://ubr.ua/lang/ua/specprojects/spec/bank-system-2008/index.html>.

**Дмитро
Положенко**

Завідувач відділу Науково-дослідного фінансового інституту Академії фінансового управління. Доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України

У статті на основі аналізу складових фінансової системи сформульовано основні її напрями, реалізація яких сприятиме підвищенню ефективності суспільного виробництва. На думку автора, Україна передчасно відмовилася від принципів плановості в народному господарстві, що призвело до занепаду низки галузей.

Точка зору/

Фінансова політика — механізм реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку

Держава здійснює управління економікою через фінансову, податкову, монетарну політику, спрямовуючи фінансові ресурси передусім у провідні галузі, від яких залежать показники суміжних галузей, а також у сфери, котрі порівняно швидко забезпечують окупність капіталу — в переробну, легку промисловість і сільське господарство.

Конституцією України передбачено, що Кабінет Міністрів України як найвищий орган у системі виконавчої влади здійснює фінансову, цінову, інвестиційну та податкову політику, а також формує бюджет, основні макроекономічні показники економічного та соціального розвитку, забезпечує грошово-фінансову стабільність. Стабільні гроші — це фундамент розвитку економіки будь-якої країни. При цьому їх сума в обігу має відповідати кількості товару, виробленого для реалізації. Надлишок грошей, як і їх брак, негативно впливають на кругообіг капіталу. В першому випадку вони стимулюють зростання цін, у другому — спричиняють падіння виробництва.

В умовах формування ринкової економіки виняткову роль відіграє фінансова політика, котра становить сукупність державних заходів щодо мобілізації й розподілу фінансових ресурсів із метою забезпечення зростання ВВП і подолання економічних проблем країни. У сучасних умовах одним із головних елементів нової стратегії фінансової політики має стати економічно обґрунтований вибір пріоритетних галузей народного господарства. Досвід європейських країн доводить, що чисельність таких галузей не перевищує п'яти-шести (зокрема до них відносять сільське господарство). Саме вони в основному й формують дохідну частину державного бюджету.

Результати виробничої діяльності підприємств прямо залежать від фінансової політики держави, складовою частиною якої є бюджетна політика. Її розробляє Міністерство фінансів України і схвалює Кабінет Міністрів України. Використовується вона при роз-

робі проекту закону про державний бюджет на наступний рік.

Міністерство фінансів України відповідно до Закону “Про Бюджетний кодекс України” здійснює розрахунки проекту бюджету, визначає попередній розмір доходів і видатків зведеного бюджету, готує обґрунтування й пояснення щодо запропонованих обсягів видатків головних розпорядників бюджетних коштів, Комітет Верховної Ради з питань бюджету визначає остаточний варіант документа і подає його на затвердження до парламенту. Спільна робота цього профільного комітету і Міністерства фінансів України сприяє підвищенню якості і прозорості державного бюджету України.

Закон “Про Бюджетний кодекс України” визначає роль і відповідальність Міністерства фінансів України за формування й виконання державного бюджету, а бюджетна резолюція — головні напрями бюджетної політики. При цьому вкрай важливо, щоб центральні органи влади володіли реальною фінансовою ситуацією в країні. Досвід попередніх років засвідчив: верхні ешелони влади надто довго оволодівали ідеєю фінансової стабілізації, а отже, й фінансовою політикою. Щодо оволодіння такою ідеологією на мікрорівні, то вона певною частиною фахівців сприймається неоднозначно, а тому є гостра потреба в підвищенні фахової освіти, зацікавленості менеджерів у результатах роботи суб'єктів господарювання. Важливо також володіти не лише інформацією про сучасний стан економіки, а й основними джерелами фінансування. На практиці так буває не завжди.

В основних напрямках бюджетної декларації на 2008 рік наголошувалося на необхідності забезпечити позитивну динаміку економічного зростання, інноваційний розвиток економіки та подолання технічного відставання, формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні. У декларації окреслено ряд інших завдань бюджет-

МАКРОЕКОНОМІКА

ної політики на 2008 рік та визначено шляхи їх вирішення. Велика увага приділяється забезпеченню макроекономічної стабільності, збалансованості і стійкості бюджетної системи. Реалізація цілей та завдань бюджету поточного року сприятиме зміцненню економіки, підвищенню рентабельності виробництва.

Зазначимо, що при загостренні фінансової ситуації кількість реальних і потенційних підприємств-банкрутів зростає і доводиться вживати радикальних заходів. Держава у цьому разі застосовує як стабілізуючий інструмент головну ланку фінансової системи — державний бюджет, а також фінанси суб'єктів господарювання, домашніх господарств тощо.

Надходження коштів до державного бюджету залежить від податкової дисципліни платників податку. Аналітичні матеріали свідчать, що підприємства й організації, як і раніше, відчують податковий тиск, однак мають надію на поступове зниження рівня податкового навантаження. У Концепції реформування податкової системи України, схваленій урядовим розпорядженням від 19 лютого 2007 року №56-р, наголошується: основним завданням реформування податкової системи є зниження податкового навантаження на економіку. Реформування проводитиметься у три етапи впродовж 2007–2015 років. У результаті цього податкову систему буде вдосконалено з урахуванням досягнутого соціально-економічного рівня та на підставі положень Податкового кодексу створено умови для сталого економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі.

Податковий кодекс України, проект якого схвалено Кабінетом Міністрів, але не затверджений парламентом, має стати підґрунтям для реалізації принципів зазначеної концепції. До речі, Російська Федерація прийняла подібний кодекс кілька років тому, і цей документ суттєво оновив і поліпшив взаємовідносини між податковими органами та платниками податків. Якщо до його схвалення майже всі права стосувалися податківців, а обов'язки — платників податків, то тепер ситуація радикально змінилася на користь останніх. До того ж знижено податок на додану вартість із 20 до 15%.

Варто наголосити, що стабілізація реальної економіки України без прямого державного регулювання неможлива. Сьогодні, на відміну від попередніх років, це зрозуміли всі — й аналітики, і практики. Непродуманість фінансової політи-

ки у попередні роки, як і нехтування формуванням нової ринкової інфраструктури, відмова від принципів плановості, призвели до руйнації цілих галузей народного господарства. Особливо це стосується сільського господарства, де 34.5 відсотка підприємств закінчили 2006 рік зі збитками у розмірі 1532.9 млн. грн.¹ у 2007 році загальна сума збитків у країні становила 22.9 млрд. грн.²

Відомо, що в перші роки незалежності перехід до ринку в економічній літературі трактувався як відмова від планування. А проте за наявності різних форм власності — приватної, колективної, державної — планування не лише не скасовується, як дехто вважає, а навпаки, його необхідно використовувати в тісному поєднанні з методами ринку та урахуванням його вимог. Завдяки поєднанню плану і ринку проблеми еквівалентності та міжгалузевих відносин вирішуються з меншими втратами.

Серед економістів давно точаться дискусії щодо цієї проблеми, однак поки що вона залишається невирішеною. Складається враження, що розв'язання проблеми еквівалентності з роками не наближається, а навпаки, віддаляється. На нашу думку, в процесі аналізу слід виходити з того, на якому рівні має бути досягнута еквівалентність. Одна справа, коли йдеться про взаємовідносини підприємства-покупця і підприємства-продавця, де фактичні затрати підприємства повинні відповідати суспільно-необхідним затратам. Інакше будуються взаємовідносини підприємств із державою. Вона на кожному етапі розвитку визначає пріоритетні галузі й передусім туди спрямовує фінансові ресурси державного бюджету. Тобто фінансуються видатки галузей, які не покриваються власними й закріпленими доходами.

У державному бюджеті України щорічно передбачаються кошти для надання дотацій і субвенцій місцевим органам влади. Надходять такі кошти суб'єктам господарювання залежно від досконалості податкового механізму. Однак доводиться мати справу і з такою ситуацією, коли законодавчо-нормативні акти або не узгоджено між собою, або неоднозначно тлумачаться. Візьмемо для прикладу Закон “Про іноземні інвестиції”. В ньому передбачалося, що гарантії, встановлені цим законом, діятимуть протягом десяти років. Проте через рік вони були звужені, а з появою Закону “Про режим іноземного інвестуван-

ня” залишилися лише гарантії захисту прав власності. Мало того, в березні 1996 року закон узагалі втратив чинність. Такі зміни у законодавстві породжують у інвесторів невпевненість, обмежують надходження коштів від вітчизняних та іноземних інвесторів.

Фінансовий стан підприємств, організацій, компаній, фірм значною мірою залежить від досконалості платіжної системи. Платіжна система є структурним елементом ринкової економіки, економічна сутність якої полягає в тому, що через систему фінансових інститутів відбуваються платіжно-розрахункові операції між суб'єктами господарювання, завдяки чому створюються умови нормального функціонування економічної системи відтворення ВВП. Чим регулярніший обмін, тим досконалішим стає платіжний механізм, а з розширенням діяльності банків та розвитком кредитних відносин з'являються й відповідні фінансові інструменти безготівкових розрахунків та платежу, формуються національні й міжнародні платіжні системи.

У Законі “Про платіжну систему в Україні” вона характеризується як платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при здійсненні перекazu коштів. Платіжна система, ефективність її функціонування є фундаментальною основою економічного благополуччя будь-якої країни, в тому числі й України. Платіжна система забезпечує органічний зв'язок між тисячами й мільйонами підприємств, фірм, корпорацій, домашніх господарств, без якого неможливий розвиток суспільного життя.

На національному рівні платіжна система забезпечує реалізацію тієї частини ВВП, яка включається в обіг внутрігосподарського обороту. Лише через канали оптової торгівлі 2007 року було реалізовано українських товарів на суму 864 млрд. грн., що на 11.9 відсотка більше, ніж у 2006 році, а через канали роздрібною — на 318.7 млрд. грн. Реалізація товарів здійснюється шляхом використання платіжних інструментів: платіжна вимога-доручення, платіжна вимога, платіжна картка, розрахунковий чек тощо. Структура платіжних інструментів у системі електронних платежів 2007 року мала такий вигляд: платіжні доручення — 77.3%, меморіальні ордери — 22.6%, акредитиви, платіжні вимоги, чеки — 0.1%. Втім, питання платіжних системи потребує окремого дослідження.

В Україні, як уже зазначалося, певна

¹ Статистичний щорічник України за 2006 рік. — К.: Видавництво “Консультант”. — 2007. — С. 57.

² Урядовий кур'єр. — 2008. — 25 січня.

частка підприємств працює зі значним збитком, отож держава змушена надавати їм фінансову допомогу. При цьому деякі аутсайтери настільки звикли до таких "подачок", що самі нічого не роблять, аби подолати кризову ситуацію, абсолютно не враховуючи вимоги ринку. Однак ж відомо, що ринок — це конкуренція, жорстока боротьба за виживання, в якій перемагають сильніші.

Цілком закономірно постає питання: якому підприємству держава має надавати фінансову підтримку — багатому й сильному чи слабкому й бідному? Дати однозначну відповідь важко, адже переважна частина виробників опинилася у скрутному фінансовому становищі не з власної вини — в цьому певною мірою винна й держава, яка завдяки лібералізації цін, податковій і фінансово-кредитній політиці призвела до появи збиткових суб'єктів господарювання. Варто зазначити, що сума збитків підприємств країни дорівнює обсягу бюджетних коштів, які виділяються на освіту. Змінилася й структура оборотних активів — питома вага грошових коштів у 2006 році становила 7.6% проти 3.4% у 2001 році, поточні фінансові інвестиції — відповідно 5.6% і 1.5%.³

Результати дослідження свідчать, що ефективність використання бюджетних коштів у збиткових і малорентабельних господарствах значно нижча, ніж у прибуткових. Тому треба вкладати ресурси у ті підприємства й галузі, котрі витримують конкурс бізнес-планів і мають нормальні економічні відносини з кредиторами. Щодо банкрутства підприємств, то воно не повинно шокувати — його слід розцінювати як результат конкурентної боротьби в умовах ринкової економіки.

Фінансова політика пов'язана з плануванням, роль якого в останні роки безпідставно принижена. Дехто з аналітиків пропонував цілком відмовитися від принципів планування лише тому, що воно начебто притаманне країнам із суспільною формою власності. Справді, у колишньому СРСР планування не завжди давало бажані результати, але не тому, що воно було надто централізованим, як це дехто вважає, а тому, що на макро- і мікрорівні не враховувалися специфічні особливості регіону, галузі, не кажучи вже про окремі підприємства. До того ж закон вартості тлумачився досить однобоко, йому було протиставлено "план". Панувала думка, що в умовах суспільної форми власності продукт

начебто одержує своє визначення не на ринку, а в "плані", оскільки він бере початок у виробничих структурах, тобто там, де формується і створюється при остаточному затвердженні плану в найвищих ешелонах влади. Окремі фахівці були ще категоричніші, стверджуючи, що при суспільній формі власності дія закону вартості призупиняється. Однак жодна влада, якими б великими не були її повноваження, не в змозі призупинити дії об'єктивних економічних законів. За наявності різних форм власності планування не лише не втрачає ваги, а навпаки — має бути використане у тісному зв'язку з вимогами ринку.

В умовах трансформаційної економіки завдяки поєднанню плану і ринку можна з меншими труднощами розв'язувати проблему міжгалузевих відносин та еквівалентності. Фахівці з цього приводу, як уже зазначалося, дискутують, а проблема залишається нерозв'язаною. Особливо коли йдеться про міжрегіональні відносини, що регулюються державою. В Україні є регіони з різним рівнем розвитку промисловості, сільського господарства, будівництва тощо. Не всі вони мають необхідні фінансові ресурси, щоб забезпечувати коштами виробництво та інші потреби. Тому ці видатки компенсуються з державного бюджету.

В останні роки окреслена проблема стала об'єктом наукового дослідження, що наблизило її до стадії завершення. Деякі вітчизняні фінансисти пропонують розробити порядок формування перспективного бюджетного плану, який охоплював би показники державного, місцевих, державних позабюджетних фондів на декілька років.⁴ На нашу думку, така потреба давно назріла. Завдяки плану держава зможе ефективніше впливати на розвиток економічних процесів, забезпечувати зростання економіки. Однак для розробки перспективного бюджетного плану в країні слід створити необхідні економічні передумови. Насамперед забезпечити необхідне співвідношення між номінальними доходами населення й обсягом продукції харчової промисловості, щоб нейтралізувати зростання споживчих цін, скоротити зовнішню заборгованість, обмежити споживче кредитування тощо.

Ефективність фінансової політики залежить від такого чинника, як ціна, рівень якої визначається попитом і пропозицією товару, якщо він не підпадає під державне регулювання. Однак

це не означає, що ціна має бути цілком вито віддана ринку, який, на думку окремих експертів, без втручання держави відрегулює не лише ціну, а й виробництво продукції.

Жодна західноєвропейська держава, представники якої рекомендують Україні не втручатися у процес організації фінансових ресурсів, цілком не покладалася на всемогутню роль ринку. Там повсюдно запровадили закон паритетності цін для багатьох напрямів економіки. Особливо активно він діє у сільськогосподарському виробництві, завдяки чому товаровиробники мають сталі надходження коштів, а переробні підприємства — постійне забезпечення сировиною. Та й наш власний досвід доводить, що саме поєднання державної підтримки галузей із вимогами ринку скорочує період депресії економіки, прискорює перехід її до фази зростання. Сьогодні ідея такого поєднання має переважувати над іншими поглядами фахівців-аналітиків, якщо ми справді бажаємо подолати кризовий стан економіки, котрий особливо виявляється в індексі цін споживчого ринку.⁵

Недосконалість цінового механізму — одна з причин депресії провідних галузей вітчизняного народного господарства. Особливо відчутно вона вдарила по галузях із порівняно швидкою окупністю інвестицій. До таких належать переробна і легка промисловість, а також підгалузі: тваринництво, птахівництво тощо. Зазначимо, що основними причинами прискореного зростання інфляції в сільському господарстві є циклічність його розвитку та відсутність цивілізованих і ринкових засад в аграрному секторі споживчих цін країни. В умовах формування перехідної економіки необхідно було б розробити і прийняти Закон "Про паритетність цін", який сприяв би забезпеченню населення продуктами харчування, а переробної промисловості — сировиною. У західноєвропейських країнах такий правничий документ уже давно діє й отримав позитивну оцінку з боку товаровиробників. Цим шляхом пішов і уряд Російської Федерації. У березні 1999 року він прийняв Постанову "Про цінову політику в АПК", яка гарантує сільгоспвиробнику спільні закупівельні ціни.

Отже, географія гарантованих цін розширюється серед країн із ринковою економікою. Однак це не означає, що підприємства мають стояти осторонь цього процесу. На жаль, в Україні в останні роки посплабла увага фахівців-

³ Статистичний щорічник України за 2006. — К.: Видавництво "Консультант". — 2007. — С. 61.

⁴ Буковинський С.А. Концептуальні підходи до формування перспективного бюджетного плану. — Фінанси України. — 2006. — № 3. — С. 24.

⁵ Вісник Національного банку України. — 1999. — № 4. — С. 17.

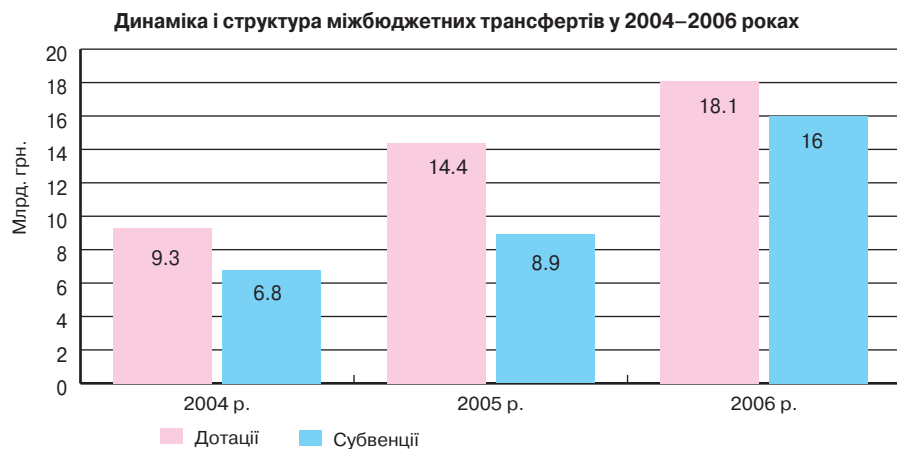
МАКРОЕКОНОМІКА

практиків до аналітичної роботи, зокрема до аналізу продуктивності праці, оплати праці, собівартості продукції, яка, власне, визначає фінансовий стан конкретного суб'єкта господарювання. Внаслідок зазвичай виникають ускладнення при управлінні виробничим процесом, додаткова потреба в кредитах банку, отримати які за прийнятні відсотки не завжди вдається. В разі використання внутрішніх резервів потреба у кредитах зменшується, а прибутковість зростає.

За останні роки значно посилюється зв'язок між фінансовою та грошово-кредитною політикою. НБУ як кредитор останньої інстанції для комерційних банків і кредитних установ проводить монетарну політику, спрямовану на забезпечення стабільності грошової одиниці, а також у межах своїх повноважень сприяє ціновій стабільності. Індекс споживчих цін (ІСЦ) та індекс цін виробників порівняно з попереднім роком зросли. За підсумками 2007 року рівень інфляції становив 16.5 відсотка. Такий її рівень свідчить про загрозливий стан економіки України.

При цьому зазначимо, що інфляцію в оптимальному розмірі слід розглядати як постійного супутника виробничого процесу, як це має місце в економічно розвинутих країнах. На відміну від України, там відбувається зворотний процес — рівень інфляції знижується. Так, у США вона в 1996 році зменшилася до 5% порівняно з 6.5% у 1990 році, в Японії — відповідно 2.9% і 5.37%, у Франції — 3.6% і 9.55%, у Німеччині — 1.48% і 2.67%.⁶ У цих країнах, як правило, облікова ставка нижча за ринкову. Облікова ставка у США за період, що аналізується, не перевищувала ринкової більш як на 0.33 в. п. При збільшенні відриву ринкової ставки від облікової попит на рефінансування зменшується.

Враховуючи теперішній високий рівень інфляції, Національний банк України має задіяти ефективні інструменти: насамперед необхідно спрямувати банківські кредити на розширення і зміцнення матеріальної сфери виробництва, надавати кредитні і податкові пільги пріоритетним галузям народного господарства. Щоправда, тут думки економістів розходяться. В умовах, коли інфляція вийшла за оптимальні межі, НБУ має вжити ряд невідкладних заходів щодо посилення ролі дефляційної політики, зокрема застосувати такі її механізми, як кредитна рестрикція, пряме таргетування інфля-

ції, котрі сприятимуть зміцненню стабільності купівельної спроможності гривні. Варто також обмежувати платоспроможність попиту шляхом скорочення споживчого кредиту.

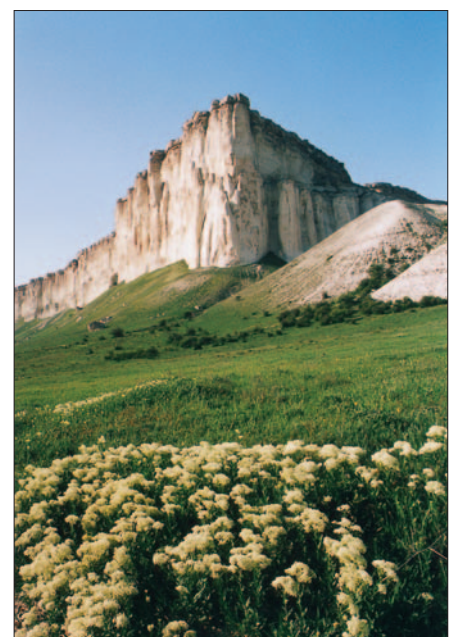
Як відомо, однією з основних функцій Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці. При цьому виконання цієї функції НБУ тісно пов'язано з ціновою стабільністю, досягти якої у 2007 році, як і в попередні роки, не вдалось, оскільки індекс споживчих цін (ІСЦ) лише в січні — серпні 2007 року становив 106.2% порівняно з 103.8% у 2006 році.⁷ Основним чинником загального зростання цін стало подорожчання енергоресурсів. За даними МВФ, в останні роки у країнах, що розвиваються, ціни на продовольчі товари зросли на 11 відсотків.⁸ В Україні — на 20 відсотків. Доведено, що в країнах, де частка продуктів харчування у структурі споживання становить 40–70 відсотків, зростання цін відчутно впливає на інфляцію. До таких країн належить і Україна (на продукти харчування населення тут втрачає 60 відсотків⁹ доходів). Впродовж 2007 року в економіці нашої держави спостерігалось порушення співвідношень між доходами населення і зростанням ВВП: відповідно 34.7 і 7.3 відсотка. Отже, постало питання про підвищення обсягу ВВП за рахунок нових технологій, застосування передового досвіду економічно розвинутих країн, розширення прямих інвестицій. На підтримку цих процесів і повинна спрямовуватись фінансова політика держави.

Фінансова політика взаємодіє з трансфертами, які поділяються на дотації вирівнювання, субвенції, кошти, що передаються до державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших

місцевих бюджетів, тощо. При цьому міжбюджетні трансферти досить динамічні. В структурі трансфертів преvalюють дотації — як абсолютно, так і відносно (див. графік).

Звідси випливає висновок, що міжбюджетні трансферти як одна з форм управління місцевими фінансовими ресурсами спрямовані на поповнення доходів органів самоврядування з метою вирішення соціально-економічних проблем регіону. Їх частка у таких областях, як Житомирська, Закарпатська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька становить від 59 до 62 відсотків.

Отже, фінансова політика в умовах тотальної глобалізації економіки є важливим інструментом впливу держави на соціально-економічні процеси, підвищення темпів зростання суспільного виробництва, купівельної спроможності широких верств населення.

Біла скеля.
Фото **Леоніда Мілевського.**

⁶ Зимовець В.В. Процентна ставка у перехідній економіці. — Київ, 1998. — С. 36.

⁷ Бюлетень НБУ. — 2007. — № 11. — С. 5.

⁸ Урядовий кур'єр. — 2007. — 27 грудня.

⁹ Там же.

 Олександр Шаров

Доктор економічних наук, професор

Минуле століття відзначалося значним зростанням ролі центральних банків. Стрімко збільшувалась і їх кількість – із 18 у 1900 році, до 172 – у 1998-му. Нині в цих фінансових інституціях працює майже півмільйона висококваліфікованих фахівців. Постійно зростає влада центральних банків, особливо там, де забезпечено добре управління, що означає: цілі та завдання, які ставляться перед центральним банком, досягаються ефективно та дієво, а ресурси використовуються належним чином.

Відомий в Україні та за кордоном фахівець банківської справи, професор Олександр Шаров досліджує шляхи розвитку центральних банків, їх вплив на монетарну політику різних країн, боротьбу за організаційну, інституціональну, функціональну та фінансову незалежність. Чимало уваги автор приділяє проблемам становлення та розвитку Національного банку України, який відіграв важливу роль в українському державотворенні.

Точка зору/

Центральний банк у XXI столітті: виклики та рішення

Створення центрального банку країни, надання йому високих повноважень провідної економічної установи держави – це, без сумніву, один із найбільших успіхів сучасного українського державотворення. Щоправда, цьому значною мірою сприяла загальносвітова тенденція розвитку інститутів монетарної влади. Прийнято вважати, що минуле сторіччя з-поміж багатьох досягнень відзначилося ще й значним зростанням ролі центральних банків.¹ Варто зауважити, що широко розповсюджена нині думка про необхідність забезпечення операційної незалежності центробанків ще кілька десятиліть тому не домінувала ні у практиці, ні в теорії.

ПРОБЛЕМА НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Вангломовній літературі надається перевага терміну “автономія” – він вживається частіше, ніж “незалежність”, оскільки в першому акцентовано на операційній свободі, а “незалежність” трактується, швидше, як відсутність інституціонального примусу. Ступінь незалежності, надана центральному банку, впливає на структуру органів управління та процедури підзвітності. Суворіші процедури підзвітності необхідні в міру зміцнення його незалежності від того, аби впевнитися, що отримані повноваження використовуються належним чином. І хоча нові юридично-нормативні умови – незалежність та підзвітність де-юре – можуть дійсно сприяти економічному зростанню, фактично ж маємо перевірку “на лакмусовому папері”. Як зазначив А.Фазіо, котрий у 1993–2005 рр. обіймав посаду Голови Банку Італії, “для цен-

трального банку питання про незалежність постає тоді, коли – за законом, традицією, в міру розвитку монетарної теорії або на думку суспільства – виникає необхідність у визначенні цілей, які відповідають суспільним інтересам”.²

Існують різні типи незалежності центрального банку: а) незалежність у виборі мети (goal autonomy), б) незалежність у виборі цілі (target autonomy), в) інструментальна незалежність та г) обмежена (лімітована) незалежність, коли центральний банк, по суті, є урядовим агентством. Окрім того, деякі дослідники виділяють окремі елементи незалежності центрального банку – інституціональну, функціональну, організаційну та фінансову незалежність.³

Загальновизнано: Національний банк України має достатньо високий ступінь незалежності, що підтверджують відповідні норми Конституції країни. І все ж ця тема, на нашу думку, заслуговує на увагу, потребує пильного аналізу, враховуючи, зокрема, практичні проблеми, які виникають у діяльності НБУ.

Незалежність у виборі мети зумовлює відповідальність центрального банку за визначення монетарної політики та валютно-курсового режиму (або лише монетарної політики, якщо валютний курс плаваючий). Незалежність у виборі мети, власне кажучи, надає центральному банку повноваження визначати свої основні завдання, серед багатьох інших, передбачених банківським законодавством. Або ж (що трапляється досить рідко) визначати власні цілі й завдання цілком самостійно, якщо вони чітко не окреслені діючим законодавством. Такий рівень незалежності є найвищим у сенсі повноважень та самостійності дій. Прикладом може слугувати Федеральна резервна система США, серед завдань якої – забезпечення повної зайнятості населення та цінової стабільності.

Незалежність у виборі цілі також підвищує довіру до центрального бан-

¹ “Це було сторіччя центральних банків... Кількість їх зросла з 18 у 1900 р. до 172 – у 1998 р. Зараз у світі майже півмільйона працівників центральних банків.” (The Economist, 28 November 1998).

² “Влада центральних банків постійно зростала протягом останніх двох десятиріч... Ніколи до того в історії центральні банки не мали так багато влади” (The Economist, 25 September 1999). Хоча є й інші думки. Наприклад, відомий лібертаріанець Г.Норс вважає, що діяльність центральних банків нагадує “пастку для омарів”: чим більше вони просуваються вперед у своїй емісійній діяльності – тим безнадійнішою стає ситуація.

² The Evolving Role of Central Banks. Ed. by P.Downes and R.Vaez-Zadeh. – IMF, Wash., D.C., 1991, p. 123.

³ T.Lybek. Central bank autonomy accountability and governance – Write-up for Presentation at LEG 2004 Seminar.doc August 18, 2004 – p. 3.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Розповсюдженість типів незалежності центральних банків

Відсотки від загальної кількості центробанків

Країни, які, за класифікацією МБРР, мають середній дохід	Тип незалежності				Усього	Кількість центробанків
	у виборі мети	у виборі цілі	інструментальна	обмежена		
– високий	11	46	36	7	100	28
– вищий від середнього	16	42	42	—	100	12
– нижчий від середнього	16	29	52	3	100	31
– низький	20	50	13	17	100	30
Усього	16	42	35	7	100	101

Джерело: T.Lybek and J.Morris. Central Bank Governance: A Survey of Boards and Management. – IMF Working Paper No. 226. – December 2004. – p. 16.

ку у питанні його відповідальності за визначення монетарної політики та валютного режиму (або лише монетарної політики, якщо валютний курс вільно плаває). На відміну від незалежності у виборі мети, незалежність у виборі цілі має один чітко визначений законодавством об'єкт. Наприклад, Статут Європейського центрального банку визначає таким об'єктом цінову стабільність.

Інструментальна незалежність полягає в тому, що уряд або законодавчий орган країни визначає монетарну політику або ціль ("таргет") , узгоджуючи її із центральним банком, а також валютний режим. При цьому центральний банк отримує достатню незалежність щодо досягнення цілі монетарної політики, користуючись інструментами за своїм вибором. Прикладом є Резервний банк Нової Зеландії. Крім того, між урядом та центральним банком може бути укладено угоду, що прямо не обумовлено законодавством про центральний банк. Таке практикують, скажімо, в Канаді та Норвегії. Зазвичай системою валютного бюро також передбачено певний рівень інструментальної незалежності, що, правда, лише в тому разі, коли центральний банк має право приймати рішення про використання в ролі валютного якоря саме системи валютного бюро.

Обмежена (лімітована) незалежність або її відсутність означає, що центральний банк є просто урядовою установою. Уряд визначає монетарну політику (об'єкти і цілі), а також впливає на процес її впровадження. Такий варіант використовується головним чином у планових економіках та в деяких країнах, що розвиваються.

Незалежність у виборі мети є найширшою концепцією, оскільки вона надає центральному банку право визначати свої головні об'єкти (серед тих, що передбачені банківським законодавством). Незалежність вибору цілі дає змогу центральним банкам вибирати конкретні цільові показники для досягнення поставленої мети, котра законодавством визначається здебіль-

шого як цінова стабільність. Незалежність у виборі мети й цілі вважається досить високим ступенем незалежності, але при цьому виникає питання: чому саме центральний банк, керівництво якого не обирається громадянами країни, має право приймати рішення стосовно таких важливих питань, як припустиме співвідношення між інфляцією та зайнятістю? Інструментальною незалежністю передбачається, що уряд або законодавці ухвалюють рішення щодо цілей, погоджуючи їх із центральним банком, який самостійно обирає необхідний інструментарій.

Для забезпечення політичної незалежності необхідно з-поміж інших брати до уваги такі моменти:⁴

♦ голова центрального банку, його заступники та члени правління повинні відповідати певним кваліфікаційним вимогам, зокрема – високим моральним стандартам, мати відповідний досвід роботи. Урядові представники, якщо в тому є потреба, повинні становити меншість, а в ідеалі мета їхньої присутності – лише отримання інформації, без права голосу;

♦ для забезпечення певного балансу голова банку, а ще краще – і члени правління повинні призначатися різними гілками влади;

♦ термін роботи членів правління банку повинен бути довшим, ніж термін діяльності виборного органу, котрий їх обирає (призначає). Терміни роботи різних членів правління не повинні збігатися, що забезпечить спадковість і прозорість його діяльності;

♦ необхідно однозначно заборонити урядові директиви центральному банку або членам його органів, оскільки вони мають самостійно нести відповідальність за використання влади та досягнення цілей, передбачених законом;

♦ матеріальна винагорода членів правління не повинна погіршуватись упродовж терміну їх роботи, щоб запобігти

⁴ T.Lybek. Central bank autonomy accountability and governance – Write-up for Presentation at LEG 2004 Seminar.doc August 18, 2004 – p. 8.

опосередкованому впливу на них;

♦ голова центрального банку може бути звільнений із посади тільки в разі виникнення невідповідності кваліфікаційним вимогам або вчинення службового злочину. Залежно від умов тієї чи іншої країни це питання попередньо мають розглянути наглядові органи, незалежний трибунал або Верховний Суд. Про підсумки перевірки подається звіт до законодавчого органу. Інші члени правління також повинні бути захищені від необґрунтованого звільнення. Здебільшого вимоги щодо цього є менш суворими, та в ідеалі члени правління центрального банку повинні мати такий же надійний захист, як і голова.

"Хоча центральні банки різняться за рівнем незалежності, більшість має певну схожість: політичний характер призначення [керівника]"⁵. Щоб політика консервативного центрального банку користувалася довірою, суспільство повинно бути впевненим у тому, що його керівника не може усунути з посади уряд. Тобто він має бути досить незалежним, що дасть змогу проводити потрібну політику, навіть якщо вона викликає незадоволення уряду (а опосередковано – й електорату).

Відповідні дослідження із цього питання⁶ засвідчили, що повна незалежність голови центрального банку не завжди є соціально оптимальним рішенням – у деяких країнах після звільнення з посади консервативних керівників центральних банків спостерігалось стабільне зростання національного доходу. З'ясувалося, що деякі занадто консервативні центральні банки встановлювали цілі таргетування інфляції на рівні помітно нижчому, ніж суспільні преференції. У зв'язку з цим поширилася думка про необхідність обумовлювати рівень таргетування інфляції безпосередньо в контракті, за яким призначається на роботу керівник центрального банку (так звана новозеландська модель). Однак цю модель можна використовувати лиш у тому випадку, коли обрані представники влади (скажімо, прем'єр-міністр парламентської республіки) мають законну можливість контролювати бюджет і розміри заробітної плати в центральному банку, а також звільняти його керівництво.

Отже, можна погодитися з висновком, що "у майбутньому інституція центральних банків, мабуть, становитиме комбінацію незалежності і призна-

⁵ K.H.Chang. Appointing Central Bankers. – Cambridge University Press, 2003, p. 1.

⁶ Див.: R.Flood and P.Izard. Monetary Policy Strategies. – IMF Staff Papers, 1989, pp. 612–632; S.Lohmann. Optimal Commitment in Monetary Policy: Credibility Versus Flexibility – The American Economic Review, 1992, pp. 273–286.

чення керівника за контрактом на виконання [встановлених завдань]”.⁷

ПРИЗНАЧЕННЯ КЕРІВНИЦТВА

Як зауважив один з дослідників порушеної нами теми (Г.Дейвіс, директор Лондонської школи економіки), “процедура обрання нового Папи Римського або Далай-лами менш непрозора, аніж ті, що передують призначенню голови ФРС, керуючого Банку Англії або президента ЄЦБ”⁸.

Загальноприйнятий підхід полягає у тому, що кандидат висувається однією, а затверджується іншою, приблизно рівними між собою гілками влади, — наприклад, президентом та парламентом. Однак незважаючи на незалежність у формі заборони прямих вказівок від уряду та запобігання участі у спільних політичних засіданнях, усіх керівників центральних банків поєднує дещо спільне: політичні призначення до органів монетарної політики. Такі призначення потенційно несуть загрозу політичного тиску на центральний банк. Здійснюючи такі призначення, відповідні політичні сили розраховують на те, що призначені члени комітетів діятимуть так, як діяли б самі політики. Звісно, на практиці так буває не завжди, але загроза існує. Тому повинен бути механізм відбору та перевірки рівня кваліфікації кандидатів, який давав би впевненість у тому, що вони після призначення більше не займатимуться прямою політичною діяльністю і керуватимуться не вказівками уряду чи якихось політичних сил, а виключно професійними інтересами та потребами монетарної політики.

Класичним прикладом такого підходу є Банк Англії. Комітет монетарної політики тут порівняно невеликий, має чітко визначену ціль, а результати голосування щодо кожного його члена відкрито публікуються в пресі.

Потреба у поліпшенні системи управління — питання, що нині стоїть на порядку денному в корпораціях Європи та Північної Америки, — актуальна також для центральних банків. Незважаючи на ступінь незалежності, який вони мають, їм необхідно відкрито проголосити принципи доброчесного управління і транспарентності. І підтвердити це на практиці, якщо центробанки хочуть, щоб інші фінансово-кредитні установи теж наслідували ці принципи.

⁷ Ch.J.Waller. Performance Contracts for Central Bankers. — Federal reserve Bank of St.Louis, Review, Sept./Octob., 1995, p. 14.

⁸ H. Davis. What future for the central banks? — Speech in Hong Kong Theatre — LSE, 24.11.2005.

Порушена проблема насамперед стосується питання про порядок схвалення рішень на рівні колегіальних органів — правління, ради чи комітету, які мають прерогативу затверджувати заходи монетарної політики.

Зокрема йдеться про створення чіткої та ефективної структури колегіальних органів центрального банку, яка дасть змогу об’єктивно вивчати питання, обмінюватися думками та приймати виважені рішення. До публічного ознайомлення необхідно подавати не тільки самі рішення, а й аргументи та думки різних членів правління, ради або комітету. Можливо, в окремих випадках є сенс публікувати протоколи засідань, як це практикують деякі зарубіжні центральні банки.

Важливо, щоб членами таких колегіальних органів були не лише представники центрального банку та уряду, а й незалежні експерти. На жаль, у більшості випадків (зокрема це стосується й України) членами правління центрального банку є його посадовці. Тобто ще мало використовується інститут запрошених директорів (non-executives), хоча саме вони незалежні у своїх поглядах і краще обізнані щодо питань впливу відповідних рішень на різні сектори економіки.

Окремої уваги заслуговує проблема прибутковості центрального банку. Вочевидь, можливість отримання прибутку не повинна бути для центрального банку навіть другорядним пріоритетом або орієнтиром, коли розглядається питання про розмір ставок рефінансування (наприклад, якщо ситуація потребує їх зниження або навіть встановлення на рівні, нижчому від ринкового), структуру валютного резерву тощо. Тобто за певних умов питання про необхідність уникнення центральним банком збитків не ставиться взагалі. “Навіть якщо він може контролювати фактори, які призводять до появи збитків, він не повинен діяти як підприємство, орієнтоване на максимізацію прибутків або мінімізацію витрат. Маніпулюючи своєю маржею, базовою грошовою масою та неприбутковими активами, центральний банк може зменшити власні збитки, та водночас це може призвести до небажаних змін у процентних ставках в усій фінансовій системі, генерувати більшу інфляцію або зменшення валютних резервів. Такий розвиток подій, як правило, суперечить завданням економічної політики, і це треба враховувати при формулюванні політичних завдань, які можуть призвести до збитків цен-

трального банку”⁹.

Отже, стосовно центрального банку “спрямованість на прибутки” слід читати як “усвідомлення витрат”, а “максимізація вартості для акціонерів” — як “створення репутації чесної установи”.

Підсумовуючи питання про доброчесне управління центральним банком, наведемо основні принципи, які, на думку Т.Лібєка та Дж.Морріса, характеризують саме такий стан справ:

— структура управління центрального банку повинна відображати рівень його незалежності;

— проста структура колегіальних органів може передбачати складну композицію всередині цих органів і навпаки;

— чисельність колегіальних органів має бути такою, щоб гарантувати інформаційно забезпечений, збалансований та професійний розгляд питань;

— органи, які відповідають за досягнення поставлених цілей, повинні складатися з високопрофесійних фахівців;

— більшість в органі, що відповідає за банківський нагляд, має складатися зі спеціалістів та експертів, котрі працюють поза центральним банком;

— голова центрального банку не повинен бути головою наглядового органу, але він має брати участь у його засіданнях;

— відповідальність усіх керівних органів та їх керівників повинна бути чітко визначена законом.¹⁰

При цьому слід пам’ятати, що послідовно створена система управління може сприяти доброчесному управлінню, але не гарантує його сама по собі.

Успішне управління центральним банком означає, що поставлені перед ним цілі та завдання досягаються і виконуються ефективно та дієво, а ресурси використовуються належним чином. І хоча концепція незалежності центральних банків залишається панівною, все ж в останньому десятиріччі увага акцентувалася головним чином на підзвітності і транспарентності цих установ.

Нині спостерігається тенденція до підвищення вимоги щодо “вмілого управління” (*good governance*). Порушення, яких припустилися високі посадовці центральних банків деяких країн, лише посилили цю тенденцію. Зрозуміло, вміле управління можна забезпечити лише в тому разі, коли на керівних посадах працюють люди доброчесні, високопрофесійні й сумлінні

⁹ The Evolving Role of Central Banks. Ed. by P.Downes and R.Vaez-Zadeh. — IMF, Wash., D.C., 1991, p. 72.

¹⁰ T.Lybek and J.Morris. Central Bank Governance: A Survey of Boards and Management. — IMF Working Paper No. 226, Dec. 2004, pp. 39–40.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

щодо своїх обов'язків. Для центральних банків процедура відбору та призначення керівників, разом із відповідною системою захисту їх від тиску є вірогідно важливішою, ніж навіть контроль за конфліктами інтересів, які часто призводять до негараздів у комерційних структурах.

Юридичне забезпечення повинно передбачати функціональний імунітет членів органів управління та персоналу центрального банку, необхідний для належного виконання ними своїх службових обов'язків. Це особливо важливо для тих, хто безпосередньо здійснює банківський нагляд або пов'язаний із роботою платіжної системи.

ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ

Однак здобуту незалежність не так легко утримати: необхідно повсякденно доводити її своїм зростаючим значенням та впливом, а для цього потрібно, щоб банк відповідав вимогам, які постійно змінюються. Внаслідок цього центральні банки опиняються перед усе новими викликами, серед яких зауважимо:

- вимоги щодо звітності (вони зростають у міру зростання операційної незалежності);
- зростаючі вимоги щодо відповідності високим стандартам доброчесного управління та оновлення традиційної практики менеджменту;
- проблеми, пов'язані із залученням, утриманням та стимулюванням професійного персоналу;
- жорсткіші обмеження щодо порядку отримання та використання доходів.

Центральний банк повинен мати чітко визначені й вибудовані за пріоритетністю цілі, належні права, аби забезпечувати реалізацію цих цілей, автономію, щоб заслужити довіру до своїх дій. Водночас він має бути підзвітним владі, яка делегувала йому ці права, щоб вона могла перевіряти його та забезпечувати необхідний баланс дій різних державних інститутів. Реформування законодавства, що зазвичай провадиться лише після кризи, потрібно аби підвищити довіру до монетарної політики центрального банку.

Звісно, здійснення монетарної політики — це прерогатива держави. Проте монетарна політика може не викликати довіри, якщо її реалізовуватиме уряд. Річ у тім, що уряд має різні, конфліктуючі інтереси, в тому числі й пов'язані з його переобранням. Навіть якщо уряд декларує своє бажання забезпечити стабільність цін, відомо, що існують певні причини, які спонукають піти на компроміс у цьому питанні — мовиться

про так звану “проблему несумісності в часі” (time-inconsistency problem)¹¹, інакше кажучи, — про недовіру суспільства щодо спроможності центрального банку тримати досить низький рівень інфляції на період дії трудових контрактів. Відповідно, суспільство вимагатиме плати за ризик у формі високих процентних ставок, які перешкоджатимуть сталому економічному зростанню. Зважаючи на це, довіра до монетарної політики та її гнучкість можуть бути забезпечені з передачею функцій щодо її здійснення незалежному та підзвітному центральному банку.

Доти, доки утримуватиметься короткострокова негнучкість цін, оптимальним варіантом для країни залишатиметься “консервативний центральний банк”. Він трактуватиме цінову стабільність як таку, що має більшу цінність, аніж соціальні цільові функції, нейтралізуючи таким чином короткозорі поведінку уряду.

Зауважимо, що цінова стабільність і стабільність фінансового сектору (тобто наявність здорової і стабільної фінансової системи, включаючи дієву платіжну систему) є надзвичайно важливими чинниками функціонування ринкової економіки, які дають їй змогу сповна реалізувати свій потенціал. І незалежний та підзвітний центральному банку може істотно сприяти цьому.

Суть монетарної політики в тому, що суспільство передає право на емісію грошей центральному банку, котрий зобов'язаний використовувати це право з метою створення грошей “для загального добробуту”¹², тобто проводить таку монетарну політику банку, яка сприяє зростанню добробуту всього суспільства, максимізації суспільного багатства.

Водночас у світі збільшується кількість центральних банків, монетарна політика яких насправді не є незалежною. В багатьох країнах узагалі втрачається **монетарний суверенітет**.¹³

¹¹ Див.: F.Kydland and E.Prescott. Rules Rather Than Discretion: The Intensity of Optimal Plans. — Journal of Political Economy, 1977, pp. 473–92.

¹² Див.: Ch.J.Waller. Op.cit., p. 3.

¹³ Болгарський дослідник А.Радев із цього приводу зауважує: “В умовах сьогодишньої глобалізації наявність національних кордонів не є достатньою умовою легітимізації національної валюти. Така легітимізація може здійснитися лише за умови, що національна валюта здобуде довіру в міжнародному плані”. (С. 33). І далі уточнює: “Монетарний суверенітет не зводиться лише до наявності окремої, самостійної національної валюти, а передбачає також забезпечення або можливість забезпечення окремої, незалежної від інших країн або союзів монетарної політики” (С. 36–37). — Див.: А.Радев. Монетарен суверенитет и икономическо развитие. — Диалог, № 1, 2003, с. 30–49.

Причиною тому — фінансова глобалізація: вона спричиняється до співзалежності національних економік, що позначається й на вимогах до таких важливих регуляторних інститутів, якими є центральні банки. Завдяки глобалізації всі центральні банки априорі працюють в умовах ХХІ сторіччя незалежно від їх бажання і готовності до цього. Просто одні з них більше відповідають новим вимогам, інші намагаються або змушені виконувати свою роботу в нових умовах, усе ще використовуючи застарілі принципи та структури. Існує й така думка: “у світі глобальних фінансів комерційні, інвестиційні банки і навіть страхові компанії тісно пов'язані, “граючи” кожен на ринку іншого, вони формуються та реформуються у різних комбінаціях. Настав час запитати, чи дійсно традиційні засоби в діяльності центральних банків адекватні цілі”¹⁴. Хоча “старий багаж” у деяких випадках може бути досить цінним і забезпечувати нормальне функціонування центробанків у нових умовах, але лише протягом певного часу та за умови “підстраховки” з боку інших регуляторних органів та ринкових структур. Тобто необхідні зміни й адекватна відповідь на виклики глобальної економіки — важливіші для центральних банків “нових економік” (де вони часом є єдиним інститутом, здатним вирішувати актуальні для національної економіки завдання), аніж для промислово розвинутих країн із розгалуженою ринковою інфраструктурою. Зауважимо, що країни із транзитною економікою, в котрих центральні банки ще знаходяться у стадії становлення та розбудови, мають набагато більше можливостей для впровадження систем сучасного менеджменту, які збільшать потужність банку та спрямують його ресурси на виконання нових завдань.

Сьогодні центральний банк усе більшою мірою ФОРМУється за рахунок Функцій, Організації, Ресурсів та Менеджменту.

Основні функції центрального банку визначаються спеціальним законом та статутом банку. Стосовно додаткових, супутніх функцій, то при їх виконанні слід керуватися простим правилом: якщо бракує чіткого розуміння, чому саме центральний банк повинен їх виконувати, — слід просто відмовитися від цих функцій. Звісно, робити це треба так, щоб не зашкодити економіці країни. Тобто необхідно вирішити, який

¹⁴ Current Legal Issues Affecting Central Banks. Ed. by R.C.Effros. Vol. 2 — IMF, Wash., D.C., 1994, p. 159.

орган повинен виконувати “зайві” для центробанку функції, і намітити план їх передачі. Таке впорядкування функцій не означає, що вони обов’язково будуть скорочені. Можуть з’явитися нові функції, які повинен буде виконувати саме центральний банк країни. Їх треба передбачити заздалегідь, як і ресурси (людські та матеріальні), необхідні для здійснення цих функцій.

Більш фундаментальна, “бункерна структура” з незначною взаємодією може сприяти розвитку небажаної “бункерної культури”, за якої кожен департамент прагнучим мінімізувати свою залежність від інших. А це призводитиме до вузького мислення, неефективного використання наявних ресурсів, дублювання дій тощо. В таких умовах особливого значення набуває схема досягнення мети: схема *процесу* зі стрілочками між окремими оргструктурами може бути важливішою, ніж організаційна структура банку. Ключовим елементом при цьому стає “зіграність” правління, всі члени якого повинні працювати на загальний результат, а не “відстоювати інтереси” своїх департаментів. Керівництво центробанку також повинно вміти синтезувати результати роботи внутрішніх структур і ефективно представити їх зовні.

Щоправда, за такого підходу виникає питання службових взаємин між керівництвом департаментів та керівниками банку: якщо департаменти просто “закріплені” за певними членами правління та/або заступниками голови центрального банку, то в начальників департаментів виникає спокуса “делегувати на гору” прийняття операційних рішень, а з ними і власну відповідальність. Інший бік проблеми — розпорошення процесу прийняття рішень, що також може призвести до негативних наслідків. Тому необхідно мати відповідний координаційний центр або “корпоративний секретаріат”, скажімо — “секретаріат Голови” (“*Governor’s Office*”). Але не можна допустити, щоб із координаційного він перетворився на центр прийняття рішень, що, знову ж таки, призведе до зменшення відповідальності департаментів.

Окрім питання — регіональні структури центрального банку. Необхідність такої системи зумовлюється специфікою кожної окремої країни: наприклад, федеральною структурою держави або наявністю в ній кількох великих фінансових центрів. Однак навіть у випадку федеральної структури бажано уникати копіювання центрального банку в кожному суб’єкті федерації, оскільки це сприяє сепаратистським на-

строєм і створює ілюзію “маленької держави”, такого собі “*окремого князівства*”. У зв’язку з цим варто звернути увагу на те, що Федеральна резервна система США складається лише з 12 федеральних резервних банків, які відповідають за певну групу штатів, а не лише за “свій” штат. Це дає змогу не лише рівномірно розподілити навантаження між ними, а й значно зменшити тиск із боку місцевих органів влади.

Щодо ресурсів, то найважливішим з них є людський. І завдання, що ставляться перед центральними банками, потребують не так збільшення кількості, як поліпшення якості цих ресурсів. Окрім того, слід більше уваги звертати на можливості аутсорсингу — при виконанні допоміжних функцій краще керуватися принципом “купи, а не роби сам”, щоб мати більше часу для зосередження на основних функціях.

Нарешті, коли йдеться про вдосконалення менеджменту, то, підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що для досягнення успіху необхідно поєднати систему управління з правильною внутрішньою культурою.

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Як уже згадувалося вище, в останні роки спостерігаються нові тенденції розвитку центральних банків. Перша — застосування *інфляційного таргетування*, яке вперше запроваджено 1989 року в Новій Зеландії. Друга — зміни в організації нагляду та регулювання діяльності фінансових установ, які відбулися в багатьох країнах світу. Це, у свою чергу, викликало тенденцію до використання нових визначень *ролі центральних банків у забезпеченні фінансової стабільності*. Третя — зростання уваги суспільства до ролі центральних банків призвело до посилення вимог щодо *прозорості їх діяльності*, поліпшення рівня обліку та підвищення стандартів внутрішнього управління.

На сьогодні більш як двадцять країн взяли на озброєння систему таргетування інфляції, хоча ні ЄЦБ, ні ФРС поки що не перейшли на таку систему. (Втім, призначення на посаду керівника ФРС Б.Бернанке, котрий раніше досить схвально висловлювався про інфляційне таргетування, дає підстави сподіватися, що ця система буде впроваджена в Сполучених Штатах).¹⁵

Щодо змін в організації роботи фінан-

сових регуляторів, то найрадикальніші з них стосуються концентрації функцій нагляду поза центральними банками. Найчастіше ці зміни асоціюються з британською реформою 1997 року, хоча таку практику ще раніше було запроваджено у країнах Скандинавії. Значний внесок зробила також Австралія, котра за результатами рекомендацій Комісії Уоліса (Wallis Commission), оприлюднених у березні 1997 року, запровадила так звану модель “двох регуляторів”, або “регуляторів-близнюків” (“*twin peaks model*”), запропоновану М.Тейлором. Цією моделлю передбачено, що один із пруденційних регуляторів відповідає за дотримання вимог щодо капіталу фінансових установ, а другий — за їх діяльність. Причому обидва не належать до системи центрального банку країни.

До слова, скасування наглядових функцій з боку центробанків покликане оберігати репутацію інститутів монетарної політики від можливих ускладнень у фінансово-банківській системі держави і таким чином обмежувати їх вплив на цінову та курсову стабільність національної валюти. Важливим аргументом стала також зростаюча взаємозалежність та конкуренція між різними фінансовими установами (зокрема, між банками та небанківськими фінансовими інститутами). Як наслідок, слідом за Великобританією аналогічні реформи здійснено в багатьох інших країнах — Японії, Південній Кореї, Німеччині, Бельгії, Австрії, Естонії, Казахстані.

Розуміння відповідальності центрального банку за фінансову стабільність з’явилося 1994 року, під час реорганізації Банку Англії. Ця установа була поділена на дві частини, одна з яких несли відповідальність за монетарну, а друга — за фінансову стабільність. Друга частина розглядалася як втілення центробанку як частини фінансового ринку, відповідальної за його конкурентоспроможність. Проте такий підхід не виправдав себе (насамперед через проблематичність забезпечення належного нагляду), і тому нині центральні банки розглядаються як важливий елемент створення і забезпечення стабільності діяльності всього фінансового сектору шляхом координації дій усіх регуляторних інститутів. Причому це стосується як національного, так і світового фінансового ринку, свідченням чого є активна участь центробанків у роботі Форуму фінансової стабільності (Financial Stability Forum) і відповідних заходах Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних фінансових організацій.

¹⁵ Див.: М.-А. Gosselin. Central Bank Performance under Inflation Targeting. — Working Paper de travail, Bank of Canada, 2007. — 18, p. 2.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Країни з інтегрованими регуляторами

Джерело: H. Davis. What future for the central banks? – Speech in Hong Kong Theatre. – LSE, 24.11.2005.

У різних країнах з різних причин, але увага суспільства до діяльності центральних банків і вимоги щодо її прозорості й передбачуваності зростають. І банки змушені реагувати на це відповідним чином. Скажімо, ЄЦБ практикує не лише прес-конференції свого керівника для пояснення прийнятих рішень, а й публікує протоколи засідань. У США дотримуються більш формального підходу: голова ФРС двічі на рік виступає в Конгресі зі звітом (Humphrey-Hawkins testimony), але уникає інтерв'ю та прес-конференцій.

Таким чином, центральні банки повинні самостійно провести певні зміни у своїй діяльності для того, щоб краще розуміти свої справжні (виключні) завдання та забезпечити їх ефективне (з точки зору використаних ресурсів) досягнення.¹⁶ Це спонукає вищий менеджмент концентрувати більше зусиль на виконанні основних (ключових) функцій, швидко приймати обґрунтовані рішення щодо напрямку своїх дій, делегувати значну частку поточної роботи до низових ланок, що дає змогу зосередитися на стратегічному аналізі та управлінні. Такі зміни, природно, потребуватимуть більшої мотивації роботи працівників центробанків та відкритості щодо різних інновацій.

Зазначимо, що до цього підштовхують щонайменше **дві зовнішні причини**. Перша зумовлена фінансовими проблемами центральних банків, що виникають саме внаслідок їх успішної діяльності щодо подолання інфляції: зниження процентних ставок, яке є прямим результатом послаблення інфляції, помітно знижує і доходи центробанків. Головне – це призво-

дить до зменшення сеньйоражу. Уряди, звичні до значних надходжень емісійного доходу, тепер прискіпливіше вивчають кошториси центральних банків, що вносить додаткову нервозність в і так непрості двосторонні відносини.

Другим екзогенним фактором, який підштовхує до змін, є докорінні новації у стандартах корпоративного управління. На перший погляд може видатися, що всі ці нові правила та вимоги (наприклад, щодо порядку відкриття фінансової інформації або залучення незалежних директорів) не стосуються таких установ, як центральний банк. Але ж іще кілька років тому абсолютна їх більшість не зверталася до послуг зовнішніх аудиторів, тоді як сьогодні, навпаки, абсолютна більшість не обходиться без них.

Федеральна резервна система добровільно адаптувала свої управлінські принципи до деяких вимог закону Сарбенеса-Окслі (*Sarbanes-Oxley Act of 2002*), спрямованого на захист інтересів інвесторів приватних компаній. І це був цілком логічний крок, адже мета нових стандартів – підвищення рівня безпеки, стабільності корпорацій та фінансових установ, довіри до них з боку громадськості (а це саме ті принципи, які лежать в основі діяльності і центральних банків). Дотримання цих стандартів сприяє зміцненню операційної незалежності центробанків. А кращим методом досягнення цієї мети є делегування частини функцій щодо прийняття рішень у галузі монетарної політики різним комітетам і комісіям, активна співпраця з незалежними директорами (non-executive directors) та зовнішніми аудиторами. Саме “зовнішні агенти” найкраще захищають від прямого тиску з боку уряду та законодавчого органу. Щоправда, досить часто різні фактори (традиція, законодавство) заздалегідь визначають

структуру та склад органів управління центрального банку, що, на думку експертів, може обмежувати роль та ефективність використання незалежних фахівців.¹⁷ А проте, як зауважив Л.Хайкенстей, голова найстарішого центробанку світу – шведського Рікс-банку, “колективне рішення в монетарній політиці видається кращим у довгостроковій перспективі, ніж індивідуальне. Ризики помилки все-таки менші, якщо рішення приймається групою осіб”.¹⁸

ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Фінансову самостійність центрального банку необхідно захищати ще й тому, щоб він не став об'єктом непрямого тиску з боку уряду при допомозі відповідних процедур або в результаті помітної втрати свого капіталу. Прибутковість, як уже мовилося, не може бути метою діяльності центрального банку, оскільки це мало б зворотний вплив на досягнення та утримання цінової стабільності.

Центральний банк повинен мати початковий статутний капітал (authorized capital) та акумулювати загальні резерви доти, поки регулятивний капітал (equity capital) не сягне розміру, достатнього для покриття ризиків його діяльності. На практиці ж питання про те, як визначити розмір достатнього капіталу, досить дискусійне. Як правило, початковий статутний капітал і доходи спрямовуються у резервні фонди до тих пір, поки не буде забезпечене кількарізове збільшення капіталу або співвідношення, скажімо, до грошових зобов'язань (пасивів), яке гарантуватиме покриття можливих ризиків.

Дуже важливо, щоб центральний банк спочатку накопичив страхові резерви (prudent provisions) та загальні резерви і лише після цього перераховував невикористаний прибуток своїм власникам (як правило, уряду). Зрозуміло, центральний банк повинен створювати страхові резерви відповідно до здорових облікових стандартів, які вимагають створення спеціальних резервних фондів. Для упевненості, що збитки не зменшать початковий статутний капітал до рівня, який зробить банк економічно залежним від уряду, законодавством повинен передбачатися обов'язок уряду щодо рекапіталізації центрального банку. Відомо, що пряме кредитування уряду виснажує капітал центрального банку, і тому уряд у разі

¹⁶ Тобто забезпечити “ефективність діяльності у широкому розумінні”, – те, що англійською мовою описується двома термінами “effectiveness” та “efficiency”.

¹⁷ Central Banking, vol. XVI, No. 4, May, 2006, p. 29.

¹⁸ Central Banking, vol. XII, No. 2, Nov., 2005, p. 61.

необхідності має бути зобов'язаний автоматично рекапіталізовувати центральний банк.

Член правління Чеського Національного банку Я.Фрейт висловлює думку, що потреба в урядових ін'єкціях капіталу (зокрема, у формі державних цінних паперів), значною мірою залежить від структури балансу центрального банку та реальних перспектив її виправлення. Навіть значні акумульовані збитки не слід розглядати як такі, що потребують урядової компенсації, оскільки це, як уже наголошувалося, може привести до обмеження реальної незалежності банку. Тому він повинен докласти зусиль, щоб самостійно погасити втрати за рахунком майбутніх прибутків (якщо їх надходження реалістичне)¹⁹ або використання безстрокових облігацій із нульовим процентом.²⁰

Також центральний банк не повинен бути суб'єктом загальних процедур, але було б корисним, якби він надсилав до уряду оцінні показники власних видатків для забезпечення прозорості своєї фінансової діяльності.

Розглядаючи порушену проблему, зауважимо: центральний банк як емітент легального засобу обігу, обов'язкового для приймання у ролі платежу, завжди може сплатити свої борги у національній валюті. До того ж, якщо потенційні збитки виникли внаслідок негативної зміни валютного курсу, вони взагалі не створюють додаткової ліквідності й не призводять до інфляційного тиску.* Тож було б помилкою вважати дефіцит капіталу центрального банку його "боргом", оскільки банк, власне, винен сам собі. Тобто "втрата капіталу" не є сигналом про потенційну неліквідність або неплатоспроможність центрального банку, якщо, звичайно, розмір негативного капіталу не сягає значного рівня. І, звісно ж, накопичені збитки не можна використовувати як привід піддавати сумніву монетарну політику банку. Мало того, ці збитки самі по собі є наслідком високої довіри до такої політики.²¹

¹⁹ Central Banking, vol. XVI, No. 2, Nov. 2005, p. 40.

²⁰ Там же, с. 41.

* Збитки не створюють жодної додаткової ліквідності, яка підтримується через зростання грошових резервів та акумулює потенційну інфляцію. Збитки могли виникнути через те, що, скажімо, рік тому НБУ купував один євро за 7.50 гривні. 7.50 гривні були емітовані для фінансування такої операції саме рік тому, і сучасна зміна курсу вже ніяк не впливає на кількість грошей в обігу.

²¹ Там же, с. 39.

Результати дебатів щодо стандартів звітності центрального банку можуть помітно вплинути на його фінансову незалежність. Щоб збагнути причину бурхливої дискусії з цього питання, необхідно дещо згадати. Йдеться про скандальну справу щодо кредиту МВФ, отриманого у 1998 році Національним банком України, яка привернула до себе увагу не лише в нашій країні.** Як зауважив у своїй редакційній статті поважний часопис "Central Banking"²², лише підозра, що Національний банк України був не дуже обережним у використанні кредиту, змусила керівництво фонду вимагати аудиторської перевірки діяльності НБУ. В результаті, як мовилося у часописі, з'ясувалися два вражаючі факти: по-перше, справдилися підозри щодо, м'яко кажучи, неточності звітів Національного банку України; по-друге, фонд нічого не помічав, оскільки сам не надавав значення "дрібничкам" на зразок того, де розміщувалися надані ним кошти.

Враховуючи, що позики фонду загалом вважаються міжурядовими угодами, детальної перевірки (due diligence) центрального банку, який отримав їх на свій рахунок, не проводили. Але після цього випадку все змінилося. МВФ створив власну програму безпеки (safeguards assessment programme), відповідно до якої його казначейське управління стало перевіряти рахунки та систему контролю центральних банків країн-позичальників. Для центральних банків та їх керівників вимоги виявилися досить важкими. Як-

** Фідучіарну угоду між Національним банком України та Креді Свіс Фест Бостон (Кіпр) на суму 150 млн. доларів було укладено з метою підтримання чистих міжнародних резервів НБУ на рівні, необхідному для виконання програми "стенд-бай". За угодою, кошти депозиту НБУ було надано в кредит Першому українському міжнародному банку, який передав їх у депозит Національному банку України. В результаті, за методикою МВФ (і тільки за нею), в міжнародних активах сума 150 млн. доларів з'явилася двічі. У бухгалтерії банку подвійного обліку не було. Процентні ставки на ці операції було встановлено на одному й тому ж рівні. Тож додаткові витрати становили лише суму комісії, сплачену КСФБ (Кіпр) за проведення операції (300 тис. доларів). Оскільки насправді НБУ мав ці 150 млн. доларів лише один раз, то й доходи на них могли бути отримані лише один раз. Розрахунки резервів НБУ проводилися відповідно до діючої методики МВФ, затвердженої технічним меморандумом за програмою "стенд-бай". Україна виконала встановлені показники програми, що дало їй змогу не тільки одержати нові транші кредитів від МВФ та Світового банку за низькими (нижчими від ринкових) відсотками, а й залучити зовнішнє фінансування на суму понад 1 млрд. доларів. Кошти, задіяні за фідучіарною угодою, було повністю повернуто Національному банку України в обумовлені терміни.

²² Див. редакційну статтю "Central Bank (in) solvency" — Central Banking, vol. XVIII, No. 3.

що ви провалилися на цьому екзамені, мусите знайти особливі вибачення перед своїм міністром фінансів або розпочинати все спочатку, оскільки помилка на цьому етапі може призвести до припинення співпраці з МВФ.

Міжнародний валютний фонд тепер надає кредити 30–40 центральним банкам і, за даними фонду, 86% цих банків бракує належних стандартів бухгалтерського обліку, 83% — страждають від недоліків внутрішнього аудиту, а 64% — не відповідають усім вимогам зовнішнього аудиту. Звісно, МВФ вимагає серйозних змін у діяльності центробанків, і насамперед — "впровадження гідних довіри стандартів обліку" (*credible accounting standards*), наприклад, міжнародного стандарту фінансових звітів (*IFRS-international financial reporting standards*). Але тут і виникають проблеми, оскільки стандарт передбачає, щоб у балансі активи відображалися за дійсною вартістю (*fair value*). Тобто йдеться про оцінку золотовалютних резервів та державного боргу з тим, щоб прибутки чи збитки були відображені через відповідний рахунок. Для центральних банків, котрі зазвичай утримують як значні нехеджовані відкриті позиції в іноземній валюті, так і великі суми державних боргових зобов'язань, такий підхід загрожуватиме значними коливаннями. В міру того, як валютні курси та процентні ставки підвищуються і знижуються, в балансах центральних банків виникають нереалізовані втрати або доходи за їх активами. За стандартом IFRS, такі доходи належить враховувати у звіті як прибуток. І навпаки.

Таким чином, досить часто виникатимуть ситуації, коли голова центрального банку буде змушений перераховувати дивіденди міністерству фінансів, а невдовзі просити уряд поповнити капітал банку. І якщо перший варіант просто досить дорогий, то другий загрожуватиме незалежності центрального банку. Який вихід?

Історично склалося так, що центральні банки просто використовували непрозору систему обліку та приховані резерви. Проте є й інші вирішення проблеми: ні Федеральна резервна система, ні Європейська система центральних банків не обліковують нереалізовані прибутки та збитки. ЄЦБ просто робить необхідні вилучення з міжнародних стандартів обліку і накопичує нереалізовані прибутки на резервних рахунках, готовий списати їх, як тільки доходи зміняться на втрати. У Федеральній резервній системі взагалі інший порядок обліку. Тож виникає запитання: чому дехто нама-

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

гається змусити центральні банки менш розвинутих країн бути більш транспарентними, ніж лідери?

Частково такі вимоги висуваються тому, що просто немає загальноприйнятого стандарту обліку. Коли МВФ запровадив західноєвропейські правила обліку і щодо країн Східної Європи, помилковість підходу, який використовувався раніше, стала абсолютно очевидною. Тобто доки існують жадібні міністерства фінансів, доти існуватимуть і суперобережні центральні банки. Отже, потреба в міжнародних стандартах обліку для центральних банків справді є. Центральні банки повинні мати змогу створювати дійсно необхідні резерви, а не просто накопичувати гроші заради грошей. Зі свого боку, міністерства фінансів повинні мати нормальний механізм отримання своєї частки прибутку від державної грошової монополії. Проблема ж полягає у тому, що будь-які, навіть найпростіші формули розподілу прибутків центрального банку та створення відповідного рівня внутрішніх резервів завжди викликають суперечки й заперечення.

Але існує й інша проблема. Центральні банки мають обтяжливу роботу щодо обліку їх непередбачуваних пасивів (*contingent liabilities*). Деякі з них — такі, як деривативи, — чітко ідентифіковані і на сьогодні вже досить поширені. Інші, — скажімо, зобов'язання центрального банку щодо підтримки певного валютного курсу або щодо виконання функції “кредитора останньої інстанції” (*lender of last resort*), — не можна чітко відобразити в цифрах. Тобто, враховуючи такі зобов'язання, можна дійти висновку на кшталт: “у цілому вартість портфеля центрального банку, коли вести правильний облік, є від’ємною і, як правило, цей дефіцит поглиблюється, якщо додати ще й непередбачувані пасиви”. Отже, виходячи з нормальних стандартів обліку, вважаю, усі центральні банки виявляються неплатоспроможні. Звідси випливає таке: якщо ринкова система не може функціонувати без підтримки публічних установ, абсурдно вимагати, щоб вони діяли за тими ж правилами, що й комерційні банки та компанії, яких ці публічні установи покликані захищати. Проте зовсім не абсурдною є вимога до цих установ, щоб вони діяли прозоро — за зрозумілими та чесними правилами.

ЗМІНИ ПОТРІБНІ, АЛЕ...

Позиції, які центральні банки зайняли у сучасному світі, аж ніяк не гарантують збереження їх значення та

ролі в майбутньому. Причому в досить близькому майбутньому. Недарма спеціалізоване видання “*Central Banking*” у своїй редакційній статті зазначило: все більше головних банкірів визнає практику своїх попередників такою, що не відповідає новим реаліям, і береться до серйозного реформування своїх установ.²³ Як зауважив Б.Ленг — представник Резервного банку Нової Зеландії на Валютній конференції у Римі в 2004 році, — “лише ті банки, які готові до внутрішніх змін, можуть розраховувати на збереження свого значення, незалежності і впливу в XXI сторіччі”.

На просте запитання “Навіщо потрібні зміни?” є проста відповідь: зміни необхідні для того, щоб вижити і процвітати. Але є і глибша відповідь: користь від організаційних та управлінських змін може бути різноплановою залежно від конкретного центрального банку, але насамперед вона включатиме:

- ◆ вищу дієвість — швидше досягнення визначених цілей;
- ◆ вищу ефективність — досягнення тих же результатів із використанням менших ресурсів;
- ◆ меншу дистракцію — сильнішу концентрацію на основних функціях;
- ◆ виваженіші рішення — швидший та обґрунтованіший вибір оптимального варіанта дій;
- ◆ більше часу для вищого керівництва — поліпшення системи делегування повноважень, що розширить простір для стратегічного осмислення та управління;
- ◆ глибшу мотивацію — персонал краще стимулюється до виконання службових обов’язків;
- ◆ розвинуті інновації — прогресивна організація приваблює й допомагає утримувати творчих працівників.

Можуть бути й посередні вигоди. Центральні банки досить часто змушені використовувати непопулярні економічні “ліки”, ініціюючи реформи, які змінюють існуючі структури і порушують усталені інтереси. Звісно, за таких умов ініціатор змін повинен щиро заявити: “Ми самі робимо так, як рекомендуємо робити іншим”.

Існують також особливі причини для розмови про майбутні зміни у функціонуванні центральних банків. Насамперед це стосується європейських центробанків, що зумовлено створенням Європейського центрального банку та зони функціонування колективної валюти — євро. За цих умов центральні банки країн ЄС змушені не

просто адаптуватися до “правил гри” спільного центрального банку, а боротися за власне виживання, знаходити власну нішу.

Складніше говорити про центральні банки інших країн, оскільки вони, як зазначив із цього приводу директор Лондонської школи економіки Г.Девіс, помітно відрізняються за функціями, розміром, ефективністю і статусом. Неважко помітити, що навіть серед країн “Великої сімки” спостерігаються значні **розходження в практиці їх діяльності**: лише 4 із 7 центральних банків — у США, Великобританії, Японії та Канаді — несуть відповідальність за рішення у галузі монетарної політики та мають право самостійно встановлювати процентні ставки. Якщо додати ЄЦБ, то таких банків стане п’ять, але лише два з них відповідають за цінову стабільність, тобто незалежні у виборі інфляційного орієнтира та інструментів для його досягнення. Решта три банки самостійно обирають лише інструментарій для досягнення встановлених для них показників. Лише два центробанки “Великої сімки” виконують наглядові функції щодо комерційних банків (щоправда, у Японії та Німеччині вони все ж таки мають право інспектувати комерційні банки для особливих цілей, а ФРС США здійснює нагляд спільно з іншими спеціалізованими установами). Щодо грошової емісії, то, знову ж таки, лише три з них емітують (і тільки два — самостійно друкують) банкноти від свого імені. Три банки “старого світу” роблять це від імені ЄЦБ, а Федеральна резервна система — від імені Міністерства фінансів (Казначейства) США.

Відносний **розмір центральних банків** (за так званім індексом “*Морган Стенлі*”) коливається в межах від 2–3 працівників на 100 тисяч населення (Великобританія) до 17 (єврозона) і втричі більше — в Росії. Помірні показники мають Австралія та Японія (4), Південна Африка і Швеція (5), середні — США (8 працівників на 100 тисяч населення). Не менші розбіжності спостерігаються і в співвідношенні кількості персоналу центральних банків з ВВП (*індекс Ханке*). Зауважимо, що останнім часом чисельність персоналу центральних банків помітно зменшується. Так, шведський Ріксбанк протягом 1995–2005 рр. скоротив кількість своїх працівників з 1200 до 420 чол., але при цьому істотно змінив свою структуру: цілковито відмовився від інкасаторських функцій (передавши їх окремій компанії — “Гроші у Швеції”); скоротив управління резервами (внаслідок переходу від фіксова-

²³ Central Banking, vol. XVI, No. 2, Nov. 2005, p. 1.

ного до плаваючого курсу національної валюти) та посилив аналітичну службу.²⁴

З переходом до плаваючого валютного курсу крони відбулися не тільки кількісні скорочення — якісно змінилися методи управління. Ріксбанк скоротив із 20 до 1 відсотка ліквідну частину своїх резервів і створив “віртуально ліквідний портфель”. За новими правилами слід необхідну суму коштів тримати в ліквідних резервах. Тому банк установив “ліквідний орієнтир” (*liquidity benchmark*), який означає: певні суми у кроні мають знаходитися в розпорядженні банку у визначених фінансових інструментах та у встановлений термін (*time buckets*). Це забезпечується, як правило, за рахунок резервів у євро та доларах США. Решта валютного резерву розміщується таким чином, щоб забезпечити дохід, який балансує ризики (наприклад, у австралійські та канадські долари).²⁵

Ступінь ефективності роботи центральних банків, яку інколи намагаються виміряти, порівнюючи рівень, на якому стримується інфляція та пропорції сумнівних і прострочених боргів у банківській системі, теж помітно відрізняється у різних країнах. Виміряти ефективність, тобто результативність витрат центрального банку країни досить складно, оскільки вона залежить не лише від кваліфікації персоналу, а й від чисельності населення, розміру ВВП, а також політично деєрмінованих завдань (у багатьох випадках законодавство покладає на центральні банки функції, які не належать безпосередньо до їх основних завдань і які могли б успішно виконувати інші установи, зокрема, на основі аутсорсингу).

Дослідження, здійснені В.МакКінлі (Vern McKinley) та К.Банаіаном (King Banaian) — останній, до речі, свого часу консулював Національний банк України у складі групи експертів американської компанії *BearingsPoint*, — на основі комплексних показників діяльності 32 центробанків, свідчать про дуже широкий розкид “індексу неефективності”. Згідно з ним “нульовий показник” отримував центробанк, котрий не відволікається на “зайву роботу” й ефективно виконує своє пряме завдання. Найближчими до такого ідеалу виявилися центральні банки Чехії, Ісландії та Мальти (0.8). А найнеефективнішими виявилися відповідні інституції Австрії (213), Болгарії (217), Індії

(252) та Румунії (277). Деякі наші сусіди мали кращі показники: 10.4 (Росія), 145.3 (Угорщина) та 162.8 (Польща). Федеральна резервна система США отримала оцінку 4.3.²⁶

У країнах ОЕСР для вимірювання ефективності центральних банків використовують *індекс Мендзела*, який базується на порівнянні їх операційних витрат і розміру ВВП країни.

Оцінка ефективності роботи центрального банку ускладнюється тим, що всередині країни немає жодного прикладу для порівняння, а центробанки інших країн не завжди можна взяти за взірць з огляду на розбіжності в політичних та соціально-економічних умовах їх діяльності. Витрати на утримання персоналу, як правило, становлять основну частину операційних витрат (у середньому 60 відсотків, але коливання досить значні). У світовому рейтингу за 2005 рік побачимо Канаду, Японію та Великобританію з витратами на персонал своїх центральних банків менше трьох доларів у перерахунку на душу населення, а з іншого боку — Люксембург із 45 доларами. Щодо Люксембургу, зрозуміло: велику роль відіграють маленькі розміри країни. Але, зауважимо, і в таких країнах як Італія, Франція чи Австрія витрати сягають 20–25 доларів. (У деяких постсоціалістичних країнах — Чехії, Польщі, Угорщині та Словаччині вони становили від 5 до 10 доларів на душу населення. Тобто щодо Національного банку України достатньо ефективними витратами на утримання персоналу можуть вважатися суми в межах 1.5–2.0 млрд. грн. за рік).

Порівняно з розміром ВВП наймарнотратнішою видається Греція з витратами на персонал свого центрального банку у розмірі 0.14 відсотка від ВВП. Наступна група країн (Італія, Австрія, Франція, Португалія, Ісландія) вкладається в 0.08–0.09 відсотка, а найекономніші (знову ж таки Канада, Великобританія та Японія) — у менш як 0.01 відсотка.

Постсоціалістичні країни тримаються посередині — в проміжку 0.04–0.06 відсотка, що дає підстави оцінювати прийнятні для України витрати на утримання персоналу центрального банку в розмірі вже не більше 0.5 млрд. грн. за рік). Щоправда, стосовно цього показника необхідно брати до уваги певну суб’єктивність самого розрахунку ВВП,

з огляду на що у порівняльній економіці частіше використовують розрахунки ВВП та ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності. За такого підходу показники витрат на утримання персоналу центробанків в багатьох країнах будуть помітно більшими.*

Необхідно зауважити й те, що кількість і структура персоналу центрального банку значною мірою зумовлюються не тільки розмірами країни та розвитком її фінансово-кредитної системи, а й функціями, які виконує сам центральний банк: передусім ідеться про відповідальність за здійснення інкасації (як правило, не здійснюється), банківський нагляд (який у багатьох випадках залишається прерогативою центрального банку) та функцію депозитарію урядових цінних паперів. Враховуючи такі базові розбіжності, для порівняння ефективності центральних банків різних країн використовується показник витрат на одного працівника, який переважно становить від 60 до 100 тис. доларів за рік, включаючи усі форми виплат: зарплата, надбавки, пенсія, соціальні витрати тощо. Постсоціалістичні країни мають такі показники: 40–50 тис. доларів у Словаччині й Чехії, близько 75 тис. доларів — в Угорщині і навіть 150 тис. доларів — у Польщі). Звісно, величина цього показника істотно залежить від конкуренції з боку комерційних банків і корелює з показником середнього доходу на душу населення в тій чи іншій країні.

У багатьох країнах, котрі розвиваються, від центральних банків часто вимагають виконання неналежних їм функцій (інколи це пояснюється просто відсутністю установ, які мали б виконувати такі функції). Отже, центральний банк просто не може відмовитися від додаткового навантаження. Водночас треба бути дуже обережним, щоб неосновні (додаткові) функції не завадили виконанню основних функцій. І як тільки дозволить економічна ситуація, необхідно провести інституціональні зміни та відмовитися від зайвих функцій, передаючи їх відповідним структурам (якщо потреба в їх виконанні зовсім не відпала).

Статус керівника центрального банку, як правило, визначають за рівнем органів, які його призначають. У Великобританії уряд призначає власного кандидата, у Німеччині — кандидата, висунутого парламентом. Водночас у США вищий законодавчий орган

²⁴ Central Banking, vol. XII, No. 2, Nov. 2005, pp. 53–54.

²⁵ Там же, с. 56.

²⁶ V.McKinley and K. Banaian. Central bank operational efficiency: meaning and measurement. — У збірці: Central Bank Modernisation. Ed. by P.Nicholl and N. Courtis. — Central Bank Publications, 2005, p. 59.

* До речі, проблема перерахунку ВВП (GDP restatement), враховуючи дійсний стан економіки (в тому числі її тіньовий сектор), є одним із питань, які потребують нагального вирішення.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

країни затверджує кандидата, висунутого, відповідно, президентом, а в Японії — урядом. Іншим показником, за допомогою якого можна певною мірою “виміряти” внутрідержавний статус центрального банку, є рівень заробітної плати його керівника. Якщо керівник Федеральної резервної системи отримує, скажімо, 180 тисяч доларів за рік, що трохи менше від платні президента США (200 тисяч доларів), то голова Резервного банку Південної Африки — 1.3 млн. рандів. Зміцнивши курс національної валюти з 12 до 6 рандів за долар, він забезпечив собі ще вищу оплату праці. Втім, і це — значно менше, ніж отримують керівники центральних банків Італії, Великобританії, Нідерландів та ЄЦБ (близько півмільйона євро). А в таких маленьких країнах, як Гонконг та Сінгапур головні банкіри отримують більше мільйона доларів на рік.

“ТРИ ВІКИ” ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

На думку деяких експертів, центральні банки проходять три стадії свого розвитку, або “три віки” дорослішання.²⁸ Основна роль, заради якої і створюється інститут центрального банку, — тобто його “перший вік”, а, може, краще сказати — “перше покоління”, — це специфічні операції. Практично йдеться про надання операційної підтримки національному уряду та суб’єктам національної економіки. Специфічні функції центрального банку такі:

- забезпечення грошового обігу та акумулювання сеньйоражу;
- міжбанківські розрахунки;
- банківські послуги уряду (можливо, деяким іншим клієнтам);
- управління фіскальними інструментами тощо.

Впродовж “першого віку” головне завдання центрального банку полягає у забезпеченні більшої ефективності своєї операційної діяльності. Клієнти і партнери сподіваються на його передбачуваність, послідовність і надійність. Очікується, що він діятиме як такий собі тямущий бюрократ (у позитивному сенсі цього слова). В самому банку також помітно тенденцію до забезпечення передбачуваності, послідовності і надійності. Не лише операційно, а й організаційно банк прагне бути бюрократичною установою. У

ньому розвивається своєрідна культура “державної служби”, яка підкреслює важливість традицій, прецедентів, професійних знань та конфіденційності. Мають місце також інші, менш бажані прояви бюрократичної культури, такі як сувора субординація, конформізм, догматизм і формалізм, хоча вони є річчю другорядною. Операції та контроль за ними здійснюються досить ефективно. Від керівництва центрального банку “першого віку” вимагається, власне, лиш одне — бути здібними адміністраторами.

У “другому поколінні” центральний банк матиме нову роль, яка вимагатиме від керівництва ширших знань та глибших і витонченіших (специфічних) рішень. Безпосередні клієнти і численне коло партнерів банку також вимагатимуть виконання ним додаткових — “політичних” функцій, а саме:

- ◆ управління національними валютними резервами та валютним курсом;
- ◆ розробки та забезпечення монетарної політики;
- ◆ регулювання і нагляду за кредитно-фінансовими установами;
- ◆ експертних рекомендацій (а деколи й рішень) із питань економічного розвитку.

В умовах нової спеціалізації перевага надається не так стажу роботи й досвіду працівників, як їх молодості й освіти. Ринкові операції потребують швидкого реагування, несумісного з ієрархічним процесом прийняття рішень. Ефективний нагляд за кредитно-фінансовими установами потребує ділових здібностей та готовності діяти сміливо, навіть поза писаними правилами. Дуже цінується дискусійність думок серед персоналу та вільний обмін ними. Це призводить до зменшення значення рис, притаманних бюрократичному “першому віку” центрального банку.

Як свідчить практика, внаслідок таких змін можуть виникати і конфлікти на різних щаблях управління. Нерідко трапляються ситуації, коли до обговорення проблем залучають молодих, освічених фахівців з новими, неординарними думками, але прийняття рішень залишається за досвідченими управлінцями. Врешті-решт, молодим “центробанкірам” стає нецікаво висловлювати свіжі ідеї, а “досвідчені кадри” продовжують спиратися на старий досвід. У царині банківського нагляду це може призводити до зменшення “інспекцій на місцях”, уже “не цікавих” для досвідчених працівників. Водночас не бракуватиме причин для того, щоб не

залучати нових працівників з досвідом роботи у комерційних банках.

Отже, у центральному банку “другого покоління” необхідно замінити багато бюрократів періоду “першого покоління” на менеджерів “нової хвилі”, що робиться шляхом зміни функцій та структури банку. При цьому загальна чисельність персоналу зазвичай значно зменшується, а система оплати праці починає реалістичніше відображати економічну цінність роботи, а не стаж працівника. До специфічних потреб центрального банку необхідно адаптувати такі стандартні інструменти сучасного бізнесу, як вибір реальних цілей, облік реальних витрат, управлінська звітність і систематичне поліпшення діяльності. У “другому віці” персонал повинен бути успішним менеджером, а не лише адміністратором.

Модель центрального банку “третього покоління” тільки-но створюється. Але деякі її елементи вже очевидні. Баланс економічної діяльності зміщується від задоволення матеріальних потреб до нематеріальних прагнень. Інформаційно-комунікаційні технології змінюють економічні структури, відносини та операції, створюючи комплексну, технологічно розвинутішу та глобальнішу “економіку знань” (“*knowledge economy*”). При цьому макроекономічна модель “національної економіки”, що становить основу концепції центрального банку, поступово втрачає сенс.

На третій стадії операційні функції, які не є унікальними для центрального банку, передаються іншим установам (на умовах аутсорсингу) або стають “технологічно розвинутішими” і тому потребують значно менших людських ресурсів. Центр ваги “політичних функцій” зміщується від приписів та втручань (інтервенцій) до впливу та управління ризиками. Серед усіх функцій стратегічну роль починають відігравати спроможність швидко обробляти інформацію та інформаційні технології взагалі. Функціональні зміни “третього покоління” кидають виклик навіть організаційній структурі та менеджерському досвіду “другого покоління”.

У міру того, як “розмиваються” національні кордони і зникають національні валюти, попередні ролі неминуче втрачають значущість. Але ризики, зумовлені цим процесом, балансуються за рахунок нових можливостей. Унікальна позиція центрального банку, що поєднує теорію і практику, дає йому змогу вивчати питання, які, можливо, ігноруються в урядом, і бізнесом. Таке “інтелектуальне лідерство” може

²⁸ Див.: Mandzela J. How to manage the 21st-century central bank. — Central Banking, vol. XVI, No. 4, May, 2006, pp. 31–39.

навіть стати ключовою функцією центрального банку “нового покоління”.

Центральні банки завжди приділяли значну увагу “інтелектуальній складовій” своєї діяльності, але це стосується головним чином центральної управлінської ланки, орієнтованої на досягнення своїх стратегічних намірів. Тому їх організаційна структура та менеджерська практика не вельми пристосовані до нових потреб. Виклики, які постають перед банком “третього покоління”, потребують у цьому плані певних змін, а саме:

- ♦ організаційні кордони повинні стиратися в міру того, як центральний банк ділитиме свої завдання з іншими установами;

- ♦ життєво важливим стає організація гнучкої системи обміну людьми та ідеями з іншими джерелами досвіду;

- ♦ персоналу повинні бути створені умови для творчої командної роботи, за яку він отримуватиме суттєву винагороду, котра враховуватиме персональний внесок кожного;

- ♦ внутрішні бар'єри необхідно зробити прозорішими, але таким чином, щоб не зруйнувати систему виправданної безпеки та конфіденційності;

- ♦ важливість ділових акцентів у цілях та діяльності банку повинна зберігатися, але виникатиме також потреба у відкритішому підході до менеджменту, заснованому на знаннях (*knowledge management*);

- ♦ не просто бажаними, а ключовими навичками стануть уміння організовувати й управляти проектами;

- ♦ механізм “дожиттєвої кар'єри” необхідно замінити на систему професійного “відсіву”. Персональні угоди повинні забезпечити більший рух кадрів між центральним банком та “рештою світу”;

- ♦ можливість спрямовувати й координувати власну діяльність усе більше залежатиме від уміння менеджменту налагоджувати корисні зв'язки, а не від статусу та ієрархічного становища керівництва банку;

- ♦ інвестиції у підготовку й розвиток конкретної справи потребуватимуть глибокого осмислення та інновацій: “кар'єрне зростання” стане більше залежати від спільної відповідальності і спільного фінансування, а планування наступництва буде замінено плануванням здібностей.

Власне кажучи, різниця між ефективністю (*effectiveness*) та дієвістю (*efficiency*) полягає у тому, що ефективність вимагає робити правильні справи, а дієвість — робити справи правильно. Для поєднання ефективності

і дієвості центральний банк “третього покоління” мусить додати новий елемент, який можна назвати “дослідженням” того, як нові справи впливають по-новому. Інтелектуальні дослідження центрального банку можуть бути суттєвою допомогою суспільству в процесі складних соціально-економічних перетворень.

Перехід до “третього віку” вимагає, щоб центральні банки додали до традиційних позитивних рис своїх співробітників — чесності, професійності і високої моралі — такі нові якості, як “професійний нюх”, відкритість, інноваційність, а також відчуття майбутніх ризиків та можливостей. У банку “третього покоління” вищі посадовці повинні з менеджерів виростати у справжніх лідерів та фахівців, котрі вміють вирішувати чужі проблеми (*facilitators*). У шведському Ріксбанку керівництво відмовилося від традиційного розподілу окремих департаментів між заступниками голови та членами правління в ролі кураторів. “Ми зійшлися на тому, що не повинні бути новими “екстра-керівниками” департаментів, — підкреслює голова банку, — але кожен із нас буде пов'язаний з різними департаментами більше як ментор чи радник для директорів департаментів”.²⁹

У країнах із розвинутою економікою центральні банки нині демонструють змішану схему. Деякі дійсно перетворюються у установи “третього покоління”. Інші все ще застрягли на перехідному шляху або навіть закрилися як структури “першого покоління”. Доречність, репутація та вплив конкретних центробанків усе більше відбивається у успіхах та невдачах у зміні парадигми лідерства та менеджменту, а не в їх технічних чи операційних можливостях.

У державах із нерозвинутими економіками баланс ризиків вимагає зосередити більшу увагу на традиційних функціях. Для центральних банків, які мають проблеми із забезпеченням стандартних операцій та нестачею кваліфікованих кадрів, пріоритетом залишається створення критичної маси базових можливостей. Для них усе ще актуальні системи управління “першого покоління”. Але в багатьох країнах, які розвиваються, досягнення центрального банку визначаються застарілими керівництвом та практикою управління. Симптомами цього є:

- організаційна структура, яка не забезпечує функціональної підтримки на належному рівні;

- надмірне навантаження вищого керівництва внаслідок неефективного розподілу відповідальності та застарілих організаційних процесів;

- нестача добре підготовлених менеджерів середньої ланки, що значно ускладнює передачу їм відповідних функцій;

- складнощі із залученням та утриманням у штаті центрального банку талановитих фахівців;

- вимушена боротьба за творчі здобутки, отримані від політичних функцій;

- збільшення кількості структурних одиниць допоміжного характеру, які споживають непропорційно велику частку ресурсів;

- вища за ринкову оплата праці працівників зі значним стажем, досвід яких має обмежене значення для майбутнього;

- слабкий контроль за витратами.

Перехід до “другого віку” потребує наявності міцного внутрішнього лідерства з боку керівництва, яке користується довірою всіх учасників процесу таких змін. Ключові ризики, з якими необхідно буде впоратися, виникають через політичне втручання та недостатній резерв кадрів з необхідними здібностями. Але при цьому потенційні переваги, які можна буде отримати у майбутньому, просто величезні.

Парадокс, але “інтелектуальне лідерство” банку “третього покоління” важливіше саме для країн, що розвиваються. Досить часто лише центральний банк виступає установою, котра може забезпечити відповідне використання ресурсів. І тому, враховуючи глобалізаційний тиск у напрямі економічних та організаційних змін, центральні банки таких країн повинні швидше переходити до системи “третього покоління”. Прагматичний підхід полягає в тому, щоб свідомо пристосовувати менеджерську практику до нових операційних та політичних функцій, погоджуючись із тимчасовою відсутністю єдиного підходу в організації діяльності банку.

Лише кілька центральних банків у 1980-ті роки розпочало процес самореформування, щоб впровадити більшу підзвітність, прозорість і дієвість. Але протягом наступного десятиріччя вже значно більше установ сприйняло ці принципи як складову частину нової професійної культури центральних банків. Це не відбувалося в якомусь офіційному порядку. “Центральні банкіри” просто організовували різні форуми та зустрічі, на яких обговорювали різні проблеми, що впливали на їх діяльність.

²⁹ Central Banking, vol. XII, No. 2, Nov. 2005, p. 61.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

У ході таких дискусій з'ясувалося, що попри деякі розбіжності та специфічні проблеми кожної країни, значна кількість тенденцій і проблем характерні для всіх центральних банків. Унаслідок обміну досвідом було напрацьовано певні принципи та ідеї, що знайшли широкую підтримку і сприйняття.

У ХХІ сторіччі потреби центральних банків щодо дієвості їх управління, обліку та використання ресурсів і прозорості в інформації рідко піддаються сумніву. Більшість інституцій уже здійснює кроки, необхідні для своєї модернізації. Предметом дискусії залишається питання про те, наскільки всеосяжними та широкими повинні і можуть бути такі реформи. Деякі центральні банки обирають напрям доволі суттєвих змін у своїй структурі та операційній діяльності. Інші намагаються пройти цей шлях поволі, крок за кроком. І все ж певна, незначна частина центральних банків ігнорує або намагається заперечувати необхідність реформ та модернізації.

ЩО РОБИТИ?

Що ж мусять зробити центральні банки для того, аби підвищити свою ефективність і відповісти на виклики ХХІ сторіччя? Певною мірою відповідь на це запитання дав відомий американський економіст Ф.Мишкін, визначивши сім критеріїв для сучасного центробанку:

1. Цінова стабільність повинна бути довгостроковою метою монетарної політики;
2. Повинен бути визначений чіткий номінальний якір;
3. Центральний банк повинен бути залежним у питанні встановлення мети (цільового показника) своєї діяльності на певний період;
4. Центральний банк повинен бути незалежним у виборі інструментів досягнення поставленої мети;
5. Центральний банк повинен бути підзвітним;
6. Центральний банк повинен бути прозорим і комунікабельним;
7. Центральний банк повинен приділяти увагу питанням фінансової стабільності.³⁰

Уже згадуваний професор Г.Девіс додав до цього свою восьму рекомендацію: "Центральні банки, котрі бажають здійснювати монетарну політику незалежно, повинні відмовитися або не брати на себе зобов'язань, які вимагають різних форм підзвітності і

політичної залежності".³¹ Мається на увазі, що в такому випадку краще створити інші установи (наприклад, для банківського нагляду), аніж брати на себе додаткові зобов'язання, які можуть суперечити інтересам досягнення цілей монетарної політики.

Кожна програма змін особлива, але існують і певні загальні риси. Зміни завжди болючі та неприємні. Адже ні в кого не виникає особливого бажання розвивати потрібні, але непробуктові структури та процеси. І як впливає із закону Паркінсона, бюрократія сама підживлює своє зростання. Так що, дійсно, жодні програми реформування менеджменту не можуть безболісно підвищити ефективність діяльності банку. Далеко не всі працівники вітатимуть зміни та їх результати. Саме тому суттєвим елементом організаційних та управлінських змін повинен бути власний приклад з боку вищого керівництва (що і забезпечить силу управління реформою).

Досить часто прагнення до реформування стримується побоюванням того впливу, який воно може вчинити на працівників. Але слід брати до уваги, що центральний банк існує для обслуговування потреб економіки і всього суспільства, а не задля задоволення потреб не лише керівників та працівників, а й формальних власників такого банку (уряд або акціонери). А враховуючи швидкі та драматичні зміни в умовах фінансової глобалізації, навіть із прагматичної точки зору, забезпечити працівникам гідне майбутнє може лише та інституція, яка здатна швидко пристосовуватися до таких змін та зберігати власну ефективність і дієвість в нових умовах.

Дуже важливо, як розпочати необхідні зміни. Вирішальним може стати форма отримання мандата на такі реформи, створення необхідної "критичної маси" підтримки як усередині банку, так і ззовні. Моніторинг дій та оцінка пройденого шляху, звісно, повинні здійснюватися періодично. Але не слід недооцінювати і чітку постановку завдання керівництвом банку з самого початку реформ: можливі користь та переваги від намічених змін повинні бути зрозумілі кожному. Особливу увагу слід приділити роз'ясненню незрозумілих елементів реформи. Адже нескладно просто змінити службові інструкції та систему управління. Проте доки не буде змінено організаційну ділову культуру й цінності, справжнього успіху досягти не вдасться. Такі речі не змінюються за вказівкою "згори"

за один день, — тут потрібні суттєві зміни спонукальних мотивів. А для цього керівництву, як кажуть, необхідно "йти у маси" і проводити роз'яснювальну роботу.

Вочевидь, що будь-яка програма реформ зустрічає на своєму шляху перешкоди. Управління — це взагалі поєднання науки та мистецтва, розумного планування та емоційних вчинків. А тому слід передбачити транзитні, проміжні цілі, які допоможуть не збитися з курсу реформ, орієнтованих на досягнення довгострокових цілей. Тобто дуже потрібними будуть прагматизм і практичність дій, що не припускають компромісу у досягненні цих цілей. Потрібні люди, котрі мають навички підтримки та управління проектами, а не лише рутинного виконання своїх обов'язків. Такий підхід треба доповнити свіжим баченням проблем діяльності центрального банку, зокрема з боку незалежних експертів.

Будь-яка спроба поліпшення операційної діяльності центрального банку потребує перегляду цілей його роботи, аналізу його функцій та визначення шляхів їх удосконалення. Необхідно також використати досвід інших центральних банків у цьому плані. Враховуючи сказане, можна запропонувати кілька рекомендацій:

1. Зробіть аналіз поточних цілей центрального банку та переорієнтуйте їх у найбільш потрібному напрямі — тобто ціновій та монетарній стабільності. Стратегічна програма змін повинна передбачати детальний план поліпшення операційної діяльності і досягнення поставлених цілей протягом певного періоду (скажімо, трьох років);

2. Перегляньте поточні функції центрального банку, виходячи з необхідності переорієнтації завдань шляхом розкладання поточних операцій на окремі процеси і передачі їх для аналізу спеціальним групам аналітиків. Ліквідуйте структурні підрозділи, діяльність яких стримує реформу і цементує статус-кво;

3. Центральний банк повинен визначити свої ключові операції, звужуючи їх коло та пристосовуючи до нових цілей. Початковий крок полягатиме у скасуванні неключових функцій шляхом передачі їх виконання іншим державним або приватним установам;

4. Перегляньте ключові функції з точки зору можливості їх скасування або аутсорсингу у тих випадках, коли це сприятиме підвищенню ефективності роботи центрального банку;

5. Здійснюючи запропонований вище перегляд функцій та завдань, врахо-

³⁰ F.Mishkin. What Should Central Banks Do? — Columbia University, N.Y., N.Y., March 2000, pp. 5–6.

³¹ H.Davis. Op. cit.

вуйте як позитивні, так і негативні наслідки в широкому сенсі. (Так, підвищення ефективності центрального банку за рахунок відмови від банківського нагляду не може вважатися позитивним, якщо відсутня впевненість, що інший, політично залежний регулятор, впорається з цією роботою не гірше за центральний банк);

6. Знайдіть методи впровадження новітніх інформаційних технологій та аутсорсингу ключових функцій, а також інші способи підтримки реформ (зокрема й кадрові);

7. Підтримуйте контакти з іншими центральними банками, аби обмінюватися досвідом та уникати загальних помилок. (Оберіть банки, які можуть слугувати взірцем).

Варто пам'ятати не лише про позитивні результати реформ. Усі зміни потребують витрат, і ризик будь-якого реформування завжди досить високий. Адже в разі невдалого їх впровадження може постраждати репутація банку, втратитися спадкоємність інституціонального управління та значно зменшитися оперативна ефективність. Щоб цього не сталося, усі зміни повинні бути забезпечені кваліфікованим менеджментом і добре продумані. Зокрема, слід попередньо чітко визначитися з такими питаннями:

♦ яких конкретних цілей прагне досягти центральний банк зміною менеджменту?

♦ як конкретно банк може досягти зменшення розпорошення своєї діяль-

ності і в якому напрямі вона повинна еволюціонувати?

♦ як можна не просто реагувати на зміни, а очолити цей процес та управляти ним?

♦ що підштовхуватиме ці зміни?

♦ які саме зміни в менеджменті зможуть максимізувати користь за одночасної мінімізації витрат і ризиків?

♦ з чого слід розпочати реформи?

І головне. Конкретні відповіді на виклики нового сторіччя з його глобалізованими ринками, новим поняттям економічного суверенітету і взаємозалежністю різні в кожній країні, враховуючи її місце у світі. Але є і спільний фактор: неможливо ігнорувати ці виклики, необхідно своєчасно й адекватно реагувати на них. □

Хроніка/

Перший випуск магістрів

23 червня в Університеті банківської справи Національного банку України відбулися урочистості з нагоди вручення дипломів першим випускникам створеного тут рік тому центру магістерської підготовки.

Першими у своїй історії випускниками центру магістерської підготовки Університету банківської справи Національного банку України по праву може пишатися. Якість одержаної ними освіти, визначена за вимогливою сучасною методикою, виявилася максимально високою. Про це свідчить хоча б такий факт: із 60 здобувачів магістерського звання, які навчалися групами по 15 осіб за чотирима програмами (фінансовий моніторинг, корпоративне управління, фінанси і кредит, облік і аудит), дев'ять випускників захистили свої магістерські дипломні роботи з оцінкою "добре", а 51(!) — "відмінно".

З напутнім словом — мудрим і по-материнському теплим — до випускників звернулася ректор університету **Тамара Смовженко**. Особливий наголос вона зробила на моральній відповідальності працівників банківської сфери:

— Ви будете працювати з людьми. І самі будьте перш за все — людьми. Бажаю — Людьми з великої літери. Дехто з вас, — зауважила ректор, — працюватиме в комерційних організаціях, для яких одне з головних завдань — одержання прибутку. Прошу вас, не забувайте: прибуток будь-якою ціною — не наш принцип. Наш підхід до банківської справи — ефективна діяльність, спрямована на гармонійний розвиток нашого суспільства, нашої з вами країни.

Вручаючи дипломи випускникам своєї групи, керівник магістерської програми "Облік і аудит", головний бухгалтер — ди-

ректор департаменту бухгалтерського обліку НБУ **Віра Ричаківська** ще раз пояснила їм значення священного для бухгалтера слова "баланс". Щоправда, цього разу його трактування мало незвичне спрямування: йшлося про збалансованість особистого життя кожного, в якому має бути і успішна кар'єра, і любов, сімейне щастя та повага людей, серед яких і разом з якими проходить наше життя. Цю завершальну "лекцію" новоспечені магістри прослухали зі зразковою увагою. Бо сказане сприймалося серцем.

Директор департаменту економічного аналізу та прогнозування НБУ, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту університету **Олександр Петрик** акцентував увагу на важливості управління. Він навів повчальні приклади зі світової економічної історії, які переконливо довели, що саме завдяки грамотному управлінню найбільш розвинені країни можуть досягати небачених висот. І навпаки, через невміле управління можуть бідувати навіть народи, котрі, скажімо, буквально "купаються в нафті".

— Капітал і добре управління — ось одна з передумов економічного прогресу. Від вас, молодих управлінців, залежатиме майбутнє України, — наголосив О.І.Петрик.

Директор департаменту з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму НБУ, голова державної екзаменаційної комісії з ма-

гістерської програми "Фінансовий моніторинг у банку" **Олексій Бережний** закликав випускників не забувати про навчання і вчитися постійно. Лише за такої умови кожен із фахівців підтримуватиме високу кваліфікацію, зміцнюючи власний авторитет і зберігаючи добре ім'я своєї альма-матер.

Директор-розпорядник Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, керівник магістерської програми "Корпоративне управління у банку" **Валерій Огієнко** закликав усіх іменинників свята бути патріотами свого вищого навчального закладу, не цуратися однокурсників, вчителів і наставників. Ми — одна родина, — підсумував В.І.Огієнко.

На завершення свята перших випускників центру магістерської підготовки Університету банківської справи НБУ благословив духовний наставник дипломантів — отець Петро. Його прості і справедливі слова хочеться переадресувати всім, бо вони того варті:

"Не шукайте добрих людей. Будьте самі добрими.

Не шукайте щедрих людей. Будьте самі щедрими.

Не шукайте людей, які можуть вас вислухати. Будьте готові вислухати ближнього. І кожному — воздасться". □

Андрій Папуша,
"Вісник НБУ".

Фото автора.

Ювілей/

Банк “Київ”: 15 років діяльності

Акціонерний комерційний банк “Київ” у травні 2008 року відзначив 15-річчя своєї діяльності. Зареєстрований Національним банком України 19 травня 1993 року як АБ “Київщина”, банк невдовзі було перейменовано в АКБ “Київ”, який перебрав усі права та зобов’язання попередника. Основну свою місію банк сформулював у чіткій формулі: сприяти добробуту кожного на основі взаємовигідного партнерства.

За час, що минув із 1993 року, сформувався імідж банку як стабільного та надійного партнера. Уникнувши небезпеки залишитися малим, так би мовити, містечковим банком, АКБ “Київ” розвинувся до установи, що зайняла свій сегмент на вітчизняному ринку, діє в масштабах держави, виконує програми, значущі для всієї країни, дбає про добробут цілої нації. Банк працює переважно з українськими підприємствами і не має у своїй структурі іноземного капіталу. Це універсальна фінансова установа, яка стрімко розвивається, оперативно реагує на коливання ринку, впевнено прямуючи у фарватері тенденцій, властивих банківській системі країни. Успішно реалізуючи підтверджене ліцензією Національного банку України право на проведення практично повного спектра банківських операцій, банк надає послуги юридичним та фізичним особам з метою одержання прибутку, забезпечення захисту інтересів вкладників, створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника.

АКБ “Київ” здійснює свою діяльність спільно з контрагентами із багатьох секторів економіки: банками, суб’єктами господарювання різних форм власності, державними підприємствами, фізичними особами.

Сповідуючи головні життєві цінності, банк зосереджує увагу і кошти на вирішенні соціально значущих проблем. Адже що може бути важливішим, вважає голова правління банку Микола Марченко, ніж хліб на сімейному столі, свій дах над головою, надійна, перспективна робота? Нарощена АКБ “Київ” за роки беззбиткової діяльності ресурсна база сприяла піднесенню багатьох господарств, суб’єктів підприємницької діяльності, допомогла їм розвинути успішне господарювання. Висока частка кредитного портфеля в чистих активах банку свідчить, що кредитування було й залишається пріори-

тетним напрямом діяльності й основним джерелом його доходів.

Найстрімкіше зростають обсяги кредитів, наданих компаніям, які будують житло, та підприємствам будівельної індустрії, а також сільськогосподарським підприємствам. Нині забезпечено грошовими ресурсами обробіток близько 100 тис. гектарів сільськогосподарських угідь, і ці обсяги зростатимуть. Обсяг валової продукції сільськогосподарських і переробних підприємств, у які АКБ “Київ” інвестує кошти, 2008 року сягне 600–700 млн. грн. У найближчих планах банку — проінвестувати 2% загальнодержавного виробництва зерна, 5% виробництва цукру.

Банк вкладає кошти також у розвиток соціальної сфери. Нещодавно побудовано санаторно-курортні комплекси в м. Трускавці та на Закарпатті на 537 місць.

АКБ “Київ” здійснює кредитування як за окремими програмами, так і шляхом довготривалої співпраці, спрямованої на перспективний розвиток бізнесу та освоєння нових видів діяльності.

Одним із важливих своїх завдань колектив банку вважає забезпечення населення довгостроковими дешевими кредитними ресурсами на придбання житла.

Втілюючи кредитну політику, банк враховує інтереси держави, своїх акціонерів, клієнтів, а також дотримується встановлених Національним банком України економічних нормативів та вимог стосовно формування резервів під активні операції. Кредитний рейтинг банку, визначений Рейтинговим агентством “Кредит-рейтинг”, — uaBBB+; прогноз кредитного рейтингу — стабільний.

Колектив банку приділяє велику увагу впровадженню нових послуг і технологій, що дає змогу повсякчас підвищувати якість обслуговування клієнтів. Поряд із традиційними послугами банк виконує операції з термінового електрон-

ного переказу коштів у іноземних та національній валюті із застосуванням систем переказу грошей без відкриття рахунку Western Union, Privat Money та UNISStream. АКБ “Київ” — учасник програми “Атмосфера”, приєднався до спільної мережі банкоматів 16 українських банків.

За 15 років відбулося багато позитивних змін. Невелика фінансова установа зі статутним капіталом 100 тисяч гривень стала відомим у країні банком, власний капітал якого перевищує 500 млн. гривень. Його активи, які наприкінці першого року роботи становили всього 400 тис. гривень, сьогодні сягнули 4 млрд. гривень.

Банк починав працювати зі 138 клієнтами, а нині їх чисельність наближається до 109 тисяч. Близько 100 тисяч громадян довірили йому свої кошти загальним обсягом більше 1.7 млрд. гривень. На початку діяльності колектив банку складався з одного підрозділу — головного офісу, а сьогодні його мережа налічує 105 філій і відділень у Києві та інших містах України. Близьким часом на карті України має з’явитися 50 нових офісів банку в регіонах.

В умовах зростаючої конкуренції на ринку банк не лише зберігає свої позиції, а й поліпшує показники. За рейтингом Асоціації українських банків, на 1 січня 2008 року серед 150 її членів АКБ “Київ” за розміром чистих активів посів 33, а за обсягом власного капіталу — 34 місце.

АКБ “Київ”, який в умовах жорсткої конкуренції зумів знайти гідне місце на ринку, утриматися і закріпитися на ньому, завжди готовий до співпраці. Банк із оптимізмом дивиться в майбутнє, має амбіційні плани, буде цікаві масштабні проекти.

Продовження теми/

До проблем розвитку теорії сучасних грошей

Продовжуючи тематику, порушену у статті “Проблеми розвитку теорії сучасних грошей”¹, опублікованій у № 1 “Вісника НБУ” за 2008 рік, авторка у цьому випуску журналу ділиться своїми міркуваннями щодо сутності інфляції в світлі причинно-наслідкового взаємозв’язку зростання цін та знецінення грошей, розглядає межі інфляції та можливості управління нею з урахуванням теоретичних аспектів сутності сучасних грошей.

Нині вітчизняні економісти, прагнучи досягти цінової стабільності в Україні, докладають чимало зусиль до вирішення проблем управління інфляцією, вибору цільового показника монетарної політики НБУ, форми таргетування інфляції в Україні², вивчають світовий досвід їх застосування та можливість запровадження в Україні в умовах відкритої перехідної економіки.

Водночас в Україні немає єдиного погляду на сутність інфляції (до речі, як і в інших країнах — колишніх республіках СРСР). Переважна більшість пострадянських економістів розглядає інфляцію як знецінення грошей, розуміючи під цим втрату грошима своєї вартості. Однак “знецінення грошей” не є синонімом поняття “втрата грошима своєї вартості”.

Слід зазначити, що ототожнення сутності понять “знецінення грошей” та “втрати ними своєї вартості” бере свій початок ще з перших перекладів російською мовою творів Маркса — Енгельса, в яких німецьке слово “wert” було перекладено як “вартість”. Однак німецьке “wert” та англійське “value” перекладаються і як вартість, і як цінність. Більше того, в російській мові слова “стоимость” і “ценность” теж по своїй суті ототожнюються³. Через це

радянські економісти ще на зорі встановлення радянської влади поклали в основу перекладу творів авторів трудової теорії вартості (яка була в СРСР основною ідеологією розвитку суспільства), зокрема, німецького слова “wert”⁴, якраз слово “вартість”, а не “цінність грошей”. Зрозуміло, що в марксистську трудову теорію вартості добре вписувався переклад слова “wert” як “вартість” товару, бо, за Марксом, вартість — це матеріалізована у товарі праця⁵. Саме тому термін “знецінення паперових грошей” багатьма пострадянськими економістами і нині трактується як втрата ними своєї вартості, що є помилковим. Адже знецінення грошей — це ще не втрата ними своєї вартості, і навіть своєї цінності, тобто своєї купівельної спроможності. Її мають усі без винятку гроші.

Знецінення грошей — це поступове зменшення їх купівельної спроможності (цінності). Це стосується як золотих (що мають і власну вартість, і купівельну спроможність⁶), так і паперових грошей

⁴ Так само, як і англійського “value” у творах А.Сміта, Д.Рікардо та інших.

⁵ Хоч і без урахування корисності товару. Однак, як правило, при знеціненні товару, навіть грошового, його корисність зменшується чи зникає взагалі (при нуліфікації паперових грошей), а вартість не змінюється (якщо не враховувати злочинного зменшення вартості грошового товару). Наприклад, знецінення золотих монет. Кількісна теорія, яка спростовувалася у радянські часи, довела і теоретично, і практично, що подвоєння числа золотих монет удвічі зменшує їх купівельну спроможність, інакше кажучи — цінність (всупереч Марксу, який розглядав цей незаперечний факт як ілюзію [9, с. 130]). Таким чином, золоті монети при збільшенні їх кількості в обігу знецінюються (втрачають певну частку своєї купівельної спроможності, яка в ідеалі дорівнює їх вартості), не втрачаючи при цьому своєї вартості, тобто затрат праці на їх виготовлення. З цього випливає, що знецінення грошей аж ніяк не означає втрату ними хоч краплі своєї вартості.

⁶ Яку не розглядав К.Маркс, однак яка по суті є не чим іншим, як міноюю вартістю грошей у його теорії і яка тісно пов’язана з ціною товару, а тому може розглядатися як показник мінового відношення ціни товару до грошей [9, с. 108–109].

(які мають лише купівельну спроможність і не мають власної вартості, у зв’язку з чим не можуть її втрачати).

Купівельна спроможність грошових одиниць — та кількість товарів і послуг, яку можна придбати за одну грошову одиницю на відкритому ринку в даний момент часу. За тривалого зростання цін на ринку купівельна спроможність грошей зменшується, оскільки дедалі менше можна придбати товарів за одну й ту ж грошову одиницю. З цього випливає, що купівельна спроможність грошей проявляється лише на ринку і є величиною мінливою, тобто в кожний конкретний момент часу може змінитися, оскільки ніяк не пов’язана ні з власною вартістю банкнот (якої у них немає), ні з тою, яку вони собою вдають.

Купівельна спроможність грошей (PP — від англ. purchasing power) — величина, обернено пропорційна рівню товарних цін (P), що склалися в країні. Вона має такий математичний вигляд: $PP = 1/P$. Із цього випливає, що чим більший знаменник — P , тим меншим є дріб — купівельна спроможність грошової одиниці. Зрозуміло, що зростання цін зменшує купівельну спроможність грошових одиниць. І саме цей процес вважається їх знеціненням. Отже, причиною знецінення грошових одиниць, які не мають власної вартості, є саме зростання (від лат. inflatio — роздування) товарних цін у країні за певний проміжок часу. З огляду на це сутність інфляції слід розглядати як тривале та нерівномірне зростання цін, наслідком якого є знецінення сучасних грошей.

Доречно зазначити, що серед основних причин виникнення інфляції (в розумінні знецінення грошей) одні економісти вбачають надмірну емісію та переповнення каналів грошового обігу грошовою масою, або надмірне зростання маси грошей, що перебувають в обігу [4, с. 217; 5, с. 193], другі — зростання цін, товарний дефіцит, зниження якості товарів і послуг [6, с. 110], треті — цілу систему причин, серед яких — нехтування елементарними економічними канонами під час розроблення та реалізації державної економічної політики [18, с. 3].

Деякі економісти, не аналізуючи причин інфляції, наголошують, що вона проявляється через загальне зростання цін [3, с. 232; 2, с. 130]. Інші розглядають інфляцію як дисбаланс попиту і пропозиції, хоча теж вважають, що інфляція проявляється у зростанні цін [7, с. 118]. Однак окремі економісти, погляди яких поділяє автор, пояснюють, що “...інфляцію не можна ототожнювати зі знеціненням, тому

¹ Див. [16, с. 26–31].

² Таргетування інфляції (від англ. target — ціль) — це передусім вибір її цільового показника або вибір межі інфляції (межі зростання цін), яким на сьогодні, як правило, є індекс споживчих цін (ІСЦ). Таргетування інфляції передбачає прогнозування рівня ІСЦ, його моніторинг та регулювання на середньострокових та довгострокових інтервалах часу з метою зменшення інфляційних очікувань усіх суб’єктів господарювання. У різних країнах таргетування здійснюється або тільки центральним банком, або центральним банком спільно з урядом, або тільки урядом.

³ Наприклад, у словнику Ожегова: “Стоимость — денежное выражение ценности вещи, цена”, а “Ценность — цена, стоимость”. [Ожегов С.И. — Словарь русского языка. — М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей. — 1961. — 900 с.]

МАКРОЕКОНОМІКА

що вона не водночас, не автоматично викликає це знецінення” [1, с. 24].

Більшість західних науковців [8, с. 163; 11, с. 5; 12, с. 891], а також деякі українські [13, с. 239; 15, с. 207] розглядає інфляцію як довготривале та нерівномірне зростання цін у країні, наслідком чого є знецінення грошей.

Заслуговує на увагу, що деякі економісти, розглядаючи інфляцію як знецінення грошей, помилково вважають, що вона може відбуватися і без зростання цін [5, с. 194]. На підтвердження своїх слів вони наводять приклад, коли в СРСР ціни не зростали, а інфляція (як знецінення грошей) була. Таке твердження базується на тому, що в СРСР існувало планове централізоване ціноутворення, за яким офіційні роздрібні ціни були тверді і не могли зростати. Однак ті товари, затрати на які фактично зростали, вимагали відповідного підвищення цін. Тому такі товари або взагалі переставали вироблятися в СРСР як нерентабельні, або вимивалися з організованої відкритої товаропровідної мережі у закриті (в так звані спецмагазини, спеціальні та інші “спецзаклади”), в якій реалізовувалися з дотаціями. Тому в СРСР юридично інфляції не існувало (в розумінні зростання цін і, відповідно, знецінення рубля), хоча фактично інфляція як зростання цін проявлялася у вимиванні з відкритої товаропровідної мережі товарів, які можна було придбати, але за підвищеними цінами (з-під прилавка тощо). Таким чином, і в СРСР була інфляція, сутність якої полягала у прихованому зростанні цін, що врешті-решт призводило до зменшення купівельної спроможності (знецінювання) радянського рубля.

Дуже показовим прикладом інфляції саме як процесу різкого зростання цін (причому без переповнення каналів грошового обігу грошима) є проведена урядом України у січні 1992 року їх лібералізація. Вона означала скасування планового ціноутворення та надання товаровиробникам і просто поставальникам та іншим продавцям товару права встановлювати ринкові ціни на товари і послуги відповідно до позиції та попиту. У результаті такої лібералізації ціни на товари та послуги в Україні почали різко зростати і наприкінці 1993 року підвищилися порівняно з 1992 роком більш як до 10 тисяч відсотків (за офіційною статистикою, ІСЦ у 1993 році становив 10 256 %), тоді як канали грошового обігу не тільки не були переповнені грошима, а навіть навпаки, — грошей у каналах грошового обігу конче бракувало, що і спричинило водночас з інфляцією платіжну кризу в Україні.

Таким чином, саме виникнення інфляції — нерівномірного підвищення (роздування) цін у країні внаслідок проведеної лібералізації цін зумовило різке зменшення купівельної спроможності грошей (на грані її втрати ними).

Прямо протилежні погляди пострадянських і вітчизняних економістів на сутність інфляції потребують її наукового визначення і створюють суттєву проблему у вирішенні питань ефективного управління інфляційними процесами у країні, бо вони позбавляють грошово-кредитну владу спроможності вибору саме тих інструментів управління, які необхідні й адекватні кожному конкретному проміжку часу.

На мою думку, НБУ у своїх підходах до управління інфляцією керується поглядами на її сутність саме вітчизняних економістів, які розглядають гроші у марксистському трактуванні — тобто як специфічний товар і загальний еквівалент, ігноруючи той простий факт, що саме К.Маркс бачив у ролі грошей не паперові грошові білети без власної вартості, які сьогодні перебувають в обігу практично в усіх країнах світу, а (як їх називав учений) справжні гроші, тобто золото (у вигляді монет і злитків), яке сьогодні демонетизовано та назавжди залишило грошовий обіг і зв'язок із грошима, про що докладніше сказано автором у статті “Проблеми розвитку теорії сучасних грошей” [16, с. 26–31].

Звернемо увагу на те, що, згідно з Марксом, в обігу перебували гроші (золото у злитках і монети, які не знецінювалися⁷) та банкноти, які не були грошима (в їх марксистському розумінні), а були тільки повноправними представниками грошей, тобто їх знаками, але які теж не знецінювалися, оскільки обмінювалися на метал⁸. І тільки нерозмінні (на гроші, тобто на золото) банкноти могли переповнювати⁹ канали грошового обігу і, як наслідок, знецінюватися. Отож, за марксистською теорією, знецінювалися не гроші, а лише банкноти, причому лише ті, які були нерозмінні на метал. Із того, що сьогодні не існує ні грошей (у марксистському розумінні), ні банкнот, навіть нерозмінних¹⁰ на золото, впливає, що нині, як ніколи раніше, помилково

розглядати інфляцію як знецінення сучасних грошей (які не мають зв'язку із золотом) унаслідок переповнення ними каналів грошового обігу. Адже в такому тлумаченні сутності інфляції не визначено ані виду грошей (золоті вони чи паперові), ані міри, яку вони переповнюють. До того ж сьогодні в обігу більшості країн світу перебувають грошові білети і безготівкові гроші (у вигляді записів на рахунках у банках) без власної вартості, які зменшують лише свою купівельну спроможність унаслідок зростання цін.

Надзвичайно важливим для сучасного розуміння сутності інфляції є питання про товарні ціни, виражені в сучасних грошах без власної вартості. За Марксом, справжні (золоті) гроші, будучи загальним еквівалентом, своєю власною вартістю оцінювали та виражали вартість будь-яких товарів у світі, у зв'язку з чим товарні ціни виражалися золотими грошми. Проте сьогодні товарні ціни виражені в сучасних грошах без власної вартості, тому нині помилково розглядати ціну як грошове вираження саме вартості товару¹¹. Щодо сучасних грошей у вигляді грошових білетів, монет із недорогоцінних металів та записів на рахунках у банках, які не мають власної вартості, справедливим може бути твердження про те, що вони не можуть виражати і, головне, не виражають вартості товарів своєю власною вартістю.

Із цього випливає висновок про те, що сучасні гроші аж ніяк не можуть бути еквівалентом вартості товару. Саме тому і ціна товару сьогодні — це просто кількість грошей, яка сплачується продавцю (за його згодою) в конкретний момент часу, а не грошове вираження його вартості.

Слід привернути увагу економістів до такого незаперечного факту: інфляція не безмежна. Вона має зовнішні та внутрішні межі, саме які й намагаються виміряти і встановити економісти як орієнтири при таргуванні інфляції, хоча межа будь-якої інфляції визначається невідповідністю¹² для емітента випуска-

¹¹ Йдеться про те, що марксистське тлумачення ціни товару як грошового вираження його вартості (тобто затрат на його виробництво) нині не відповідає сутності ціни — перш за все тому, що сьогодні гроші не мають власної вартості; по-друге, тому, що в ціну товару враховуються практично всі податки та збори, обсяг яких інколи більший від самої вартості затрат на його виробництво.

¹² Зазначимо, що зовнішні межі інфляції пов'язані з обмеженням емісійного доходу (сеньйоражу) емітента, якому вельми важко стриматися від одержання реального доходу практично з нічого (паперу та фарби). А з того, що сьогодні у світі, за оцінками експертів, витрати центральних банків на виготовлення одного грошового білета (будь-якого номіналу) не перевищують 2.5 центів.

⁷ Бо вони (за Марксом) автоматично вибували з обігу при перевищенні ними його потреб.

⁸ Займа кількість яких, за К. Марксом, пред'являлася до обміну на гроші (золото) і теж виходила з обігу.

⁹ Понад кількість справжніх грошей, необхідних для обігу.

¹⁰ Але які все ж таки здійснюють його представництво.

ти в обіг нові (готівкові чи безготівкові) кредитні гроші.

Зовнішні межі інфляції, як правило, встановлюються у законодавчому порядку. При цьому обумовлюється кількість готівкових грошей, введення в обіг яких не спричиниться до зростання цін або до їх значного зростання. Наприклад, в Росії реформою Вітте (1895–1897 рр.) було встановлено зовнішню межу інфляції у вигляді обсягу незабезпечених металом паперових грошей (300 млн. рублів; інші 300 млн. рублів були забезпечені золотом на 100%). В СРСР зовнішня межа інфляції встановлювалась касовим планом Держбанку СРСР, який після затвердження урядом ставав законом, обов'язковим до виконання. Сьогодні в більшості країн світу зовнішні межі інфляції встановлюються у вигляді прогнозного рівня інфляції¹³ (рівня ІСЦ) на наступний рік відносно попереднього року та обсягу грошової маси. В незалежній Україні зовнішні межі інфляції теж встановлюються рішенням Ради НБУ у вигляді прогнозного ІСЦ на наступний рік на підставі аналізу розвитку економіки країни та грошової сфери в поточному році.

Ім НБУ потенційне право на кредитування дуже ризиковим, не вигідним і тому непривабливим з точки зору здійснення ними позичкових операцій, що й зумовлює внутрішню межу безготівкової інфляції в Україні.

Аналіз рівня інфляції в Україні за допомогою її показника — індексу споживчих цін — показав, що найвищий його рівень за всі роки незалежності (10 256 %) був у 1993 році, а вже 1996 року (часу проведення грошової реформи) він за рік зменшився вдвічі (з 281.7 до 139.7 % відносно попереднього року) і продовжував знижуватися (відхиляючись у той чи інший бік) аж до 111.6% на початок 2007 року. Це дає підстави зробити висновок про те, що Україна за роки незалежності майже подолала високу інфляцію.

Однак детальніший аналіз динаміки реального та номінального ВВП, грошової маси та ІСЦ (див. таблицю 2) свідчать про наявність серйозних проблем у вітчизняній економіці, які ще не подолано.

Як видно з даних таблиці 2, в той час, коли обсяг реального ВВП безперервно зменшувався (скоротившись до 2000 року до 44.8 % відносно 1991

року), обсяг номінального ВВП збільшився до 4 млн. 348 тис. % завдяки зростанню готівкової грошової маси, обсяг якої на початок 2000 року сягнув 3 млн. 194 тис. %, що й призвело до безперервного підвищення фактичних цін, у яких якраз і виражається номінальний ВВП. Відповідно ціни (ІСЦ відносно 1991 року) зросли порівняно зі збільшенням обсягу готівки за період із 1991 по 1999 роки більш як удвічі — до 6 млн. 742 тис. %.

Однак коли обсяг реального виробництва почав збільшуватися¹⁸ (див. таблицю 2), обсяг готівкових грошей за той же час (з 2000 до 2007 року) зріс ще більше (з 4 млн. 266 тис. % до 25 млн. %), хоча ІСЦ був удвічі меншим і збільшився лише до 12 млн. 654 тис. %. У такому співвідношенні обсягів ВВП, готівки, що перебуває в обігу, та рівня цін знаходить свій прояв волатильність інфляційних процесів, які потребують дуже виважених і узгоджених дій уряду та НБУ з урахуванням фаз ділового циклу.

Аналіз даних таблиці 2 дає підстави для висновку про те, що емісія готівки за всі роки незалежності України не узгоджувалася з обсягом реального ВВП і викривляла показники передусім зростання цін та відповідного збільшення саме номінального (а не реального) ВВП, який, виражений у фактичних цінах, зріс за роки незалежності України до 17 млн. 862 тис. %, при цьому реальний ВВП залишився на рівні 73.6 %.

Аналіз структурного складу готівки та її змін за 2006–2007 рр. (див. таблицю 3) показав, що вони далеко не завжди відповідають потребам ринку. Це свідчить про наявність цілої низки недоліків у структурному складі готівки, усунення яких дасть змогу поліпшити ефективність організації грошового обігу в Україні та її економіки.

Зокрема значною є частка колек-

Таблиця 1. Грошові мультиплікатори як показники можливості банків створювати обсяги безготівкової грошової маси у процесі кредитування

Показники	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Нормативний — m_n ¹⁴	6.67	6.67	5.88	5.88	6.67	10.0 ¹⁵	16.7	16.7	15.4	14.3	36.4	36.4
Фактичний — m_f ¹⁶	1.92	1.78	1.82	1.84	1.92	1.98	2.11	2.37	2.34	2.34	2.69	2.79

За даними на кінець року¹⁷.

Внутрішні межі інфляції в країні виначаються тим ризиком, який готові взяти на себе комерційні банки при кредитуванні (з урахуванням наданих ними позичок на поточні рахунки своїх клієнтів). Зрозуміло, внутрішні межі інфляції — це межі безготівкової емісії комерційних банків, яка вимірюється величиною фактичного грошового мультиплікатора (див. таблицю 1).

Із даних таблиці 1 видно, що нормативний мультиплікатор як потенційне право банків на кредитування був значно вищим від фактичного грошового мультиплікатора. З цього випливає, що комерційні банки розглядають надане

року), обсяг номінального ВВП збільшився до 4 млн. 348 тис. % завдяки зростанню готівкової грошової маси, обсяг якої на початок 2000 року сягнув 3 млн. 194 тис. %, що й призвело до безперервного підвищення фактичних цін, у яких якраз і виражається номінальний ВВП. Відповідно ціни (ІСЦ відносно 1991 року) зросли порівняно зі збільшенням обсягу готівки за період із 1991 по 1999 роки більш як удвічі — до 6 млн. 742 тис. %.

Однак коли обсяг реального виробництва почав збільшуватися¹⁸ (див. таблицю 2), обсяг готівкових грошей за той же час (з 2000 до 2007 року) зріс ще біль-

ційних монет, номінальна вартість яких не виправдано збільшує грошову масу країни, що може негативно впливати на показники її грошового обігу (за грошовими агрегатами від M0 до M3), швидкість руху грошових одиниць (V), коефіцієнт забезпеченості економіки грошима (K_m) тощо.

Отже, інфляція сьогодні — це тривале та нерівномірне зростання цін у країні, наслідком якого є знецінення сучасних грошей (готівкових та безготівкових), тобто зменшення їх купівельної спроможності, а не власної вартості, якої вони не мають;

НБУ, функцією та обов'язком якого є підтримка стабільності цін, із різних причин, у тому числі й не залежних від нього, не може прямо впливати грошово-кредитними засобами на індекс споживчих цін. З огляду на це необхідне максимальне узгодження дій уряду та Національного банку України в управлінні інфляцією.

Деякі актуальні питання перебува-

та, впливає, що поки що емісійний дохід центральних банків, у тому числі й НБУ, є дуже привабливим, принаймні від нього складно відмовитися. А особливо — за обставин наявності дефіциту держбюджету і державного боргу в Україні, який, за даними "Вісника НБУ" (2007 р., № 12, с. 33) на 30.09.2007 року досяг 46.7 млрд. доларів США

¹³ Орієнтира таргетування інфляції.

¹⁴ $m_n = 1/\text{Ноб.рез.}$ (норму обов'язкових резервів).

¹⁵ Розраховано як середню арифметичну, оскільки починаючи з 2001 року норматив обов'язкового резервування встановлюється як інтервал між нижчим та максимальним його значеннями.

¹⁶ $m_f = M3/\text{ГКБ}$ (грошово-кредитна база).

¹⁷ Розраховано за даними "Бюлетеня НБУ", 2007, № 3, с. 88–90.

¹⁸ Починаючи з 2000 року, хоча на початок 2007 року його рівень ще не досяг рівня виробництва 1991 року і становив лише 73.6 % від нього.

МАКРОЕКОНОМІКА

Таблиця 2. Динаміка ВВП, грошової маси та ІСЦ в Україні у 1991–2007 рр.

Роки	Валовий внутрішній продукт				МО (гроші поза банками)		МЗ (широка грошова маса)		ІСЦ (індекс споживчих цін)	
	Реальний		Номинальний		У % до по- переднього року	У тис. % до 1991 року	У % до по- переднього року	У тис. % до 1991 року	У % до по- переднього року	У тис. % до 1991 року
	У % до по- переднього року	У % до 1991 року	У % до по- переднього року	У тис. % до 1991 року						
1992	90.1	90.1	1 666.7	1.7	1 666.7	1.7	1 041.7	1.0	2 100.0	2.1
1993	85.8	77.31	2 960.0	49.3	2 560.0	43.3	1 928.0	20.1	10 256.0	215.4
1994	77.1	59.53	813.5	401.3	619.5	264.3	667.2	134.0	501.0	1 079.0
1995	87.8	52.50	452.8	1 817.3	330.7	874.3	215.5	288.7	281.7	3 039.6
1996	90.0	47.25	149.5	2 717.3	154.1	1 347.0	135.1	390.2	139.7	4 246.4
1997	97.0	45.8	114.5	3 112.2	151.7	2 044.0	133.9	522.5	110.1	4 713.5
1998	98.1	44.9	109.9	3 419.8	116.7	2 386.0	125.2	654.4	120.0	5 656.2
1999	99.8	44.8	127.1	4 348.1	133.9	3 194.3	140.7	919.6	119.2	6 742.1
2000	105.8	47.44	130.4	5 669.0	133.6	4 266.3	145.3	1 343.8	125.8	8 481.6
2001	109.2	51.8	120.1	6 806.3	152.1	6 488.3	143.2	1 906.5	106.1	8 999.0
2002	105.2	54.5	110.6	7 527.0	135.8	8 811.3	142.3	2 702.9	99.4	8 460.1
2003	109.6	59.7	118.4	8 911.5	125.3	11 034.7	146.5	3 960.1	108.2	9 153.8
2004	112.1	67.0	129.1	11 503.0	127.8	14 115.0	132.4	5 232.5	112.3	10 280.0
2005	102.7	68.7	127.9	14 715.1	142.2	20 077.0	154.3	8 086.3	110.3	11 338.5
2006	107.3	73.6	121.4	17 862.0	124.5	25 000.0	134.5	10 879.2	111.6	12 653.8
2007	107.3	78.97	104.5	18 951.0	148.2	37 040.0	151.7	13 205.2	116.6	14 754.3

За даними на кінець року [19, с. 151; 62, сс. 70, 74, 90–92].

ють у компетенції НБУ. Це, наприклад, здійснення випуску грошей в обіг з урахуванням фаз ділового циклу; врахування в структурному складі готівкових грошей наявного в країні рівня споживчих цін тощо. Вирішення цих та низки інших проблем дасть змогу Національному банку на науковій основі приймати рішення щодо управління інфляцією та підтримки цінової стабільності в країні.

**Людмила
Рябініна,**

доцент кафедри банківської справи
Одеського державного економічного
університету. Кандидат економічних наук

Література

1. Атлас З.В. Социалистическая денежная система. — М.: Финансы, 1969. — 384 с.
2. Брегель Э.Я. Денежное обращение и кредит капиталистических стран. — М.: Финансы, 1973. — 376 с.
3. Гальчинський А. Теорія грошей. — К.: Основи, 1998. — 415 с.
4. Гроші та кредит /За ред. Івасіва Б.С. — Тернопіль: Карт-Бланш, 2000. — 510 с.
5. Гроші та кредит /За ред. Савлука М.І. — К.: КНЕУ, 2006. — 740 с.
6. Деньги и кредит /Под ред. Лаврушина О.И. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 448 с.
7. Деньги и кредит /Под ред. Кузнецовой Л.В. — Одесса: ОГЭУ, 2005. — 302 с.
8. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс, т. 1. — М.: Туран, 1996. Т. 1. — 400 с.

Таблиця 3. Склад готівкових грошей в обігу (поза банками) та в касах банків за станом на 1 квітня 2006–2007 років								
Вид грошей	Загальна кількість				Загальна номінальна вартість			
	2006 р.		2007 р.		2006 р.		2007 р.	
	Млрд. шт.	%	Млрд. шт.	%	Млрд. грн.	%	Млрд. грн.	%
А. Грошові білети								
Усього	1.52	100.0	1.65	100.0	62.2	100.0	79.4	100.0
% до 2006 року	х	100.0	х	108.7	х	100.0	х	127.6
до усього	х	х	х	х	х	81.1	х	80.5
Б. Розмінні монети								
Усього	5.0	100.0	5.84	100.0	0.8	100.0	0.9	100.0
% до 2006 року	х	100.0	х	116.8	х	100.0	х	118.4
до усього	х	х	х	х	х	1.0	х	1.0
В. Ювілейні монети								
Усього	1.71	100.0	2.81	100.0	13.7	100.0	18,3	100.0
% до 2006 року	х	100.0	х	164.8	х	100.0	х	133.6
до усього	х	х	х	х	х	17.9	х	18.5
Разом (А + Б + В)	х	х	х	х	76.7	100.0	98.7	100.0
% до 2006 р.	х	х	х	х	х	100.0	х	128.6

Розраховано за даними "Бюлетеня НБУ", 2006, № 5, с. 72 та "Бюлетеня НБУ", 2007, № 5, с. 80.

9. Маркс К. Капитал. — М.: Госполитиздат, 1947. Т. I. — 794 с.
10. Маркс К. Капитал. — М.: Госполитиздат, 1970. Т. III. — 1084 с.
11. Миллер Р.Л., Ван-Хуз Д.Д. Современные деньги и банковское дело. — М.: Инфра-М, 2000. — 856 с.
12. Мишкін (Mishkin) Фредерік С. - Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. — К.: Основи, 1998. — 963 с.
13. Панчишин С. Макроекономіка. — К.: Либідь, 2001. — 616 с.
14. Патрікац Л., Компанієць С. — Проблеми вибору та визначення оптимальної моделі монетарного устрою в

Україні // Вісник Національного банку України. — 2003. — № 7. — С. 2–7.

15. Рябініна Л. Деньги и кредит. — К.: Центр учебной литературы, 2008. — 536 с.

16. Рябініна Л. Проблеми розвитку теорії сучасних грошей // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 1, С. 26–31.

17. Шаповалов А. Системні особливості розвитку інфляційних процесів в Україні // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 12. — С. 3–7.

18. Ющенко В., Лисицький В. Деньги: развитие спроса и предложения в Украине. — К.: Скарби, 2000. — 347 с.

**Богдан
Пшик**

Кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

В умовах ринкових відносин особливої уваги набувають питання діяльності фондів суверенного багатства, які функціонують у багатьох країнах світу. Нині вони вільно освоюють нові фінансові ринки з метою пошуку надійних компаній для довгострокових та високорискованих інвестицій. Завдяки широким фінансовим можливостям фонди можуть підтримати будь-яку компанію, однак ці інвестори несуть загрозу як для глобального фінансового середовища, так і для національної безпеки тих країн, які отримують суверенні інвестиції.

Не менш актуальними є питання доцільності і створення таких структур в Україні з метою вирішення наявних соціально-економічних проблем та забезпечення економічного розвитку держави, що й зумовило появу даної статті.

Дослідження/

Фонди суверенного багатства: зарубіжний досвід, проблеми та перспективи діяльності в Україні

ВСТУП

Упродовж останніх років завдяки розвитку структури міжнародних інвесторів стрімко збільшуються обсяги транскордонних активів, що призводить до зростання пропозиції фінансових ресурсів. За період із 1980 по 1995 рік обсяг транскордонних фінансових потоків збільшився втричі, сягнувши на початок 2006 року 6.4 трлн. доларів США, що становило близько 15% від світового ВВП. Таку динаміку можна пояснити насамперед тим, що інвестиції все більше зазнають диверсифікації у міжнародних масштабах. При цьому завдяки лібералізації і науково-технічному прогресу поглиблюються інтеграційні процеси на світових фінансових ринках та створюється сприятливе середовище для економічного зростання. Сукупність цих чинників, а також швидке збільшення обсягів активів, які перебувають під управлінням інституціональних інвесторів, випереджає зростання пропозиції фінансових ресурсів сприяли розширенню обсягів транскордонних активів [1, с. 28].

На даний час в економічній літературі результати наукових досліджень, присвячених питанням формування потоків капіталу, висвітлюються переважно з боку попиту. Натомість проведення аналізу пропозиції капіталу на світових фінансових ринках та його потенційного впливу на фінансову стабільність ускладнюється характером взаємозв'язків та особливостями діяльності інвесторів.

Країни з розвинутою ринковою економікою й досі залишаються основним джерелом валових потоків капіталу, визначальну роль у формуванні яких відіграють фінансові ресурси європейських країн, США і Японії. Інтеграція в межах Європейського Союзу значно полегшила процеси фінансової регіоналізації, в результаті чого частка Європи у глобальних фінансових потоках збільшилася з 50% у 1996 р. до 70% у 2005 р. Починаючи з 2000 року суттєво зросла участь країн Азії

у глобальних потоках капіталу, джерелом яких є переважно Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, а також країни з розвинутою нафтодобувною галуззю. Найпомітніша тенденція останніх п'яти років: країни, в яких формується ринок, перетворилися в стійких експортерів капіталу і становлять своєрідний клас інвесторів у країни з розвинутим ринком. Однак таке переміщення капіталу відбувається в основному шляхом розміщення резервів центральних банків і фондів суверенного багатства, в яких накопичуються державні заощадження, розміщені у зовнішні активи [1, с. 29].

Тема діяльності фондів суверенного багатства практично не досліджувалася вітчизняними науковцями. Висвітлення цього важливого питання вичерпується кількома журналістськими публікаціями та статтями зарубіжних практиків-економістів, у яких розглядаються зміст, принципи діяльності й досвід економічно розвинутих країн у формуванні та управлінні діяльністю цих фондів. Що ж до комплексних досліджень перспектив створення та діяльності таких фондів в Україні, а також їх ролі у процесах соціально-економічного розвитку, то вони відсутні взагалі, що зумовлює актуальність даної статті.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДІВ СУВЕРЕННОГО БАГАТСТВА У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Фонди суверенного багатства (пули державного капіталу) існують із 1950-х років, однак істотно розширили свою діяльність лише в останні роки. Якщо у 1990-му фінансові ресурси цих фондів дорівнювали 500 млрд. доларів США, то на сьогодні їх сукупна капіталізація, за різними оцінками, становить від 2.5 до 3.2 трлн. доларів США. За прогнозами економістів, у 2015 році ця сума зросте до 12–15 трлн. доларів США, що становитиме близько половини активів усіх інституціональ-

МАКРОЕКОНОМІКА

них інвесторів світу.

Нині фонди суверенного багатства функціонують більш як у 20 країнах. Однак концентрація їх фінансових ресурсів доволі висока — частка п'яти найбільших фондів становить близько 70% від сукупних активів, причому більше половини цих активів належить країнам, які є значними експортерами нафти, газу та інших природних ресурсів (ОАЕ, Саудівська Аравія, Іран, Катар, Бруней, Кувейт). Великі фонди суверенного багатства функціонують у Норвегії, США, Росії, Венесуелі. В таких країнах, як Чилі, Ботсвана та Кірибаті ці фонди фінансуються за рахунок експорту міді, фосфатів та коштовних каменів. Близько третини сукупних активів цих інвестиційних фондів належить країнам Азії і Тихоокеанського регіону, зокрема Австралії, Китаю і Сінгапуру.

Особливість діяльності фондів полягає в тому, що їхні фінансові ресурси формуються в основному за рахунок позитивного сальдо торговельного і платіжного балансів, бюджетного профіциту. Капітал 2/3 суверенних фондів (так званих товарних фондів) формується за рахунок прибутку від експорту нафти, газу та інших мінеральних ресурсів, який надходить у державний бюджет шляхом сплати підприємствами-експортерами відповідних податків. Функціонують також нетоварні фонди суверенного капіталу, які розташовані переважно в країнах Азії. Головна їх особливість у тому, що створюються вони за рахунок “надлишкових” валютних резервів центральних банків — тих грошових коштів, які перевищують їх обсяг, необхідних для реалізації заходів монетарної політики. На відміну від товарних, ці фонди мають значні перспективи щодо капіталізації та подальшого розвитку. Доказом тому є зростання обсягів офіційних резервів таких країн, як Китай, Японія, Сінгапур у середньому на 20% щорічно, що дає змогу значно розширювати ресурсну базу цих інвестиційних установ.

Було б помилкою ототожнювати фонди суверенного багатства із так званими стабілізаційними фондами, які існують у багатьох державах (у тому числі в Україні), і за допомогою яких субсидуються державні підприємства, знижується рівень інфляції тощо. На відміну від них, метою діяльності суверенних фондів є не мінімізація фінансових ризиків чи згладжування волатильності ринку, а отримання прибутку. Відповідно до поставленої мети вони реалізують специфічну фінансову стратегію, спрямовану на здійснення довгострокових інвестицій без проведення про-

міжних виплат шляхом формування диверсифікованого портфеля. Цей портфель містить різноманітні за рівнем ризику та ліквідності активи: акції корпорацій, державні облігації, корпоративні облігації з інвестиційним та спекулятивним рейтингом, нерухомість, а також активи фондів прямого інвестування, венчурних фондів тощо.

Інвестиційні рішення щодо розміщення капіталу приймаються суверенними фондами залежно від їх призначення і стратегій, якими вони керуються у своїй діяльності. Питання вибору інвестиційної стратегії є надзвичайно важливим, оскільки діяльність таких фондів, які створені за рахунок державних коштів, спричиняє іноді значні ризики для країни-інвестора. При цьому за характером поведінки на фінансових ринках можна виділити два типи стратегій, якими керуються такі інвестори: активну і пасивну.

За активної стратегії фінансові ресурси фонду інвестуються переважно у довгострокові активи з підвищеним рівнем ризику та активи спекулятивного характеру з високою премією за ризик з метою максимізації прибутку. Окрім того, фонди прагнуть реалізувати ще одну ціль — примножити національне багатство за рахунок підвищення рівня власної прибутковості.

Фонди, які обрали пасивну стратегію, поєднують у собі ознаки суверенного та стабілізаційного фонду, діяльність якого спрямована насамперед на підтримку бюджету й економіки від надмірних коливань, інфляції та інших макроекономічних загроз, а отримання прибутку є другорядною ціллю. Характер управління діяльністю таких фондів дещо подібний до управління офіційними валютними резервами центральних банків. Ці фонди зберігають іноземну валюту й інвестують її у безпечні та ліквідні короткострокові фінансові інструменти, які можна швидко продати на фінансових ринках. Така стратегія спрямована на збереження активів фондів та забезпечення їх нормального функціонування.

Наочним прикладом реалізації такого типу стратегії є діяльність Національного нафтового фонду Казахстану, фінансові ресурси якого формуються за рахунок надлишкових доходів, отримуваних країною від експорту нафти. Його активи деноміновані більш як у 15 валютах і сягають близько 16 млрд. доларів США, з яких 54% перебувають під внутрішнім управлінням, а решта — під управлінням зовнішніх менеджерів. Подібно до специфіки організації діяльності норвезького нафтового фонду, його активи сформо-

вані у стабілізаційний і накопичувальний портфелі.

Стабілізаційна частина фонду забезпечує державний бюджет необхідними обсягами грошових коштів та інвестується у високоліквідні інструменти валютного ринку, а накопичувальний портфель має таку структуру: 75% — вкладення в активи з фіксованим доходом і 25% — вкладення в акції. Стосовно орієнтира фіксованого доходу, то 45% становлять вкладення в цінні папери казначейства США; 30% — облігації країн єврозони; по 10% — облігації урядів Великобританії і Японії; 5% — облігації австралійського уряду. Вкладення в акції розподіляються таким чином: 45% коштів інвестуються в акції компаній індексу S&P 500; 30% — в DJ Euro STOXX 50; 10% — в Nikkei; 10% — в FTSE і 5% — в S&P ASX. Допустиме відхилення фонду від базових орієнтирів становить 2%. Найбільша частка у валютній структурі активів фонду припадає на вкладення в доларах США (48.5%) та у євро (27.85%); частки активів фонду в фунтах стерлінгів та японських єнах становлять відповідно 10.1 та 8.75% [3].

ДІЯЛЬНІСТЬ СУВЕРЕННИХ ФОНДІВ: ПЕРЕВАГИ ЧИ ЗАГРОЗИ?

Присутність фондів суверенного багатства характерна для країн, які відчувають гостру потребу у внутрішніх інвестиціях. А для невеликих країн із міцними економіками, які характеризуються високим рівнем ВВП на душу населення та розвинутою приватною пенсійною системою, використання капіталу суверенних фондів є не тільки небажаним, а й небезпечним, оскільки це може призвести до “перегріву” економіки. Саме таке становище характерне для ряду країн — експортерів природних ресурсів. Стосовно державних інвестиційних фондів країн Азії, то основним мотивом щодо їх створення було прагнення максимально захиститися від фінансових криз та утримувати обмінні курси.

Водночас діяльність фондів суверенного капіталу характеризується певними недоліками та загрозами, які можуть виникнути у глобальному фінансовому середовищі. Це викликає неабияке занепокоєння з боку урядів багатьох країн, зокрема Великобританії, Японії та США.

Найбільшу реальну загрозу становить те, що суверенні фонди та інші інвестиційні структури, які функціонують на

засадах державної підтримки, можуть спричинитися до поглиблення явищ протекціонізму стосовно операцій на фінансових ринках. Тобто між урядами країн та суверенними фондами може виникнути конфлікт щодо того, з якими саме активами і на яких фінансових ринках фонди зможуть проводити свої операції. Крім того, діяльність фондів суверенного багатства слід розглядати з позицій національної безпеки та загрози політичних ризиків, оскільки фонди володіють потужними фінансовими ресурсами, які перебувають, власне, у розпорядженні авторитарних країн та країн, що розвиваються. Саме ці країни прагнуть насамперед інвестувати в економіку індустріально розвинутих країн із демократичним режимом управління. Державні інвестиційні фонди, перебуваючи під впливом урядів, можуть здійснювати інвестиційні вкладення в активи закордонних підприємств, діяльність яких має стратегічне значення. Внаслідок цього з'являється можливість тиску на менеджмент цих компаній з метою прийняття сприятливих для своєї і нерациональних для даної країни рішень. Таким чином, виникає загроза дестабілізації фінансових ринків через намагання отримати контроль над активами стратегічних підприємств в інших державах.

Розширюючи власні фінансові можливості, ці фонди можуть придбавати великі компанії, впливати на зміну цін і навіть створювати паніку на фінансових ринках. А це, у свою чергу, призводить до посилення тенденцій фінансового протекціонізму в багатьох країнах, особливо в тих, де відбулися гучні поглинання за участю державних інвестиційних фондів.

Так, нещодавно Китай прийняв рішення про заснування за рахунок офіційних валютних резервів державного інвестиційного фонду з капіталом 200 млрд. доларів США. Ця структура буде одним із найпотужніших гравців на інвестиційних ринках. Хоча фонд формально ще не створено, для нього вже придбали пакет із 9.9% акцій в американської інвестиційної компанії Blackstone Group L.P. У липні 2007 року Китайський банк розвитку та Сінгапурський суверенний фонд Temasek Holdings взяли участь в угоді про продаж британського Барклайз-банку голландському банку ABN Amro. Водночас державний інвестиційний фонд Катару збільшив до 25% свою частку в третій за величиною мережі супермаркетів J.Sainsbury Plc. у Великобританії, а суверенний фонд Анголи намагався придбати 55% акцій одного з найбільших банків Португалії. Ще один факт викликав серйозне занепокоєння:

Росія ухвалила рішення про виділення із власного стабілізаційного фонду 125.7 млрд. доларів США в окремий інвестиційний фонд, який спеціалізується на інвестуванні у зарубіжні країни.

Факти переконливо свідчать, що у своїх діях суверенні інвестори доволі часто керуються не так бажанням отримати економічну вигоду, як політичними та іншими мотивами. Тому уряди держав прагнуть захиститися від негативного у політичному плані впливу інвестицій, здійснюваних фондами суверенного багатства. На думку деяких політиків, Європейському Союзу необхідно розробити і схвалити універсальну процедуру, яка б унеможливила інвестиції суверенних фондів у стратегічні галузі економік країн — членів ЄС. Так, Франція, яка має доволі жорстке законодавство щодо участі іноземного капіталу у ключових галузях, у даному питанні твердо дотримується принципів національної безпеки. Ліберальнішу позицію зайняли політики Великобританії, котрі вважають, що головною передумовою тривалої інвестиційної співпраці є забезпечення взаємного доступу на ринки [2].

Мало того, захистити свої ринки прагнуть і країни-інвестори, які володіють активами суверенних фондів. Так, у березні минулого року влада Китаю, де й раніше діяли обмеження на рух іноземного капіталу, прийняла рішення щодо недопустимості "ворожих" поглинань китайських компаній іноземними інвесторами. У такий спосіб Китай прагне посилити контроль над стратегічними галузями та гарантувати економічну безпеку держави. Зокрема, визначено перелік галузей, у які заборонено здійснювати іноземні інвестиції. А парламент Росії прийняв закон, який обмежує доступ іноземних інвесторів до 39 видів економічної діяльності. Серед них — виробництво зброї, військової, авіаційної та спеціальної техніки, ядерних ресурсів, будівництво ядерних об'єктів, космічна галузь тощо. Загалом обмеження стосуються всіх тих галузей, частка котрих у ВВП держави становить 2—3%.

Зазначимо, що такі заходи викликають невдоволення в урядів деяких західних країн, оскільки унеможливають єдиний, взаємоприйнятний підхід щодо лібералізації фінансових ринків, — особливо, коли країни-інвестори, які володіють активами суверенних фондів, закривають доступ до своїх ринків країнам-реципієнтам.

Зважаючи на сучасні тенденції розвитку діяльності фондів суверенного багатства, є всі підстави стверджувати, що за умови грамотного управління ці

інституції можуть спричинити суттєвий вплив на кон'юнктуру світових фінансових ринків та ціни на фінансові продукти, а отже, до загострення дестабілізаційних процесів. Адже з розширенням обсягів діяльності суверенних фондів зростатиме попит на акції, державні та корпоративні облигації, деривативи, нерухомість, що, в свою чергу, може призвести до підвищення цін на зазначені активи.

На думку фахівців Morgan Stanley, якщо суверенні інвестори формуватимуть портфель, у якому 40% становитимуть акції, а 60% — боргові цінні папери, то через 10 років на ринок акціонерного капіталу надійде 3 трлн. доларів США додаткової ліквідності, а на ринки боргових фінансових інструментів — 4.5 трлн. доларів США. У результаті відбудеться зростання цін на активи за рахунок зростання маржі, тоді як для дохідності облигацій буде характерною тенденція до її зниження.

Точної інформації про капітал суверенних фондів та їхні вкладення в активи фінансового ринку немає, оскільки державні установи, властиво, не зацікавлені у її оприлюдненні, адже йдеться про національну безпеку тих країн-інвесторів, які створили такі інституції. Хоча самі інвестиційні фонди, навпаки, зацікавлені у прозорості й доступності інформації про свою діяльність, оскільки це сприяє їм прибутковості в майбутньому. Деякі з фондів суверенного багатства публікують дані про свої активи та зобов'язання, висвітлюють власну інвестиційну стратегію. Здебільшого такі інвестори підтримують "довгі" позиції (тобто купують активи для зберігання), не відкриваючи при цьому "коротких". Більшість із них не здійснює операцій з прямого кредитування. Для інвестицій суверенних фондів характерні тривалі часові горизонти, і вони спроможні пожвалювати свою активність у періоди падіння цін на активи, що справляє стабілізуючий вплив на світову фінансову систему і підтримує фінансові ринки в умовах спаду. Як бачимо, діяльність фондів суверенного багатства не завжди є небезпечною для країн-реципієнтів — навпаки, вони можуть створити для них певні переваги.

Якщо відкинути ймовірність політично мотивованих дій, а зауважити насамперед той факт, що фонди суверенного багатства очолюють кваліфіковані менеджери, котрі приймають наявні ризики з метою максимізації прибутку, то інвестиційні вкладення цих організацій набувають принципово іншого значення. Такі фонди можуть надати фінансову допомогу в разі дефіциту ліквідності на зразок того, який виник після іпотечної кризи у

МАКРОЕКОНОМІКА

США, допомогти підприємницьким структурам подолати кризовий стан, особливо тоді, коли останні стикаються з труднощами щодо отримання кредитів та залучення інвестицій. Якщо лідери держав занепокоєні вразливістю стратегічних галузей, то для приватного сектору економіки вкладення суверенних фондів вельми бажані. Зазначимо, що міжнародні фінансово-кредитні установи, зокрема Міжнародний валютний фонд, підтримують ідею створення та діяльності таких інституцій у країнах — експортерах ресурсів [5, с. 75].

Слід наголосити ще на деяких позитивних моментах, пов'язаних з інвестиційною діяльністю фондів суверенного багатства. Грошові надходження від цих організацій сприятимуть подальшому зростанню глобальних активів. Оскільки державні інвестиційні фонди створені урядами для управління накопиченими коштами, їх насамперед інвестуватимуть у такі ризикові активи, як акції та облігації. Цілком імовірно, що для інвестування фінансових ресурсів суверенні інвестори залучатимуть зовнішніх керуючих, що принесе взаємну вигоду та надасть відповідний поштовх для розвитку сфери управління активами в усьому світі. Така ситуація викликана високими витратами і труднощами у формуванні команд внутрішніх менеджерів, покликаних управляти інвестиційними портфелями фондів, а також ризиком негативного впливу протекціоністських заходів з боку країн-реципієнтів.

За прогнозами Merrill Lynch, комісійні, які будуть сплачені за управління активами фондів суверенного багатства, становитимуть мільярди доларів США. Економісти прогнозують збільшення обсягів активів, які перебувають в управлінні зовнішніх керуючих, з 1.5 до 3 трлн. доларів, а розмір сплачених їм комісійних становитиме від 4 до 8 млрд. доларів США. Позитивним у цьому плані є досвід Норвегії, яка вперше запровадила подібну практику, і де керуючі працюють лише з 39% ризикових активів від загального обсягу 360 млрд. доларів США [6].

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДІВ СУВЕРЕННОГО БАГАТСТВА В УКРАЇНІ

Що ж до України, то фонди суверенного капіталу не вкладують кошти в активи вітчизняного фінансового ринку. Причина — наявність високого ступеня ризику неповернення

грошей, відсутність гарантій досягнення очікуваного прибутку та недосконалість системи оподаткування. Хоча цілком очевидно, що із часом такі інвестори звернуть увагу на вітчизняні фінансові інструменти та вкладатимуть кошти у капітали українських підприємств, банківських та фінансово-кредитних установ. У зв'язку з цим виникає низка запитань:

— чим це загрожує для економічної безпеки держави?

— які обсяги фінансових ресурсів потрібні Україні для забезпечення ефективного розвитку національної економіки, реалізації її інноваційної моделі за умови раціонального використання власних ресурсів?

— яким чином слід забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної економіки за присутності фондів суверенного багатства на її фінансових ринках?

— як знизити ризики втрати контролю над стратегічними підприємствами та важливими галузями національної економіки у разі діяльності суверенних інвесторів в Україні?

Залучення України до процесів глобалізації світової економічної та фінансової систем зумовлює перенесення більшості позитивних та негативних явищ зовнішнього світу у вітчизняні умови, що матиме відповідні наслідки для нашої держави. Діяльність фондів суверенного багатства в Україні сприятиме залученню іноземних інвестицій, розвитку приватного сектору, розширенню ресурсної бази соціально-економічної сфери загалом. Водночас слід зважити на низку фінансових ризиків, що можуть виникнути внаслідок діяльності зазначених фондів, а саме: можливе посилення нестабільності, ймовірний вплив прибутків, втрата суверенітету в окремих сферах економічної діяльності. При цьому слід врахувати ще й ту обставину, що власники та менеджери суверенних фондів, управляючи їхнім капіталом, передусім керуватимуться власними інтересами, а не пріоритетами розвитку економіки України. Тому, вирішуючи питання про форми та масштаби діяльності цих структур на вітчизняних фінансових ринках, слід керуватися стратегічними цілями соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності, економічної безпеки, зміцнення фінансово-кредитної системи країни.

Сьогодні неможливо протистояти процесам глобалізації. Але можна і треба протидіяти впливу притаманних їй негативних факторів. Якщо фонди суверенного багатства виявлятимуть інтерес

до українських підприємств та співпраці з ними, на нашу думку, треба дотримуватися виваженого підходу, а саме: регулювати їхню діяльність у тих напрямках, які відповідають інтересам національної економіки та забезпечують стабільність функціонування вітчизняної фінансово-кредитної системи. Насамперед потрібно розробити відповідні стандарти функціонування і кодекс поведінки фондів на ринку, комплекс правил щодо корпоративного управління, ведення обліку та формування фінансової звітності, ризик-менеджменту, а також норм, які регламентуватимуть їх фінансову діяльність. Усе це має згодом знайти відображення у законодавчих і нормативно-правових документах.

Крім того, діяльність фондів, а також їх зовнішніх керуючих має бути прозорою. Для цього потрібно розробити відповідний порядок оприлюднення фінансової інформації про стан, тенденції та структуру активів і пасивів цих установ, а також проходження ними незалежних аудиторських перевірок, матеріали і висновки за якими подаватимуться у Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України.

Стосовно ж створення фондів суверенного багатства в Україні вважаємо, що в перспективі їх діяльність буде доцільною на внутрішніх фінансових ринках. На нашу думку, в державі варто створювати фонди товарного типу, капітал яких слід формувати за рахунок таких джерел:

— частки платежів, які надходять до державного бюджету за користування надрами загальнодержавного значення та доходів від експорту природних ресурсів;

— частки коштів, отриманих від приватизації та продажу об'єктів державної власності;

— коштів, отриманих від розміщення емітованих фондом інвестиційних сертифікатів;

— надходжень у результаті здійснення внутрішніх та зовнішніх державних запозичень;

— чистого прибутку, отриманого в процесі діяльності фонду, джерелами якого є проценти за депозитами, дивіденди, інші доходи від операцій із нерухомістю й цінними паперами, що використовуються для управління ліквідністю тощо.

Діяльність вітчизняних фондів суверенного багатства повинна здійснюватися на основі пасивної стратегії. Ми пропонуємо формувати портфель їхніх активів за таким поділом: стабілізаційний та інвестиційний портфель, частки котрих у структурі інвестиційних

активів становили б по 50%. При формуванні інвестиційного портфеля доцільно керуватися принципами портфельної диверсифікації та розміщувати кошти рівними частками (по 10%) у такі активи: акції вітчизняних підприємств, цінні папери банків і фінансово-кредитних установ (страхових компаній, інвестиційних фондів та компаній, венчурних фондів тощо); банківські депозити, державні цінні папери; нерухоме майно. Пропонований нами підхід дасть змогу розподілити ризики та уникнути можливості банкрутства фонду. Поряд із високоліквідними цінними паперами у цей портфель також доцільно включати ризикові та високодохідні фондові інструменти, склад яких необхідно періодично оновлювати з огляду на реальну ситуацію та зміни, що відбуваються на фінансових ринках. Дотримання такої стратегії забезпечить середній приріст капіталу, помірний рівень ризику вкладень та прибуток.

На відміну від інвестиційного, стабілізаційний портфель суверенного фонду повинен бути спрямований на фінансову підтримку шляхом вкладення коштів у статутні капітали тих підприємств та організацій, які реалізують пріоритетні інвестиційні та інноваційні проекти і мають проблеми із залученням фінансових ресурсів, а також тих підприємств, фінансовий стан яких можна охарактеризувати як кризовий, однак їхня діяльність має для держави вагоме значення.

Крім того, таким фондам доцільно буде надавати послуги інвестиційного консалтингу — консультування клієнтів з питань вибору стратегії та об'єктів вкладень відповідно до поставлених завдань, визначення найвигідніших напрямів інвестування вільного капіталу, обґрунтування очікуваної ефективності реалізовуваних ними інвестиційних проектів, визначення оптимальних схем фінансування та залучення коштів під проекти клієнтів у різних формах.

Загалом компетенція будь-якої фінансово-кредитної установи, у тому числі й фонду суверенного багатства, при здійсненні інвестиційної діяльності визначається високим професійним рівнем спеціалістів, хорошим знанням галузевої специфіки підприємств, їх ключових проблем, а головне — вмінням приймати раціональні інвестиційні рішення. Стосовно останнього корисним і цінним буде вивчення досвіду зарубіжних країн щодо діяльності фондів суверенного капіталу, зокрема в частині формування та управління інвестиційними портфелями, оскільки в сучасних умовах перед кожною фінансо-

во-кредитною установою додатково до традиційних завдань забезпечення збереженості капіталу та поліпшення рівня ліквідності все гостріше постає проблема підвищення прибутковості.

У цьому плані Україні доцільно налагодити тіснішу співпрацю із казначейством Світового банку, в структурі якого функціонує спеціальний департамент, котрий займається питаннями налагодження партнерства у сфері управління суверенними інвестиціями. Цей підрозділ надає консультаційну і технічну допомогу центральним банкам, національним пенсійним фондам та менеджерам суверенних фондів з питань розміщення національних ресурсів та управління золотовалютними резервами. Метою такої співпраці є надання допомоги клієнтам щодо визначення ефективної стратегії розміщення активів та її запровадження з гарантією належного управління ризиками.

Фахівці казначейства Світового банку надають консультації з широкого кола питань: бухгалтерського обліку, внутрішнього аудиту і юридичного супроводження операцій з фінансовими інструментами, стратегічного розміщення активів, моделювання та управління інвестиційними портфелями, ризиками з використанням інформаційних технологій. На сьогодні за угодами про партнерство з управління суверенними інвестиціями працюють близько 30 клієнтів. Серед них — центральні банки, національні пенсійні фонди, нафтові фонди суверенного багатства. Деякі країни розпочали таку співпрацю ще у 2001 році й завершили її з успішними результатами в аспекті ефективності інституціональних змін [7, с. 10].

Наведені факти свідчать, що співпраця України зі Світовим банком у плані управління суверенними інвестиціями є вкрай необхідною і корисною вже на початковому етапі, оскільки може суттєво допомогти вітчизняним менеджерам та фахівцям, які не мають достатнього досвіду роботи на міжнародних фінансових ринках.

ВИСНОВКИ

Сьогодні існує об'єктивна потреба у фінансуванні широкомасштабних інвестиційних та інноваційних проектів. Однак фінансовий потенціал економічних суб'єктів в Україні замалий — вони володіють обмеженими фінансовими ресурсами. Зростанню інтересу фондів суверенного багатства до діяльності в Україні перешкоджає недостатня прозорість і ліквідність ринку цінних паперів, несприятлива система оподаткування та наявність значних фінансових ризиків.

При цьому в економічних умовах, що склалися в нашій країні, постає проблема розробки комплексного підходу, який враховував би інтереси держави, фондів суверенного багатства та підприємств-реципієнтів інвестицій. Важливими компонентами такого підходу повинні стати посилення ролі держави щодо уникнення ризиків, котрі можуть виникнути в державі внаслідок діяльності суверенних інвесторів, а також питання контролю за прибутками, які отримуватимуть ці інвестори в Україні, та їх вивезення за кордон, а також питання оподаткування отриманих доходів, інвестування у статутні капітали підприємств, регулювання діяльності фондів тощо. Ці компоненти повинні бути предметом подальших досліджень діяльності і впливу фондів суверенного багатства на соціально-економічний розвиток національної економіки у перспективі. Також необхідно налагоджувати відповідну співпрацю з міжнародними фінансово-кредитними організаціями, ретельно вивчати й аналізувати досвід зарубіжних країн у сфері управління суверенним багатством.

Зрозуміло, стереотип інвестиційної діяльності суверенних інвесторів у зарубіжних країнах зі стабільним фінансовим ринком та розвинутою економікою поки що не може бути цілковито застосований у вітчизняних умовах, проте вивчення такого досвіду дасть змогу виділити деякі форми та методи, які можуть бути апробовані в Україні.

Література

1. Пазарбашоу Ч., Госвами М., Дж. Ри. *Меняющийся облик инвесторов* // *Финансы @ развитие*. — 2007. — № 3. — С. 28–31.
2. Снежко Е. *Богатство наций* // *www.news.finance.ua*.
3. Баранкин Н. *Нефтяной фонд Казахстана инвестирует половину своих активов в доллары и четверть — в евро* // *www.inosmi.ru*.
4. Мазин Е. *Экспансия государственных денег* // *Бизнес (ГАЗЕТА)* // *www.gzt.ru*.
5. Керн С. *Подъем суверенных фондов накопления богатства* // *Финансы @ развитие*. — 2007. — № 8. — С. 56–57.
6. *Экономисты Merrill Lynch ожидают четырехкратного роста активов под управлением государственных инвестиционных фондов к 2011 году* // *www.rosfincom.ru*.
7. Бакун О. *Партнерство з управління суверенними інвестиціями* // *Вісник Національного банку України*. — 2007. — № 9. — С. 9–10.

Маркетинг/

Маркетинг партнерських відносин у системі управління клієнтською базою банку

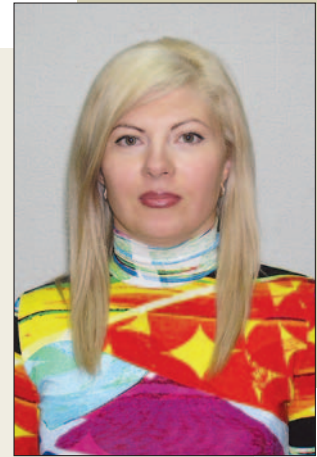
У складненні умов господарювання, поступальна інтенсифікація конкуренції й розширення обсягів операцій на ринках банківських послуг обумовили зростання уваги до банківського маркетингу, цілі й зміст завдань якого зазнали значних змін. Нині маркетингова стратегія передусім має орієнтувати банк не так на власний продукт, як на реальні потреби клієнтури; не лише на зростання частки ринку, а й на постійне залучення нових клієнтів та збереження старих. Маркетинг як базова економічна категорія, що визначає напрями дослідження процесів розвитку комплексу маркетингових послуг банку, доволі повно розглянута в економічній літературі. Водночас залишаються актуальними багато питань, пов'язаних з диференціацією підходів до визначення специфіки банківського маркетингу, організації маркетингового забезпечення банківської діяльності, оцінки динаміки ринку банківських послуг тощо.

Сутність банківського маркетингу також має багато тлумачень. Його трактують як підприємницьку діяльність банку, що спрямовує потік фінансових послуг клієнтам [1]; способи вивчення ринку кредитних ресурсів, аналізу фінансового стану клієнтів та прогнозування на цій базі подальшого розвитку банку [6]; діяльність на основі взаємозв'язку обліку потреб клієнтури й пошуку найвигідніших ринків збуту банківських продуктів [2]; методологію формування політики, стратегії і тактики банку, що дає можливість ефективно задовольняти потреби та вирішувати проблеми клієнтів завдяки реалізації на ринку банківських продуктів, а також у результаті успішного управління активами й пасивами, прибутками і витратами, ризиками та ліквідністю [10]. Отже, у будь-якому випадку маркетинг розглядається як економічний процес, що забезпечує узгодження запитів споживачів і можливостей банку, сприяє підвищенню ефективності здійснюваних ними трансакцій, зведенню до мінімуму невідпо-

відності між попитом і пропозицією та створює умови для раціональної орієнтації суспільного відтворення.

Загальним у розглянутих визначеннях банківського маркетингу є орієнтація на споживача та пристосування до його вимог. Встановлення довгострокових взаємин — першочергове завдання для реального бізнесу. Проте у теоретичному плані такі взаємини часто ігнорувалися або трактувалися як перешкоди, що призводять до недосконалості ринків [7]. У зв'язку із цим виникла нова концепція маркетингу партнерських відносин (МПВ), в якій діяльність суб'єктів господарювання розглядається з точки зору їхньої здатності розвивати відносини з ринковими партнерами. Перші роботи щодо маркетингу партнерських взаємин були сконцентровані на дуальних взаєминах суб'єктів господарювання [11] або аналізі лояльності обраних споживачів [3]. У подальшому дослідники охопили широкий спектр мережових взаємин, а у визначенні маркетингу взаємин сформувалося кілька підходів: британський, північноамериканський, європейський і німецький [5]. Означені підходи відрізняються в основному різними сферами охоплення маркетинговими взаєминами та відмінностями в процедурах аналізу взаємодії. На наш погляд, найбільш вдалим є визначення маркетингу партнерських відносин як безперервного процесу визначення й створення нових цінностей разом з індивідуальними споживачами, а потім спільного отримання й розподілу вигоди від цієї діяльності між учасниками взаємодії [4, с. 35]. У цьому аспекті банки можуть залучатися до спільних зі споживачем мереж обміну досвідом і знаннями [9], що ще більше актуалізує проведення досліджень з інтеграції набутих концепцій маркетингу партнерських відносин до системи менеджменту банку та вбудовування банків до кластерно-мережових структур.

Основою банківської діяльності є банківські послуги, тобто операції чи сукупність операцій, які мають певні

Олена Христоворова

Доцент кафедри банківської справи Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. Кандидат економічних наук

Сучасний стан банківської системи України обумовлює необхідність удосконалення механізму управління нею, активного впровадження маркетингу в банківську діяльність. Зміна вимог ринку до банківських установ актуалізувала концепцію маркетингу партнерських відносин саме у банківській сфері. У статті проаналізовано цю концепцію, досліджено теоретичні засади застосування маркетингу партнерських відносин у банках та розроблено відповідні науково-методичні рекомендації.

властивості. Серед них: абстрактність, тривалість, договірний характер угод, невіддільність від джерела надання (створення й збут банківської послуги відбуваються одночасно), мінливість якості (пов'язане з мінливістю характеру роботи банку), неможливість зберігання (послугу не можна зберігати як товар і використовувати для наступного продажу), попередня невизначеність (послуги не існують до їхнього надання). Зазначені властивості обумовлюють складніші вимоги до системи дистрибуції банківських послуг, що повинно враховуватися у процесі створення системи управління клієнтською базою банку.

Банківський маркетинг можна умовно розділити на дві частини: вивчення й аналіз ринку для залучення внесків і депозитів; оцінка ринку з метою надання кредиту й здійснення вкладень у цінні папери. Відповідно має формуватися й маркетинговий комплекс банку, який базується на 4Р-парадигмі: *product* (комплекс послуг, що передбачаються договором банку з клієнтом), *price* (кількість коштів, потрібних для отримання банківського продукту), *place* (дії банку, які роблять банківський продукт доступним для цільових ринків), *promotion* (дії банку з поширення відомостей про переваги власного продукту). На відміну від цієї загальноприйнятої точки зору, доцільнішим, думається, буде підтримка положення щодо розширення концепції банківського маркетингу до 8Р-парадигми, згідно з якою до означених елементів додаються: *reople* (особи, залучені в процес надання послуги), *physical evidence* (середовище надання послуги), *partnerships* (довгострокові відносини між клієнтом та банком), *process* (процедури, механізми й послідовності дій, які забезпечують надання послуги). Згідно з означеним підходом центр уваги банківської діяльності зміщується з вигоди від окремої операції до результатів перспективного й тривалого співробітництва.

Окрім того, саме залежність банку від клієнтів приводить до необхідності оптимізації клієнтської бази та переорієнтації рішень, дій і намірів на створення забезпечення стійкого співробітництва з клієнтами. Фактично залежність банку від його клієнтів спричиняє потребу детального аналізу як кожного із клієнтів, так і всієї клієнтської бази. Чим точнішими будуть наявні дані про потреби клієнтів, тим адекватніше банк зможе погоджувати власні й клієнтські інтереси, а отже, й максимізувати свій прибуток.

За таких умов метою банківського

маркетингу стає не досягнення абстрактної переваги перед конкурентами, а здатність підтримувати відносини з клієнтами через індивідуалізовані канали просування. При цьому з'являється поняття життєвого циклу клієнта, починаючи з першого контакту й повернення його уваги до товару або послуги, закінчуючи формуванням програми лояльності. Управління ж зазначеним циклом можливе лиш у разі отримання належної інформації щодо клієнтів банку. При цьому особливого значення набудуватиме детальніше вивчення можливостей взаємодії з окремими — відібраними клієнтами. Таке деталізоване дослідження може полягати як у визначенні певних додаткових показників, так і у щотижневому моніторингу найважливіших характеристик життєдіяльності клієнтів. Детальне дослідження всієї клієнтської бази є зайвим, оскільки потребуватиме надмірних зусиль і ресурсів.

Відповідно й проекти взаємодії мають розроблятися не для всіх представників клієнтської бази. У цьому зв'язку виникає проблема знаходження оптимального рішення з урахуванням таких критеріїв, як вартість підтримки лояльності, неодержана вигода через втрату клієнта, вартість витрат перемикання, необхідність адаптації технології для задоволення специфічних потреб відібраних клієнтів тощо. Зрозуміло, що вирішення поставленого завдання потребує проведення певних аналітичних досліджень. Передусім необхідно визначити основні аспекти, від яких залежить ефективна реалізація проекту взаємодії. Серед головних із них — ступінь задоволення взаємних очікувань. У агрегованому вигляді він визначатиметься доходом від використання фінансових інструментів банку та від інтенсифікації ринкових важелів, ефектом від прискорення обігу грошових коштів, зменшення витрат у частині кредиторської заборгованості, регулюванням податкової бази, виділенням додаткових фондів тощо. Очікування банку полягатимуть у структуруванні ресурсної бази, оптимізації структури запозичених коштів, підвищенні потенціаловіддачі фондів, удосконаленні фінансових інструментів.

Основу реалізації системи взаємних очікувань визначатиме наявність належної методики категорювання споживачів. Серед основних способів оцінки можливості взаємодії — метод “лійки продажів”, яка ілюструє ключові основи й стадії процесу продажу та опис взаємодії з клієнтами за способом MEANACTS (скорочення, що оз-

начає: гроші, емоції, повноваження, потреба, унікальність, конкуренція, строки, масштаб). Окрім того, пропонується широке застосування матричних методів, а саме: побудова матриць “розмір клієнтської бази — тривалість співпраці”, “динаміка надання послуг — задоволеність клієнта”, “вид лояльності — компоненти лояльності”, “послуга — зона господарювання — клієнт”, “задоволеність — лояльність” та вже на їх основі визначати стратегічні альтернативи розвитку й проводити оптимізацію клієнтської бази. Гадаємо, що тримання числових значень для визначення квадрантів матриць доцільно проводити шляхом введення відповідних інтегральних показників.

Для ранжування клієнтів можливе використання процедури рейтингування на основі використання бальних, рейтингових та індексних систем. Рейтингові ґрунтуються на сполученні показників із присвоєнням кожному сполученню певного місця в рейтингу, бальні — на присвоєнні показникам клієнта балів із визначенням підсумкового бала та відповідним віднесенням до певної категорії, індексні — на розрахунку зведених індексів на основі встановлення вагових коефіцієнтів окремим показникам. Зрештою всі зазначені методи зводяться до класифікації споживачів і відбору певних груп для розвитку партнерських взаємин та формування банківського маркетинг-міксу. В основу такої класифікації можна покласти окремі елементи технології Data Mining. Так, побудова регресійних моделей придатна для прогнозування поведінки відібраних споживачів у майбутніх періодах; застосування кластерного аналізу дає змогу виділяти групи споживачів; побудова дерев рішень полегшує пошук та ідентифікацію нових учасників програми партнерських відносин; використання нейромережових технологій сприяє прийняттю оптимальних оперативних рішень та адаптації маркетингової стратегії. Водночас головним недоліком усіх зазначених вище методів є необхідність встановлення чітких математичних залежностей та введення певних еталонних показників, що не завжди можливо.

Певне вирішення зазначеної проблеми може надати теорія нечітких множин. Її застосування у даному випадку допоможе поєднати якісні та кількісні критерії, а для останніх ввести певні інтервали віднесення до того чи іншого класу. Відповідно завдання рейтингування груп клієнтів полягатиме у виконанні класифікаційного відображен-

ня виду: $X = (x_1, x_2, \dots, x_n) \rightarrow y \in \{d_1, d_2, \dots, d_m\}$. Тобто пропонується віднесення об'єкта, заданого вектором інформативних ознак $X = (x_1, x_2, \dots, x_n)$, до одного з раніше визначених класів $\{d_1, d_2, \dots, d_m\}$. Для проведення класифікації на основі нечіткого логічного висновку необхідні нечіткі системи з дискретним виходом, у яких вихідна змінна приймає одне значення з множини $\{D\}$, в умовах, коли вхідна змінна може приймати значення з діапазону $[y, \bar{y}]$. З огляду на це пропонується виділити такі види клієнтів для системи МПВ: d_1 – елітні партнери для встановлення взаємовідносин, d_2 – тривале співробітництво, d_3 – просте тимчасове партнерство, d_4 – індиферентні партнери для разових трансакцій, d_5 – решта контрагентів, яких немає сенсу відбирати для продовження співробітництва.

Таким чином, з точки зору обґрунтування напрямів стратегічного розвитку досить зручним є обчислення як характеристик окремого клієнта, так і розрахунок узагальнених характеристик клієнтури в цілому. Це дає змогу точніше визначати поточні й майбутні потреби клієнтів у банківських продуктах (послугах) і цілеспрямовано розвивати основні підсистеми банку. Відповідно можна сформулювати задачу вдосконалення аналізу клієнтів за допомогою визначення характеристик стану клієнтської бази банку (СКБ), яка визначатиметься такими множинами параметрів: $\{u\}$ – сукупність параметрів, що характеризують систему управління в організаціях – клієнтах банку; $\{m\}$ – сукупність параметрів, що характеризують маркетингову систему клієнтів; $\{f\}$ – сукупність параметрів, що характеризують фінансовий стан клієнтів; $\{p\}$ – сукупність параметрів, що характеризують виробничу діяльність клієнтів; $\{c\}$ – сукупність параметрів, що відбивають корпоративну культуру в організаціях – клієнтах банку ($СКБ = \langle u, m, f, p, c \rangle$). Кожен клієнт (агент взаємодії A) може бути охарактеризований групою показників, пов'язаних з управлінням, маркетингом, фінансами, виробництвом, соціально-психологічним станом, тобто $A = \{u_i^k\} \cup \{m_i^k\} \cup \{f_i^k\} \cup \{p_i^k\} \cup \{c_i^k\}$. Оцінку можливості встановлення відносин слід здійснювати на основі визначення функції приналежності $\mu_j(u)$, для якої $\mu_j: U \rightarrow [0, 1]$. Задля цього формується матриця $\|\mu_{NS}\|$ порівняння значення показників та їх відповідності множині $\{d\}$.

Зрозуміло, що запропонована вище методика більше підходить для випадків взаємодії з корпоративними й великими клієнтами. У разі ж оптимізації взаємодії з дрібними клієнта-

ми чи фізичними особами ефективнішим буде підхід асоціативних правил, заснованих на методології пошуку, коли ідентифікуються групи елементів зі спільними характеристиками, які не мають заздалегідь заданих параметрів. Для формальної постановки задачі відбору клієнтів можна розвинути підхід, наведений у [12]. Припустимо, що множина можливих банківських послуг (які називатимемо елементами) $I = \{i_1, i_2, i_3, \dots, i_n\}$. Нехай D – безліч трансакцій, де кожна трансакція T – це набір елементів з I , $T \subseteq I$. Кожна трансакція є бінарним вектором, де $t[k] = 1$, якщо i_k елемент присутній у трансакції, інакше $t[k] = 0$. Ми говоримо, що трансакція T містить X , певний набір елементів з I , якщо $X \subseteq T$. Асоціативним правилом називається імплікація $X \Rightarrow Y$, де $X \subseteq I$, $Y \subseteq I$ й $X \cap Y = \emptyset$. Правило $X \Rightarrow Y$ має підтримку s , якщо $s\%$ трансакцій з D , містять $X \cup Y$. Правило $X \Rightarrow Y$ справедливе з вірогідністю c , якщо $c\%$ трансакцій з D , що містять X , також містять Y .

Головна ідея полягає в тому, що всю множину потенційних клієнтів можна розглядати як певний елемент хаосу, на який накладатимуться правила. В результаті ця множина буде структуризуватися відповідно до поставлених стратегічних цілей, обраного маркетинг-міксу та можливих варіантів проєктів підтримки взаємодії. Асоціативні правила орієнтуються на пошук закономірностей між пов'язаними подіями: якщо у деяких трансакціях окремих груп клієнтів зустрівся певний набір елементів X , то на підставі цього можна спрогнозувати варіанти їхньої майбутньої поведінки, що буде описана певним набором евристичних правил Y , яка відбудеться при їх наступних трансакціях. Встановлення таких залежностей дає змогу знаходити прості й зрозумілі правила відбору клієнтів та моделювання їх поведінки. Визначені правила взаємодії в подальшому можна розподілити за ієрархічними рівнями чи за видами проєктів взаємодії.

Таким чином, в основу системи управління клієнтської бази банку пропонується покласти концепцію маркетингу партнерських відносин. Необхідність оптимізації обслуговування клієнтів з різними параметрами приводить, як доведено вище, до необхідності диференціації банківських послуг та універсалізації діяльності банку. Водночас потребує проведення подальших досліджень визначення терм-множин для встановлення параметрів функцій належності нечіткого категорювання клієнтів.

Література

1. Банковский маркетинг / Под ред. В.И. Хабарова. – СПб.: БДС-Пресс, 2006. – 158 с.
2. Вешкин Ю.Г., Авагян Г.Л. Банковские системы зарубежных стран. – М.: Дело, 2006. – 400 с.
3. Гоки Т., Койлз С. Пока они не ушли // The McKinsey Quarterly. – 2002. – № 2. – С. 23–34.
4. Гордон Я.Х. Маркетинг партнерских отношений / Пер. с англ. под ред. О.А. Третьяк. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.
5. Куц С.П. Сравнительный анализ основных концепций теории маркетинга взаимоотношений // Вестник СПбУ. – 2003. – Сер. 8. – № 32. – С. 3–25.
6. Лобанова Т.Н. Банки: организация и персонал. – СПб.: БДС-Пресс, 2004. – 448 с.
7. Мэтьюз Р., Агеев А., Большаков З. Новая матрица, или логика стратегического превосходства. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 239 с.
8. Масленченков Ю.С., Тавасиев А.М. Банк – партнер предприятия: расчетно-платежные операции и хеджирование. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 246 с.
9. Прахалад К.К., Рамасвами В. Майбутнє конкуренції. Творення унікальної цінності спільно з клієнтами. – К.: Видавництво Олексія Капусти, 2005. – 258 с.
10. Романенко Л.Ф. Банківський маркетинг. – К.: Ін Юре, 2001. – 484 с.
11. Hekansson H. International Marketing and Purchasing of Industrial Goods. – New York: JOHN WILEY & SONS, 1982. – 415 p.
12. http://www.basegroup.ru/rules/intro_print.htm – сайт компанії BaseGroup.

Старість.
Фото Леоніда Мілевського.

**Оксана
Деревська**

Головний економіст відділу організації впровадження нагляду на основі оцінки ризиків департаменту банківського регулювання і нагляду Національного банку України

Розглядаються практичні аспекти управління активами і пасивами банку, від ефективності якого значною мірою залежить протидія ризикам ліквідності. Викладаються основні аспекти методології проведення відповідної інспекційної перевірки.

Практичні поради/

Активно-пасивні операції та управління ліквідністю банківської установи

Управління активами і пасивами має ключове значення для керування ризиком ліквідності і є інтегрованим підходом до управління балансом та позабалансом, що розглядаються як єдине ціле. Тобто всі банківські активи, зобов'язання та капітал слід розглядати комплексно як єдиний портфель.

Управління активами й пасивами банку дає змогу управляти ризиком процентної ставки та ризиком ліквідності шляхом координування рішень щодо джерел фінансування та напрямів розміщення коштів.

Щоб належним чином оцінити управління активами й пасивами, треба знати і розуміти характер діяльності банку, його клієнтуру, структуру активів і зобов'язань, а також економічне оточення. Під час перевірки необхідно вивчати й оцінювати внутрішні положення банку, процедури їх виконання та інформаційні системи управління, а також аналізувати вплив управління активами й пасивами в банку на його ліквідність та ризик процентної ставки.

Ризик ліквідності пов'язаний із ризиком зміни процентної ставки, проте це не одне й те ж. Перший виникає внаслідок неузгодженості строків розрахунків за активами та зобов'язаннями. Другий — унаслідок несприятливих змін процентних ставок. І ризик ліквідності, і ризик зміни процентної ставки можуть збільшуватися внаслідок уявного або реального погіршення якості активів. Низька якість активів призводить до неузгодженості у строках розрахунків (оскільки розрахунки за активами не проводяться відповідно до угод), а також до неузгодженості змін відсоткових ставок за активами та пасивами (адже позичальник не спроможний сплачувати більші відсотки за кредитами зі змінною ставкою). Значений ризик пов'язаний також із ризиком репутації (оскільки уявні проблеми з активами, про які ходять чутки, можуть призводити до впливу

вкладів, а це у свою чергу — до неузгодженості як строків розрахунків, так і відсоткових ставок за активами та пасивами).

ЛІКВІДНІСТЬ

Ліквідність — це спроможність банку виконувати свої поточні фінансові зобов'язання. Вона є достатньою, якщо банк здатний задовольняти потреби вкладників, котрі хочуть забрати свої гроші, та позичальників, які потребують коштів у вигляді кредитів. Банк повинен мати змогу залучати кошти за цінами, порівнянними з тими, за якими їх залучають конкуренти, та на строки, які б забезпечували фінансування більш довгострокових активів. Ліквідність має надзвичайно велике значення для всіх банків, оскільки вона врівноважує передбачувані та непередбачені балансові коливання і забезпечує фінансування зростання активів.

Ризик ліквідності визначається як наявний і потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконувати свої зобов'язання у належні строки, не зазнаючи при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відпливами коштів, змінами джерел фінансування та/або виконувати позабалансові зобов'язання.

Виділяють також ризик ліквідності ринку, який визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу і виникає через неспроможність банку швидко перекрити розриви своїх позицій за поточними ринковими ставками, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат, а також через нездатність визначати або враховувати зміни ринкових умов, які впливають на спроможність залучати кошти в потрібних обсягах та за прийнятними ставками і/або реалізовувати активи швидко та з мінімальними втратами вартості.

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

Ризик ліквідності — це ризик погіршення стану надходжень або власних коштів, який виникає внаслідок неспроможності банку виконувати свої зобов'язання вчасно та без збитків. Він виникає також унаслідок нездатності банку контролювати незаплановані зменшення або інші зміни обсягу джерел коштів. Крім того, ризик ліквідності є наслідком того, що банк не усвідомлює впливу ринкової ситуації, яка може заважати ліквідації (реалізації) активів, і яка також має здійснюватися вчасно та за умови мінімальних витрат.

Витрати на забезпечення ліквідності у банку залежать від ринкових умов та ступеня ризику (як процентного, так і кредитного), що відображається у балансі. Якщо потреби в ліквідності задовольняються за допомогою якісних високоліквідних активів, то це означає, що банк іде на витрати і жертвує прибутком, який отримував би, якби вкладав кошти у прибуткові довгострокові та/або ризикові активи. Якщо ж у банку не вистачає високоліквідних активів для задоволення його потреб у ліквідності, тоді він може бути змушений залучати додаткові кошти за несприятливих ринкових умов під занадто високі процентні ставки.

Різні банки мають різні потреби у ліквідності. В одній і тій же банківській установі в різний час одна й та ж ліквідна позиція може бути достатньою або недостатньою — залежно від потреб у коштах. Крім того, ліквідність, достатня для одного банку, може виявитися недостатньою для іншого. Визначити, чи достатня ліквідність банку, можна, лише проаналізувавши низку факторів. Виокремимо основні з них:

- наявність адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління ризиком ліквідності, затвердженої відповідними органами банку, а також відповідної практики виконання її вимог;
- застосування процедур санкціонування винятків із прийнятої політики та встановлених лімітів, їх дотримання;
- обрані банком підходи до управління ліквідністю (централізований, децентралізований, комбінація двох попередніх); особливості роботи з філіями (філії/регіони — постачальники ресурсів, філії/регіони — отримувачі);
- склад, функції та повноваження комітету з управління активами і пасивами;
- визначення потреб у ліквідності та фінансуванні банку з урахуванням операцій із пов'язаними структурами, ста-

ну та потреб у ліквідності групи, до якої входить банк;

- обсяг активів балансу та їх розподіл за ступенем ліквідності. Зокрема, слід звертати увагу на високоліквідні активи; цінні папери та інші активи, які можуть бути прийняті до операцій рефінансування (з урахуванням активності їх ринку); можливості продажу, в тому числі на умовах зворотного викупу (РЕПО) або сек'юритизації, або можливість використання вторинного джерела ліквідності активів;

- застосування практики зустрічних угод щодо відкриття кореспондентських рахунків (особливо з незнижуваним залишком), залучення/розміщення міжбанківських кредитів (депозитів) для поліпшення показників ліквідності;

- оцінка стабільності залучених коштів; ступінь залежності від дорогих, нестабільних джерел фінансування; наявність та використання методик розрахунку незнижуваного залишку залучених коштів;

- обсяг, структура та рівень диверсифікації пасивів. Передусім слід звертати увагу на питому вагу зобов'язань у пасивах банку; строкових зобов'язань та зобов'язань до запитання; коштів фізичних та юридичних осіб; міжбанківських коштів; наявність нестабільних джерел коштів;

- концентрація: за постачальниками коштів; за контрагентами; за інструментами (наприклад, депозитні сертифікати, депозитні рахунки, дебетові картки тощо); за термінами погашення;

- середньозважена вартість залучених коштів для визначеного банку в зіставленні з банками його порівняльної групи;

- оцінка системи лімітів розміру позицій ліквідності;

- розподіл за строками грошових потоків для кожного виду активів і зобов'язань, у розрізі валют;

- розриви фінансування (особливу увагу слід приділяти короткостроковим розривам, включаючи прогнозовані потреби у фінансуванні, в тому числі з урахуванням незнижуваного залишку коштів та коштів обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку в Національному банку);

- спроможність покривати потенційні розриви фінансування за прийнятними процентними ставками шляхом залучення додаткових ресурсів;

- ліквідність фінансових ринків, на яких можна залучити кошти (міжбанківські кредити і депозити), отримати рефінансування (операції РЕПО);

- склад балансових та позабалансових портфелів;

- методи оцінки ризику ліквідності, що використовуються банком;

- моніторинг економічних та ринкових тенденцій;

- аналіз потреб у фінансуванні шляхом урахування майбутніх потоків грошових коштів, що базується на припущеннях щодо майбутньої поведінки активів, зобов'язань, курсів валют, позабалансових статей, та обчислення надлишку/недостатності ліквідності у подальшому. Такий аналіз має враховувати фактори внутрішнього та зовнішнього характеру;

- здійснення аналізу впливу різних стрес-сценаріїв на позицію ліквідності, на встановлені ліміти, надходження, капітал банку;

- погіршення репутації банку на ринку, що проявляється в підвищенні процентних ставок під час залучення ним коштів;

- висновки офіційних або неофіційних рейтингових служб і аналітиків про установу, зокрема поточні рейтинги та їх тенденції, відповідні публікації в засобах масової інформації;

- наявність адекватного плану на випадок кризових обставин: розроблення комплексу заходів, спрямованих на усунення можливих як коротко-, так і довгострокових проблем з ліквідністю; наявність стратегії дій керівництва; чіткий розподіл в установі повноважень та дій; визначення розміру, джерел коштів, які можуть бути доступними для банку, та з'ясування сценаріїв, за яких ці кошти можуть бути використані; співпраця з клієнтами банку та засобами масової інформації тощо;

- оцінка адекватності інформаційних систем, їх спроможність оперативно генерувати необхідну інформацію у певних розрізах, доведення її до користувачів;

- можливість розрахунку позиції ліквідності в різних валютах, у режимі реального часу та на консолідованій основі;

- рівень комплектації та кваліфікація керівництва і персоналу;

- наявність відповідних механізмів контролю для моніторингу точності інформації, відповідних облікових підходів;

- можливий вплив ризику ліквідності на інші ризики та вплив інших ризиків на ризик ліквідності;

- можливий вплив ризику ліквідності на надходження та капітал банку;

- дотримання вимог чинного законодавства і нормативних актів. Аналіз випадків недотримання банком вимог щодо ліквідності.

Щоб задовольнити свої потреби у

ліквідності, банк може вдатися до одного або кількох заходів. Зокрема:

- реалізувати ліквідні активи;
- збільшити суму короткострокових міжбанківських позичок (або залучити додаткові короткострокові вклади);
- скоротити суму неліквідних активів;
- збільшити обсяг строкових зобов'язань;
- збільшити власні кошти.

Для планування ліквідності велике значення має прогнозування. Керівництво банку повинно враховувати можливий вплив майбутніх подій на потреби у фінансуванні. Якщо керівництво не обмірковує майбутні події та не планує відповідну стратегію фінансування банку, то він цілком залежатиме від економічної ситуації, а дії керівництва не матимуть особливого значення. Зміни економічного клімату впливають на всі банки, однак вправний фінансовий менеджмент може пом'якшити негативні зміни та посилити позитивні.

Під час планування ліквідності керівництво банку має брати до уваги такі фактори:

- дані економічних прогнозів;
- собівартість залучених коштів;
- невідповідності між строками погашення активних та пасивних статей балансу;
- прогнози змін процентних ставок;
- очікувані потреби у коштах.

Крім того, керівництво банку повинно мати плани на випадок виникнення непередбачених обставин, якщо прогнози виявляться хибними. Ефективне планування на випадок непередбачених обставин передбачає визначення мінімальних та максимальних потреб у ліквідності, а також можливих заходів для задоволення цих потреб.

До обставин, які можуть справити непередбачений вплив на ліквідність банку, належать:

- розширення діяльності;
- негативна інформація про банк або його керівництво у засобах масової інформації;
- придбання нових активів;
- зміна керівництва;
- скорочення надходжень;
- збільшення неприбуткових активів;
- зниження рейтингової оцінки банку.

Після визначення потреб у ліквідності керівництво має вирішити, яким чином їх задовольнити за допомогою таких ме-

тодів, як управління активами та/або пасивами (зобов'язаннями).

УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

Потреби у ліквідності можна задовольнити за допомогою управління структурою активів банку шляхом продажу або запланованого вилучення ліквідних активів.

Ліквідні активи — це активи, які легко перетворити на готівку. До них належать в основному готівкові кошти (каса), еквіваленти готівкових коштів, цінні папери уряду, короткострокові ліквідні цінні папери, рахунки до запитання в інших банках, а також строкові рахунки (в інших банках), які мають бути погашені найближчим часом. Ліквідні активи можна швидко реалізувати без значних витрат.

Чимало банків (як правило, малих) часом не мають можливості впливати на обсяг своїх зобов'язань. Тому такі банки, прагнучи задовольнити попит на комерційні кредити, покладаються здебільшого на ліквідні активи. Банківські установи, що спираються лише на управління активами, передусім зосереджують увагу на узгодженості цін та попиту на кредит із рівнем ліквідних активів, який має бути достатнім для задоволення потреб у ліквідних коштах у випадку зміни активів (зростання попиту на кредити) або зобов'язань (відпливу вкладів).

Потрібна банку сума ліквідних активів залежить від структури його зобов'язань та від того, чи можливе швидке зростання кредитного портфеля. Загалом, якщо більшу частину вкладів банку становлять невеликі стабільні рахунки, потреба в ліквідності буде теж незначною. Вона зростає у таких випадках:

- виникає тенденція до значного скорочення великих рахунків;
- вагому частину кредитного портфеля становлять великі кредити, причому ймовірність скорочення їх частки у кредитному портфелі дуже незначна;
- передбачається несподіване використання великої кредитної лінії, яка не використовувалася, або виконання зобов'язання надати кредит;
- велика частина кредитів надана компаніям галузі, котра переживає фінансові проблеми або очікує на них;
- значна кількість працівників галузі, яка переживає фінансові проблеми, має у банку особові рахунки до запитання.

Ліквідність активів (інакше кажучи, — те, як швидко та з якими витра-

тами банк здатний продати ті чи інші активи) надзвичайно важлива для управління ними. З метою забезпечення максимальної прибутковості керівництво банку має порівняти дохідність ліквідних активів банку (з урахуванням можливих витрат на їх реалізацію) з дохідністю менш ліквідних. Дохід від більшою мірою дохідних активів може бути повністю втрачений та перевернений, якщо внаслідок негативних змін у своєму балансі банк буде змушений реалізовувати їх за ціною, меншою від балансової.

Активи, які зазвичай вважаються ліквідними, іноді нелегко реалізувати. Наприклад, інвестиційні цінні папери можуть бути заставлені. Вони також можуть значно знецінитися внаслідок змін процентних ставок або виявитися такими, на які зник попит на ринку.

Фактори, пов'язані з сезонними коливаннями у бізнесі, з його циклічним характером та інші, можуть призвести до того, що загальна сума кредитів зростатиме, а загальна сума вкладів зменшуватиметься. У такому випадку виникає ситуація, коли попит на кредити перевищує суму коштів, залучених на рахунки у банківській установі. Банк, який покладається в основному на управління активами, в такому разі має обмежити зростання кредитів так, щоб попит на них можна було задовольнити завдяки наявним на рахунках коштам. З іншого боку, потреби в ліквідності можна задовольняти за рахунок пасивних джерел, залучаючи міжбанківські позики, кредити Національного банку, які дадуть можливість задовольнити зазначений попит. Перш ніж прийняти рішення про використання пасивних джерел ліквідності, банк має здійснити вичерпний аналіз усіх факторів, пов'язаних з характером його бізнесу (маємо на увазі сезонність, циклічність тощо), а також визначити, якою виявиться собівартість залучених коштів. Банк може використовувати пасивні джерела ліквідності як альтернативні водночас із використанням активних джерел.

УПРАВЛІННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ

Керівництво банку може задовольняти потреби у ліквідності шляхом залучення коштів під вищі процентні ставки. Це, звичайно, не виключає можливості реалізації активів і задоволення потреб у ліквідності за рахунок як активних, так і пасивних

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

операцій, теоретично скорочує витрати на підтримання ліквідності. Витрати на залучення коштів під вищі процентні ставки порівнюють із можливими витратами на реалізацію тих чи інших активів. На відміну від менших за розмірами банків, великі банківські установи не лише ретельно планують структуру своїх активів, а й мають кращі можливості для контролю обсягів і структури своїх зобов'язань. Якщо виникає потреба у коштах, великі банки мають більше можливостей для вибору найдешевшого методу їх мобілізації. Крім того, банки, які мають доступ до грошових ринків, можуть дозволити собі утримувати ліквідні активи у меншому обсязі порівняно з тим, який вони повинні були б утримувати, якби повністю поклалися на управління активами.

Здатність банку задовольняти потреби у ліквідності залежить від його вміння залучати додаткові пасиви. Для оцінки пасивних джерел ліквідності першочергове значення має гранична вартість ліквідності (тобто додаткові витрати на кожну гривню залучених коштів). Треба враховувати такі фактори, як частота, з якою банк має рефінансувати платні пасиви, строк котрих спливає, та здатність банку залучати кошти на грошовому ринку. Зауважимо, що останній фактор важко оцінити, адже допоки банк не захоче придбати кошти на ринку, неможливо точно визначити, чи будуть вони доступні за такою ціною, яка дасть змогу підтримувати позитивний відсотковий спред¹. Зміна умов на грошовому ринку часто призводить до того, що банк не зможе залучати кошти за вигідними для нього ставками. У цьому контексті ліквідність означає здатність банку залучати при потребі кошти на ринку за помірну ціну.

Як уже зазначалося, доступ великих банків до джерел фінансування залежить від їхньої репутації та місця, яке вони посідають на грошових ринках. Хоча менші за розмірами банки й не мають гучного "імені" на цих ринках, проте вони теж не позбавлені можливості вдатися до управління пасивами. Однак межі та обсяг пасивних операцій таких банків дещо обмежені.

Хоча залучення коштів за конкурентними цінами дало змогу великій кількості банків задовольнити зростаючий попит на кредити, неправильне або непродумане використання пасив-

них операцій може призвести до негативних наслідків.

РИЗИКИ УПРАВЛІННЯ ПАСИВАМИ

Інспектори мають знати, що управління пасивами пов'язане з багатьма ризиками. Наведемо їх нижче.

- Залучені кошти не завжди бувають доступні в разі потреби. Якщо банк втратив репутацію надійної установи, то його ліквідність може опинитися під загрозою.

- Надмірна залежність банку від одних і тих же джерел фінансування збільшує ризик ліквідності. Банківська установа, котра значною мірою покладається на залучення міжбанківських коштів іноземних банків, може зазнати проблем із фінансуванням, якщо на іноземних ринках вважатимуть, що банківська система України нестабільна, або якщо економіка цих іноземних країн сама зазнає труднощів. Такому банку буде важко знайти нові недорогі джерела фінансування, оскільки несподівана потреба в коштах сприйматиметься на внутрішньому ринку як сигнал небезпеки, до того ж може трапитися, що внутрішній ринок виявиться неспроможним задовольнити попит на кошти.

- Надмірна залежність банку від управління пасивами може призвести до того, що в ньому виникне тенденція до послаблення критеріїв управління активами (наприклад, зменшення вкладень у короткострокові цінні папери). Це може призвести до великої концентрації короткострокових зобов'язань, які будуть основним джерелом фінансування активів банку, в основному більш довгострокових. У період, коли наявних коштів бракує, це може призвести до погіршення прибутковості та неліквідного стану. Кошти, залучені за рахунок пасивних операцій, треба хеджувати (захистити, страхувати) або вкладати в основному в ті активи, які мають відповідні строки погашення або змінні відсоткові ставки.

- Якщо економіці країни бракує грошових коштів, можуть бути запроваджені обмеження процентної ставки, тож більшість банків не матиме можливості купувати ресурси. Тому банки з обмеженими джерелами фінансування не повинні надмірно покладатися на залучення ресурсів через ринок міжбанківських позик.

- Якщо банк намагається залучити кошти з мінімальними витратами, не приділяючи належної уваги розподілу

строків погашення, у такому випадку значно підвищується ризик коливань процентної ставки.

Керівництво усіх банків завжди повинно знати, з чого складаються джерела фінансування банку та які їхні особливості.

Реальне чи уявне погіршення фінансового стану банків, пов'язане з якістю активів, зловживаннями та шахрайством або зовнішніми економічними факторами, негативно позначається на забезпеченні банку ресурсами. Наслідки погіршення ринкових умов залежать від джерел фінансування банку та від того, на який ризик готові йти особи, що надають банку кошти. Серед основних факторів, що визначають ступінь цього ризику, такі:

- зобов'язання зазначених осіб перед інвесторами;
- інформація про банк, яка надається рейтинговими агентствами. Статутні документи або внутрішні положення можуть забороняти розміщення коштів у банках з низьким рейтингом;
- зобов'язання не приховувати інформацію про інвестиційний портфель;
- зацікавленість у збереженні свого місця на ринку. З цієї причини великі банки не поспішають припиняти фінансування інших банків;
- недостатній особистий зв'язок із банком, що заважає отримувати своєчасну та точну інформацію про його фінансовий стан.

ОБМЕЖЕННЯ РИЗИКУ

Чутливість до змін процентної ставки — це ступінь впливу змін ринкових процентних ставок на переоцінку банківських активів і пасивів. Активи та пасиви, чутливі до змін процентної ставки, — це активи та пасиви, котрі можуть бути переоцінені протягом певного часу внаслідок застосування змінних процентних ставок, які є умовою відповідних угод, або внаслідок настання строку їх погашення.

Неузгодженість переоцінки активів і пасивів є причиною різноманітних ризиків, що загрожують чистому процентному доходу. Вважається, що банк, який має більше чутливих до змін процентної ставки пасивів, ніж чутливих до змін процентної ставки активів, є чутливим до змін своїх пасивів. Банк, чутливий до змін пасивів, потрапляє у несприятливі умови, коли процентні ставки зростають, оскільки в такій ситуації збільшуватимуться його витрати на залучення зобов'язань,

¹ Відсотковий спред — різниця між процентними ставками за позиками та залученими коштами банку, виражена у відсотках.

із яких фінансуються активи з твердими (фіксованими) процентними ставками.

Важко досягти збалансованості процентних ставок через регулювання суми чутливих до змін процентної ставки пасивів, не зашкодивши бізнесу. Банк не може повністю контролювати обсяг своїх зобов'язань з твердою процентною ставкою. Таким чином, досягнення збалансованості між процентними ставками активів та пасивів означатиме вплив чутливих до змін процентної ставки пасивів і скорочення (продаж) довгострокових позик та цінних паперів із фіксованою ставкою, що фінансуються за рахунок цих зобов'язань. Збільшення ставок може призвести до втрати частини власних коштів унаслідок реалізації активів з фіксованою процентною ставкою.

Узгодженість між чутливими до змін процентної ставки активами та зобов'язаннями допомагає зменшити вплив негативних зрушень процентних ставок на надходження. Чим значнішою є неузгодженість ("розрив") між ними, тим більший ризик для банку та вплив негативних зрушень процентної ставки. Для контролю ризику необхідно обмежувати можливе зменшення надходжень, ризик якого виникає внаслідок неузгодженості процентних ставок за активами, пасивами та позабалансовими контрактами, що обліковуються на підставі первісної вартості. Оскільки зазначені "розриви" становлять ризик для чистого процентного доходу, обмеження "розриву" найкраще виражаються як чистий процентний дохід під ризиком.

Встановлюючи обмеження ризику для надходжень, банк повинен враховувати можливість несприятливих коливань процентних ставок, а не лише прогнози їхніх змін. Зазначені прогнози можуть просто акцентувати увагу на змінах, найбільш імовірних, на думку керівництва банку. Обмеження ж ризику враховують несподівані несприятливі зміни, які можуть не братися до уваги у прогнозах.

Банки, що мають великі суми довгострокових активів та пасивів із неузгодженими фіксованими відсотковими ставками, наражаються на ризик, який може виникнути внаслідок постійних негативних зрушень процентних ставок. Було б передчасно очікувати, що банки підраховуватимуть та обмежуватимуть ризик ринкової вартості їхніх активів та пасивів, який виникає внаслідок наявності таких сум. Однак банки з такими активами й пасивами повинні намагатися оцінювати й об-

межувати можливі наслідки цього. Як правило, зазначені неузгоджені суми виникають унаслідок фінансування довгострокових кредитних та інвестиційних портфелів за рахунок короткострокових ресурсів.

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕНТНОЇ СТАВКИ (ЦІНОУТВОРЕННЯ) ЗА АКТИВАМИ

Висновки, які випливають з аналізу активів та пасивів, чутливих до змін процентної ставки, спираються на припущення, що в банку існує відповідний механізм ціноутворення активів. Якщо він не відповідає вартості залучених коштів банку (процентним витратам), накладним витратам, кредитному ризику та дохідності акцій, банк не зможе постійно підтримувати чисту процентну маржу на достатньому рівні. Методи ціноутворення та чутливість до змін процентної ставки — це фактори, які залежать один від одного. Інспектор має враховувати це, оцінюючи здатність банку підтримувати максимальну різницю (спред) між отрима-

ними та сплаченими відсотками.

Основним фактором, на який спирається процес ціноутворення, є вартість коштів. Банки, як правило, визначають ціни на свої активи, орієнтуючись на середню вартість коштів або на їх граничну (маржинальну) вартість. Середня вартість коштів — це середньозважена величина всіх процентних ставок, що сплачуються за процентними зобов'язаннями. Цей показник зрозумілий, він легко обчислюється, ним зручно користуватися. Однак у періоди зростання процентних ставок та/або зрушень у структурі зобов'язань, коли банк починає використовувати дорожчі джерела фінансування, оцінка витрат на основі середньої вартості коштів може виявитися занадто низькою. Гранична (маржинальна) вартість коштів визначається як вартість додаткових коштів, необхідних для фінансування зростання активів. Гранична (маржинальна) вартість коштів вважається обґрунтованішим з економічного погляду показником, оскільки наявні активи вже фінансуються з тих коштів, що є в балансі, а тому вартість таких коштів не треба враховувати для визначення цін нових активів.

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

У процесі перевірки активно-пасивних операцій та ризику ліквідності необхідно постійно звертатися до відповідної законодавчо-нормативної бази. Пропонуємо перелік основних законодавчих та нормативно-правових актів, які можуть бути використані під час цієї роботи.

1. Закон України "Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб" від 20.09.2001 р., № 2740-III.
2. Положення "Про порядок нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб", затверджене рішенням адміністративної ради ФГВФО від 14.01.2002 р., № 1.
3. Інструкція "Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах", затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р., № 492.
4. "Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України", затверджена постановою Правління Національного банку України від 15.09.2004 р., № 435.
5. Положення "Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами", затверджене постановою Правління Національного банку України від 03.12.2003 р., № 516.
6. Положення "Про порядок формування обов'язкових резервів для банків України", затверджене постановою Правління Національного банку України від 16.03.2006 р., № 91.
7. Положення "Про порядок накладання адміністративних штрафів", затверджене постановою Правління Національного банку України від 29.12.2001 р., № 563.
8. Положення "Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства", затверджене постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р., № 369.
9. Лист Національного банку України "Щодо обов'язкового висвітлення кредитного ризику та ризику ліквідності у Звітах про інспектування" від 10.01.2006 р., № 43-411/143-210.
10. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків", схвалені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р., № 104.

МЕТОДИКА ІНСПЕКТУВАННЯ

Виокремимо основні кроки, які має зробити інспектор у процесі перевірки.

1. Насамперед необхідно переглянути звітність на місячні та на кварталні дати, в тому числі форму № 631 "Звіт про структуру активів і пасивів за строками до погашення", щоденні баланси та внутрішні звіти керівництву. Слід звернути увагу на:

а) обсяг та структуру активів, їх розподіл за ступенем ліквідності (високоліквідні активи; ліквідні активи; проблемні активи; неробочі активи), тенденції їх змін;

б) обсяг та структуру зобов'язань, наявні тенденції; співвідношення поточних та строкових зобов'язань у загальних зобов'язаннях;

в) темпи приросту (зменшення) активів і пасивів за період, що перевіряється;

г) відсоток покриття високоліквідними активами поточних зобов'язань (на кварталні дати і на дату перевірки);

г) розрахувати неузгодженість за строками щодо погашення між активами й пасивами (геп-розрив), з урахуванням та без урахування капіталу, на кварталні дати та зробити аналіз щодо дефіциту (надлишку) ліквідності.

2. Оцінити рівень диверсифікації пасивів. Зокрема, слід звернути увагу на питому вагу зобов'язань у пасивах банку та у загальних зобов'язаннях.

3. Розглянути можливі концентрації: за постачальниками коштів; за контрагентами; за інструментами (депозитні сертифікати, депозитні рахунки, дебетові картки, тощо); за термінами погашення; за різними валютами.

4. Проаналізувати концентрації за активами, які можуть мати негативний вплив на ліквідність банку у разі неспроможності контрагента вчасно виконати свої зобов'язання.

5. Зробити запит на розшифровку та перевірити достовірність складання файлу А7, з якого формується "Звіт про структуру активів та пасивів за строками до погашення".

6. Отримати внутрішню нормативну базу банку та інші внутрішні документи, які регламентують питання управління активно-пасивними операціями і ризиком ліквідності: стратегію розвитку банку, політику щодо управління ризиком ліквідності, положення про комітет з управління активами й пасивами, інших комітетів, до функцій яких входить управління активами й пасивами, встановлення лімітів, управління рівнем процентної ставки. Ознайомитися з положеннями про ці комітети і протоколами їх засідань.

7. Оцінити, наскільки чітко внутрішня нормативна база банку визначає розподіл обов'язків та параметри управління ризиком ліквідності, джерела фінансування та напрями використання коштів, бажані рівні концентрації джерел фінансування, строки погашення, допустиму неузгодженість у цих строках, мінімально допустимі рівні високоліквідних активів, ліміти повноважень, плани фінансування в разі виникнення непередбачених кризових явищ. З'ясувати, чи затверджена внутрішня нормативна база відповідними органами банку згідно з принципами корпоративного управління. Чи підлягає вона перегляду на регулярній основі з метою забезпечення її актуальності.

8. Переглянути протоколи рішень комітету з управління активами й пасивами, інших комітетів та самостійних структурних підрозділів банку (за їх наявності).

Звернути увагу на стабільність складу комітету, визначити, представники яких підрозділів та служб входять до нього, перевірити легітимність прийняття рішень. З'ясувати, чи входять до складу комітету представники підрозділу ризик-менеджменту, які повноваження вони мають (з правом голосу чи без, чи мають право вето). У разі присутності аудитора на засіданнях комітету визначити, які повноваження він має, та оцінити, чи не виникає конфлікту інтересів (коли аудитор бере участь у голосуванні за певне рішення, а згодом перевіряє його виконання).

Звернути увагу на питання, які розглядаються на засіданнях (для подальшого використання при проведенні інспекційної перевірки та підготовки висновків); встановити, чи існують внутрішні розбіжності при прийнятті рішень, чи здійснюється

контроль за виконанням прийнятих рішень.

9. Визначити підходи до управління ліквідністю (централізований, децентралізований, комбінація двох попередніх підходів), встановити особливості роботи з філіями, регіональними підрозділами, дочірніми банками: встановлені повноваження, ліміти, їх дотримання, можливості щодо оперативного отримання інформації, звітності про ліквідний стан банку.

10. Встановити наявність процедур санкціонування виключень з прийнятих політик, процедур, встановлених лімітів.

11. Розглянути склад балансових та позабалансових портфель, включаючи потоки грошових коштів; отримати від інших інспекторів, що перевіряють кредитний ризик та кредитний портфель, інформацію щодо ліквідності застави, наявність угод, які можуть бути достроково розірвані (наприклад, депозитні угоди тощо), або дають можливість не виконувати зобов'язання з кредитування. З'ясувати, чи передбачено банком хеджування ризику раптового відпливу коштів за строковими вкладками фізичних осіб, шляхом зниження відсоткової ставки за депозитним договором у разі дострокового зняття вкладу.

12. Звернути увагу на якість операцій з кредитування, що обліковуються на позабалансі та несуть кредитний ризик і можуть справляти вплив на фінансовий стан банку, їх обсяг у загальних активах. Зробити акцент на розгляді спотових, форвардних, опціонних угод, оскільки ці зобов'язання включаються до розрахунку геп-розриву з ліквідності, збільшуючи його.

13. Визначити потреби в ліквідності і фінансуванні банку з урахуванням операцій з пов'язаними структурами, стану та потреби в ліквідності групи, до якої входить банк.

14. Встановити відсутність чи наявність практики зустрічних угод щодо відкриття кореспондентських рахунків (особливо з незнижуваним залишком), залучення/розміщення міжбанківських кредитів (депозитів) для поліпшення показників ліквідності.

15. Оцінити стабільність залучених коштів; ступінь залежності від дорогих, нестабільних джерел фінансування. Порівняти вартість залучених коштів із середньою вартістю за порівняльною групою.

16. Перевірити, чи має та чи використовує банк методики розрахунку незнижуваного залишку поточних пасивів. З'ясувати, чи складає банк прогнозовані потреби у фінансуванні, в тому числі з урахуванням незнижуваного залишку коштів та коштів обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку в Національному банку.

17. Оцінити можливість вільного доступу банку до міжбанківських ресурсів на внутрішньому, міжнародних ринках та з'ясувати перспективи рефінансування, бажано уточнити – під які активи.

18. Перевірити наявність плану дій на випадок кризових обставин. У цьому плані повинно бути передбачено вирішення проблем із короткостроковою та довгостроковою ліквідністю, порядок прийняття рішень та дій для філії і структурних підрозділів банку, визначено принципи контролю за проведенням операцій у системі банку на випадок виникнення кризи ліквідності, визначено цілі та критерії управління в кризових умовах, проаналізовано причини виникнення кризи ліквідності й наведено основні ознаки, викладено розподіл обов'язків, підзвітність і відповідальність структурних підрозділів та колегіальних органів, причетних до процесу управління ліквідністю, перелічено форми управлінської звітності щодо ліквідності, що мають формуватися в період дії стану антикризового управління, визначено черговість платежів, співпрацю з клієнтами та засобами масової інформації тощо.

19. Визначити рівень комплектації і кваліфікації керівництва і персоналу, зважаючи на обсяг та складність активно-пасивних операцій банку, здатність керівництва підтримувати обсяг ліквідних активів на рівні, достатньому для виконання поточних зобов'язань, розуміння балансу банку, його клієнтської бази (кредитів, депозитів та інших залучених коштів), економічної ситуації. Слід переконатись, чи розуміє керівництво, яке проводить політику з підтримання ліквідності банку шляхом залучення міжбанківських кредитів, що у такому разі процес уп-

равління активами й зобов'язаннями стає складнішим, потребує від нього особливого вміння і кваліфікації та не може тривати довго.

20. Дати оцінку системі лімітів, механізмам контролю за їх дотриманням, перевірити стан інформування керівництва відповідного рівня про порушення лімітів для прийняття відповідних заходів.

21. Перевірити, чи проводить банк аналіз впливу різних стрес-сценаріїв на позицію ліквідності, встановлені ліміти банку, надходження, капітал.

22. Оцінити впроваджену в банку систему моніторингу ризику ліквідності. Встановити, чи базується вона на методі єдиного фондowego пулу, або на ідентифікації розривів ліквідності за активами й зобов'язаннями у національній та іноземній валюті, строк погашення яких настає протягом відповідних майбутніх періодів часу або на інших сучасних методах, наприклад, симуляції грошових потоків.

23. Переконаватися, чи розроблено в банку достатню для його потреб методику аналізу сезонних тенденцій потоків коштів на майбутній період.

24. Провести оцінку адекватності інформаційних систем, їх спроможності генерувати необхідну інформацію в необхідних розрізах та оперативно її доводити до користувачів.

25. Пересвідчитися, що банк має адекватні системи внутрішнього контролю процесів управління ліквідністю, які включають регулярні незалежні перевірки та оцінку ефективності системи управління ліквідністю і, в разі необхідності, забезпечують відповідні виправлення або поліпшення цього процесу.

26. Провести зустріч із працівником, відповідальним за формування платіжного календаря банку, пересвідчитися в його обізнаності і компетентності, перевірити, чи дає наявне програмне забезпечення доступ у режимі реального часу до перегляду надходжень та видатків філій і регіональних відділень.

27. З'ясувати, як у банку здійснюється довгострокове планування потреб у ліквідності і фінансуванні: обговорити з керівництвом та працівниками, відповідальними за даний напрям роботи, плани банку на відповідний період. Проаналізувати джерела та використання коштів у теперішній час та відповідно до планів банку; розглянути плани роботи щодо джерел та використання коштів і визначити напрями розвитку операцій банку, зростання його активів, джерела залучення необхідних для цього коштів та заплановані зміни у структурі активів і зобов'язань; оцінити обґрунтованість планів щодо управління активами й пасивами; визначити, чи здатний банк забезпечити заплановане фінансування та зростання активів, а також чи відповідати-

муть види цих зобов'язань і активів планам банку; визначити, чи не пов'язані вони з надмірним ризиком.

28. З'ясувати, чи відбувалося підвищення процентних ставок під час залучення коштів банком унаслідок погіршення репутації банку на ринку. Проаналізувати висновки про банк офіційних, уповноважених та інших рейтингових служб і аналітиків, включаючи поточні рейтинги та їх тенденції, публікації в засобах масової інформації.

29. Розглянути звіти внутрішніх та зовнішніх аудиторів, визначити недоліки аудиту, не виправлені недоліки в роботі банку та відповідність виправних заходів потребам банку; реакцію керівництва. З'ясувати, чи перевіряли аудитори підрозділи, які здійснюють активно-пасивні операції, процедури управління ризиком ліквідності і встановлення лімітів, зміст і точність звітів, наявність ділінгового контракту або документа, що підтверджує операцію.

30. Обговорити процедури та результати аудиторських перевірок із працівниками підрозділу внутрішнього аудиту, які здійснювали перевірку, визначити, чи достатні їх знання і досвід для аналізу цих операцій. Оцінити, наскільки адекватно висвітлені у звіті зовнішнього аудитора питання щодо проведення активно-пасивних операцій та управління ризиком ліквідності, зважаючи на результати інспекційної перевірки.

31. На підставі всієї інформації, отриманої під час інспекційної перевірки, визначити рівень ризику ліквідності та якість управління ним, причини проблем та недоліків у діяльності банку, які можуть призвести або призводять до підвищення рівня ризику ліквідності.

32. Визначити вплив ризику ліквідності на надходження та капітал банку.

33. Проаналізувати вплив ризику ліквідності на інші ризики (юридичний, операційно-технологічний) та вплив інших ризиків на ризик ліквідності (юридичний, репутації, кредитний тощо).

34. Підготувати висновки для звіту про інспектування активно-пасивних операцій банку, зазначити всі недоліки, що були обговорені з керівництвом, та рекомендації щодо їх виправлення.

35. Підготувати конкретні рекомендації щодо поліпшення управління ризиком ліквідності й викласти їх у порядку пріоритетності.

36. Обговорити результати інспектування ліквідності банку з вищим керівництвом банку. Дати можливість йому висловити свої зауваження. Переконаватися, що керівництво банку розуміє сутність виявлених проблем, готове і спроможне вжити відповідних заходів.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО АКТИВНО-ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ

Відповідальність за можливий ризик процентної ставки установи покладається на раду банку, яка повинна запроваджувати загальну стратегію та визначати межі допустимого ризику. Добре розроблені положення забезпечують перспективне планування, враховуючи особливості конкретного банку, цілі керівництва щодо структури активів і зобов'язань, бажаний рівень надходжень та відповідної маржі. Перспективне планування повинно також передбачати потреби у фінансуванні та способи їх задоволення. Положення визначає, хто несе відповідальність за рішення в галузі активно-пасивних операцій, а також — механізм координації діяльності

різних підрозділів банку. Відповідальність за це може бути покладена на комітет з управління активами й пасивами.

Крім визначення відповідальності за планування та прийняття поточних рішень у галузі активних та пасивних операцій, положення повинні містити певні вказівки щодо рівня ліквідності, чутливості до зміни процентної ставки та щодо інших показників.

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ (ІСУ)

Без належної інформаційної системи управління прийняття виважених рішень у галузі активно-пасивних операцій неможливе. Треба регулярно готувати й вивчати звіти з найістотнішою інформацією. Зміст і формат таких звітів може бути різним

— залежно від характеристик конкретного банку, практики здійснення активно-пасивних операцій та ризику. Наприклад, належна інформаційна система управління в галузі ліквідності забезпечуватиме підготовку звітів із докладною інформацією про потреби в ліквідності і про джерела коштів. Складаючи такі звіти, корисно включати до них дані про розподіл строків дії контрактів (а не строків переоцінки) активів і пасивів та очікуваного фінансування додаткових угод. На відміну від цього, звіти, що використовуються для управління ризиком процентної ставки, зосереджуються на розподілі строків переоцінки, а не строків дії контрактів. Зміст звіту має відповідати методам та практиці управління активно-пасивними операціями. □

Міні-рецензія/

З історії банківської системи Білорусі

Дроздова Е.А. Формирование банковской системы Беларуси (1861–1914 гг.): Монография. – Минск: Ковчег, 2008. – 164 с.

Монографія Катерини Дроздової, що побачила світ у перші місяці цього року в білоруському видавництві “Ковчег”, – унікальне дослідження з історії створення й діяльності перших кредитних установ у білоруських губерніях Російської імперії після скасування кріпосного права. Авторка вперше вивчила й проаналізувала невідомі раніше архівні матеріали, досліджує банківську систему в цілому, а не окремі її установи чи підрозділи.

завідувач кафедри економічної теорії та економічного виховання Л.Давиденко відзначають свіжий погляд авторки на особливості розвитку кредитних відносин обраного регіону. В дослідженні наводиться класифікація банківських установ, пояснюється різниця між ними, подаються відомості про фінансові операції, що здійснювалися в ті роки.

У монографії розповідається також про міські громадські банки, банкірські доми, контори, товариства взаємного

*Північний банк.
Мінське відділення. 1900 рік.*

*Азово-Донський комерційний банк.
Мінське відділення. 1900 рік.*

Розробляючи тему, Катерина Дроздова звернулася до білоруських та російських архівів, бібліотек, вивчила низку найрізноманітніших джерел: статистичні збірки, банківські звіти, матеріали періодики, наукові статті відомих науковців, котрі досліджували проблеми розвитку кредитів у західних губерніях Росії.

Рецензенти наукової праці, викладачі Білоруського державного педагогічного університету імені Максима Танка, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Білорусі А.Лютій і доктор економічних наук, професор,

кредиту, земські каси тощо. Окремі установи вперше згадуються у дослідженні К.Дроздової. Викладений матеріал авторка підкріплює складеними нею на основі історичних джерел таблицями.

У науковій праці розкрито вплив банківських установ на розвиток промисловості й сільського господарства краю, соціально-економічний стан населення. Окремий розділ присвячено національному та соціальному складу клієнтів і службовців банківських організацій та ощадних кас, їх освітньому рівню.

Державний банк Росії. Мінське відділення. 1900 рік.

Банкова вулиця у м. Гродно. 1900 рік.

Вітаємо!

Державні нагороди України

За вагомий особистий внесок у розвиток та забезпечення стабільної роботи банківського сектору держави, високий професіоналізм та з нагоди Дня банківських працівників Президент України указом від 16 травня 2008 року № 445/2008 нагородив державними нагородами та присвоїв почесні звання групі працівників Національного банку та банківської системи України. Вітаємо колег із високою оцінкою професійної діяльності!

Орденем “За заслуги” II ступеня нагороджений

Сергій Круглик,

директор департаменту зовнішньоекономічних відносин Національного банку України

Сергій Круглик — банкір нового покоління, до кола інтересів якого входять не лише фінансові, а й загально-економічні, політичні питання. Життя часто відводить йому роль не пасивного спостерігача, а активного учасника багатьох подій в Україні і світі. Бодай одна з них для пересічного співгромадянина стала б гордістю всього життя і переказувалася дітям та онукам.

А починалося все з дитячого захоплення іноземними мовами. Прагнення опанувати мову повело його спочатку до знайомства зі словниковим багатством, літературою, культурою народів, потім — до вивчення характерів, особливостей їхнього життя, політичного устрою, економічних

пріоритетів. Навчання у Київському державному педагогічному інституті іноземних мов, де опанував дві іноземні мови, ширше відкрило для Сергія Круглика вікно у світ. Та лише по закінченні майже через півтора десятка років, у 1999-му, Міжнародного інституту менеджменту зі спеціальності менеджмент зовнішньоекономічної діяльності відчув справжній простір перед собою.

Трудова біографія сприяла розвиткові давнього захоплення й переростанню його у справу, без якої не мислив свого майбутнього. По закінченні інституту працював із дітьми у групі продовженого дня середньої школи, служив строкову, викладав на кафедрі французької філології Київського державного педагогічного інституту іноземних мов. У 1989 році Сергій Вікторович став референтом відділу соціалістичних країн, згодом — спеціалістом I категорії відділу держав Азії, Африки і Латинської Америки Україн-

ського товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами. У 1991—1993 роках був помічником виконавчого директора-менеджера Асоціації ділового співробітництва Міжнародного інституту менеджменту. Із 1993 року працював референтом, а ще через рік обійняв посаду третього секретаря посольства України в США. Повернувшись в Україну, збагачений досвідом і враженнями, у 1996—2000 роках працює заступником начальника управління міжнародних банківських зв'язків — начальником протокольного відділу, заступником директора департаменту, директором департаменту міжнародних зв'язків Національного банку України. У 2000—2004 роках очолює торговельно-економічну місію у складі Посольства України у Франції, наступні два роки обіймає посаду начальника управління економічного співробітництва Міністерства закордонних справ України, працює

віце-президентом ВАТ “Родовід-банк”.

Із грудня 2006 року Сергій Круглик — директор департаменту зовнішньоекономічних відносин Національного банку України. Він активно займається імплементацією політики інтеграції України до Європейського Союзу, координуючи процеси інтеграції української банківської системи до світового фінансового ринку. За безпосередньої участі С.В.Круглика здійснюються заходи щодо залучення технічної допомоги, проектів Твіннінг, активізуються зовнішньоекономічні двосторонні відносини із зарубіжними центральними банками, органами фінансового нагляду, міжнародними фінансово-кредитними установами, іноземними інвесторами, а також дипломатичними та іншими іноземними представництвами.

У 2004 році С.В.Круглик нагороджений орденом “За заслуги” III ступеня.

Орденем “За заслуги” III ступеня нагороджений

Володимир Хливнюк,

голова правління Відкритого акціонерного товариства “Банк “Фінанси та кредит”

Київський політехнічний інститут, а нині університет у всі часи славився серйозністю і ґрунтовністю підготовки спеціалістів. Володи-

мир Хливнюк диплом фахівця автоматизованих систем керування отримав у 1979 році. Як молодий спеціаліст був направлений до НДІ

“Квант”, де працював до 1993 року. За цей час встиг опанувати економіку управління виробництвом у Київському національному економічно-

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

му університеті. З отриманням диплома розпочалася його банківська діяльність на посаді начальника відділу в акціонерному банку “Ліга”, потім обіймав керівні посади в Іпотечному комерційно-акціонерному банку, з 1996 року працює у комерційно-акціонерному банку “Фінанси та кредит”, де невдовзі, у 1998-му, став заступником голови правління. Із 2002 року Володимир Григорович очолює

цей банк. За його головування банк став одним із лідерів у банківській сфері, увійшов до числа найбільших банків України за обсягом активів.

Банк “Фінанси та кредит” відіграє важливу роль у розвитку та підтримці економіки країни. Починаючи з 2006 року ця фінансова установа активно виходить на зовнішній ринок. Наприкінці березня 2008 року ним було залучено синдигований кредит на суму

70 млн. доларів США, що став уже п'ятим виходом банку на ринок зовнішніх запозичень. Уже в 2007 році банк зайняв перше місце серед банків-партнерів Державної іпотечної установи за обсягами рефінансування іпотечних кредитів. Лише за останні два роки статутний капітал банку було збільшено у 2.5 раза — з 519 до 1.276 млрд. грн. і планується його нарощування найближчим часом до 2 млрд.

грн. Банк активно працює із сегментом малого бізнесу за всіма видами банківських послуг. Цей напрям діяльності є одним із пріоритетних. Кредитний портфель за програмою малого бізнесу на 01.06.2008 р. становив 548.6 млн. гривень. Банк обслуговує понад 150 тисяч строкових депозитних рахунків, а також близько 220 тисяч поточних рахунків приватних клієнтів.

**Орденем княгині Ольги III ступеня
нагороджена**

Людмила Патрікац,

завідувач редакції періодичних видань Національного банку України —
головний редактор журналу “Вісник Національного банку України”

вачем відділу), події й факти не заступали головної особи, про яку і для якої писали журналісти, — самої людини. Немислима сьогодні ситуація: кореспондент, сама вчорашня школярка, добираючись у віддалений, залитий повинню район, прихоплює з собою молодих артистів, письменників і початкуючих поетів, щоб місце у вертольоті “не гуляло”, щоб зробити дітям свято. Її публікацій чекали не лише хлопчики та дівчатка Рівненщини, на неї звернули увагу оглядачі газети “Комсомольская правда”, запросивши на тривале стажування до Москви. Не дивно, що коли 1982 року Людмилу Патрікац взяли на роботу в редакцію газети “Молодь України”, одну з найавторитетніших на той час республіканських газет, школярі рідної області засипали редакцію прощальними листами.

А в столиці перед Людмилу Патрікац відкривалися нові горизонти — “Молодь України” та додаток до неї газета “Студентський гарт” давали можливість побувати у найрізноманітніших точках України й СРСР, де працювали студентські та ударні будівельні загони. Та хто ж цим обмежувався? Коли ще газетярі сюди дістануться, думала, збираючи додатково, в редакційний портфель фак-

ти на велетенських заводах, атомних електростанціях, у колгоспах-мільйонерах. І скрізь їй щастило знайти неординарних, гідних репортажів і нарисів людей.

У 1990—1995 роках Людмилу Патрікац завдяки її самовідданій працездатності запросили до редакційно-видавничого відділу Секретаріату Верховної Ради України. До творчого потенціалу мобільний журналіст за ці роки додала мовно-стилістичний вишкіл, уміння оперативно працювати, не рахуватися з власним часом заради виконання термінового завдання, досвід керівної роботи.

Повага до чужої праці, пропущені через себе думки й переживання зустрінутих на життєвому шляху людей стали у нагоді, коли їй самій довелося створювати загальноукраїнський науково-практичний фінансовий часопис “Вісник Національного банку України”. Із січня 1995 року Людмила Миколаївна Патрікац беззмінно працює в НБУ на чолі одного й того ж колективу, який сама сформувала, забезпечила його стабільну роботу, створила неповторний мікроклімат взаємоповаги, підтримки й порозуміння. Вона подала особистий приклад творчим працівникам редакції, коли в інтересах спра-

ви майже через 20 років після отримання у 1979 році диплома журналіста Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка здобула другу вищу освіту в Київському національному економічному університеті за спеціальністю фінанси і кредит.

Разом з колегами-однодумцями Людмила Патрікац постійно поліпшує творче обличчя журналу та інших офіційних видань НБУ (а їх загалом дев'ять!), що забезпечують всебічне висвітлення діяльності Національного банку, функціонування банківської системи держави, актуальних фінансово-кредитних проблем. За цей час значно зріс обсяг роботи, журнал “Вісник НБУ”, який уже здобув заслужене визнання і підтримку в колах фінансистів-професіоналів, щороку вдосконалюється — така вже неспокойна вдача керівника редакції.

Закладена в юності повага до праці, приклад батьків, від яких успадкувала найкращі риси характеру, допомагають їй рости дітей, писати чудові вірші та прозові твори, філігранно вишивати і разом з тим упевнено тримати кермо колективу редакції періодичних видань, залишатися оптимісткою, радіти життю.

Медаллю “За працю і звитягу” нагороджена

Тетяна Косінова,

начальник відділу операційного управління Національного банку України

П'ятнадцять років – більше половини свого трудового життя віддала Тетяна Косінова роботі в Національному банку України. В юності не думалося не гадалося їй, що ця велична споруда по вулиці Інститутській у Києві широко відкриє перед нею свої двері і надовго стане рідною. А починалася дорога в широкий світ із хорошої новини: дівчина з Красного Луча на Луганщині завдяки добротній шкільній підготовці поступила

на факультет технології неорганічних речовин Київського політехнічного інституту, одного з найпрестижніших вищих навчальних закладів України. У 1979 році молоді інженери з такою спеціальністю були в ціні, тож Тетяну Косінову охоче взяли в технологічний відділ Всесоюзного науково-дослідного і проектного інституту (ВНДІХІМПРОЕКТ) у м. Києві. Удосконалювала знання й набувала багатогранного досвіду на посаді інженера науково-дослідного інституту технології та організації виробництва у м. Києві.

З розвитком банківської системи в незалежній Україні, появою нових банків Тетяна Миколаївна вирішила спро-

бувати свої сили у банківській справі. Із жовтня 1992 року вона працює в операційному управлінні НБУ: спочатку економістом групи розрахунків з країнами Прибалтики відділу початкових міждержавних розрахунків, далі – зростаючи по службі, у своєму ж управлінні. Упродовж перших років роботи, відчувачи, що не в усьому вистачає знань, вступила без відриву від роботи до Київського національного економічного університету, який закінчила у 1996 році. Із 1998 року Тетяна Косінова очолила сектор з обслуговування великих банків операційного відділу, а з наступного року стала головним економістом відділу економічної роботи та гро-

шово-кредитних відносин, який у 2003 році очолила.

За своїми функціональними обов'язками Т.М.Косінова здійснює належний контроль за показниками готівково-грошового обігу, за операціями з облігаціями внутрішньої державної позики, за операціями рефінансування банків України, за проведенням операцій РЕПО та з депозитними сертифікатами Національного банку України, за укладенням договорів НСМЕП, що забезпечує супроводження діяльності Національного банку України в сфері грошово-кредитних відносин, пов'язаних з регулюванням ліквідності банків шляхом рефінансування депозитних та інших операцій.

Почесні звання “Заслужений економіст України” присвоєно

Тетяні Косенко,

начальникові управління Національного банку України в Кіровоградській області

Тетяна Косенко належить до тих людей, про кого кажуть, що вони легкі на підйом. Думку схоплює з півслова, на хорошу справу довго вмовляти не треба. Ця риса характеру дивним чином поєднується з іншою – цілковито протилежною: не любить кардинальних перемін. Так, 32 роки з 33, записаних у трудову книжку, вона віддала одному колек-

тиву. Зрозуміло, що в 1974 році після закінчення Харківського обліково-кредитного технікуму вона починала працювати ще в Держбанку СРСР, його Новоукраїнському відділенні на Кіровоградщині на посаді кредитного інспектора. Відтоді Тетяна Косенко спробувала свої сили на різних ділянках банківської справи, зростаючи професійно й духовно. З 2000 по 2005 рік вона на посаді заступника начальника, згодом – виконувача обов'язків начальника, а з березня 2005 року і дотепер займає посаду начальника управління Національного банку України в Кіровоградській області.

За роки роботи в банківській системі стала висококваліфікованим фахівцем, активним учасником ринкових перетворень у регіоні.

Завдяки виваженим крокам керівника з кожним роком поліпшується матеріально-технічна база управління, впроваджуються новітні технології, постійно зростає кваліфікаційний рівень працівників, забезпечується стабільність і злагодженість роботи банківської системи регіону.

Т.І.Косенко та очолюваний нею колектив докладають багато зусиль для активного проведення грошово-кредитної політики в регіоні, виконання наглядових та ре-

гуляторних функцій, забезпечення сприятливих умов для розвитку й ефективного функціонування банківських установ, мінімізації ризиків та вдосконалення управління грошовими потоками, створюючи сприятливі умови для подальшого розвитку реального сектору економіки області.

Свідченням цілеспрямованої та ефективної грошово-кредитної політики, яка проводиться в регіоні, є постійне зростання обсягів кредитних вкладень в економіку області, зокрема довгострокових, що створює передумови для стійкого розвитку господарського комплексу Кіровоградщини.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Миколі Марченку,
голови правління акціонерного комерційного банку "Київ"

Микола Степанович належить до когорти людей, які всього в житті добивалися власною працею. Ще з 13 років йому довелося братися до роботи, щоб допомогти сім'ї. Спершу — в місцевому колгоспі в селі Мотилі Народицького району на Житомирщині, в сусідньому лісництві, потім працював комбайнером на цілинних землях Казахстану, спробував міського хліба на Київському комбінаті хімічного волокна.

Романтика, юначя мріяли-

вість привели його на студентську лаву добре знаного в Україні Київського інституту народного господарства імені Д.С.Коротченка, який закінчив у 1974 році за спеціальністю фінанси і кредит. Уже дипломованим спеціалістом працював на керівних посадах у Жовтневому райфінвідділі м. Києва, Київському міському фінвідділі, Міністерстві фінансів УРСР, Київському міськфінуправлінні, обіймав посаду фінансового директора Спільного українсько-американського підприємства "LaserLife Ltd".

Із березня 1993 року почав працювати в банківській системі України, очолював одну з київських філій банку "Відродження", яка після низки реорганізацій стала Акціонер-

ним комерційним банком "Київ". У липні 1995 року Миколу Степановича на загальних зборах акціонерів обрали на посаду голови правління банку.

Під керівництвом Миколі Марченка банк став надійною та стабільною універсальною фінансовою установою, що відповідає найвищим сучасним стандартам і максимально задовольняє потреби своїх клієнтів. Політика банку спрямована на фінансування економічно та соціально важливих для Києва програм. Запорука високої репутації банку — правильна стратегія, професійний менеджмент, злагоджена робота його команди. Основна філософська теза для керівника банку — принцип "Інтереси

клієнтів понад усе".

Микола Марченко дбає не лише про фінансові успіхи свого банку. Він щедро ділиться надбаним із тими, кому це вкрай необхідно. Зокрема, банк "Київ" надає матеріальну підтримку фонду Івана Мазепи, Центру соціального обслуговування, допомоги та захисту пенсіонерів, інвалідів і малозабезпечених Подільського району столиці, товариству "Чернігівське земляцтво", фонду "Правозахист", профспілки працівників будівництва і промисловості, товариству інвалідів Великої Вітчизняної війни, дітям із сиротинця тощо. Банк за традицією постійно проводить заходи, спрямовані на вирішення соціальних та господарських проблем міста.

Петру Міхееву,
члену правління Відкритого акціонерного товариства "Державний експортно-імпортний банк України"

У системі банків Петро Міхеев працює 27 років. Це досвідчений фінансист, який

працював в установах Держбанку, Агпропромбанку, АКБ "Правекс-банк". Із квітня 2005 року обіймає посаду члена правління ВАТ "Державний експортно-імпортний банк України". Відповідно до функціональних повноважень розробляє регіональну стратегію, засади комплексного розвитку мережі банку

відповідно до обраної його правлінням концепції, бере участь в організації розробки та впровадження систем стимулювання для регіональних підрозділів банку, здійснює організацію контролю за забезпеченням їх ефективної діяльності, організовує моніторинг та аналіз регіональних установ банку, контроль за

підвищенням якості їх роботи. Організовує взаємодію банку з підрозділами НБУ щодо реєстрації та ліцензування банку, його філій та представництв, координує процес надання практичної допомоги філіям з боку головного банку та формування резерву кадрів по системі ВАТ "Укресімбанк".

Сергію Мішті,
голови правління акціонерного банку "Брокбізнесбанк"

Сергій Мішта за період роботи в АБ "Брокбізнесбанк"

своєю сумлінною працею, високим професіоналізмом зробив вагомий внесок у розвиток банку, забезпечує впровадження широкого комплексу банківських послуг, розширення мережі філій та відділень, формування кадрового потенціалу, подальше утвердження банку як сучас-

ної високоефективної установи, яка, кредитуючи різні галузі виробництва та громадян країни, сприяє розбудові й зміцненню економіки України. Сергій Мішта постійно бере участь у розробці нормативних та законодавчих актів разом із народними депутатами України. За його

ініціативи було внесено ряд доповнень до Закону України "Про банки і банківську діяльність", зокрема про підпорядкування служби внутрішнього аудиту спостережній раді банку.

Євгену Назарову,
директорові Харківської філії акціонерного банку "Брокбізнесбанк"

Після закінчення Дніпропетровського державного університету (з відзнакою) та проходження строкової служ-

би Євген Назаров був обраний президентом Українсько-Сибірської інвестиційної корпорації та АКІБ "Укрсіббанк", потім майже рік працював першим заступником директора Харківської обласної дирекції АППБ "Аваль", із березня 2004-го став радником голови правління АБ "Брокбізнесбанк", а з вересня 2005 року — директором Харківської філії цього

банку. Перебуваючи на керівних посадах у "Брокбізнесбанку", розробив та узгодив ескізний і робочий проекти будівництва приміщення філії, яке через 14 місяців було прийнято в експлуатацію державною комісією. Протягом перших півтора року філія досягла прибуткової діяльності і нині активно кредитує підприємства реального сектору економіки міста.

Завдяки своїй енергійності, цілеспрямованості, наполегливості, аналітичному складу мислення, високим організаторським здібностям, комунікабельності й багатому життєвому досвіду Євген Олександрович зумів зробити значний внесок у розвиток Харківської філії АБ "Брокбізнесбанк" та економіки міста в цілому.

Валерію Огієнку,
директорові-розпоряднику Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

До своєї нинішньої посади Валерій Огієнко прийшов цілком логічним шляхом. Фінансист, банкір зі спеціальною освітою, який сам почи-

нав трудову біографію із банківської системи, тобто знає її зсередини і на все має свою непохитну думку. У 1977 році молодий економіст, фахівець із фінансів та кредиту з дипломом Київського інституту народного господарства імені Д.С.Коротченка прийшов працювати до Київської міської контори Держбанку СРСР. І понесла його ця стрімка ріка — очолював Ленінське відділення Держбан-

ку в Києві, був керівником його Мінського відділення в столиці, заступником керуючого Київської міської контори Держбанку, очолював Київське міське управління Житлосоцбанку СРСР. Згодом керував Київським народним банком, стояв біля витоків створення Асоціації українських банків, очолював її раду, працював віце-президентом АУБ.

У 1999 році на першому

засіданні адміністративної ради був призначений виконавчим директором Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а в 2002 році — директором-розпорядником фонду. Валерій Іванович — кандидат економічних наук, автор монографії "Система гарантування депозитів фізичних осіб в Україні" та навчального посібника "Страховання депозитів", завідувач кафедри, автор кількох поетичних збірок.

Владиславу Чемерису,
начальникові управління контролю ризиків Національного банку України

За безпосередньої активної участі Владислава Чемериса створено систему кон-

тролю ризиків золотовалютного резерву та операцій з його коштами, а також операцій Національного банку України на відкритому ринку. Це сприяло зменшенню ризиковості виконання операцій Національного банку в процесі реалізації його основних функцій, адекватному відображенню фінансо-

вої інформації в бухгалтерському обліку, досягненню необхідного рівня розкриття інформації про стан ризиковості операцій Національного банку в фінансовій звітності та підвищенню репутації Національного банку як центрального банку країни.

Владислав Олександрович — кандидат технічних наук, автор близько 40 наукових праць, зокрема, розділу "VaR-методологія кількісної оцінки ризику" навчального посібника "Управління банківськими ризиками", виданого у 2007 році Київським національним економічним університетом ім. Вадима Гетьмана.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Почесне звання “Заслужений працівник промисловості України”
присвоєно

Олександр Кучерина — спеціаліст 6 розряду, 12 років трудиться на Фабриці банк-

Олександру Кучерині,

налагоджувальникові устаткування Фабрики банкнотного паперу Національного банку України

нотного паперу. Прийшов зрілим майстром, на середині трудового шляху зі спорідненого виробництва — досі працював розмілювачем на Малинській паперовій фабриці. Роботу змінив, знаючи, чого хоче в цьому житті, сформулювавши свої пріоритети. Починав на новому місці варником бавовни, а з 2002 року став на-

лагоджувальником устаткування на паперовому виробництві.

Досвідчений, дисциплінований і добросовісний, Олександр Володимирович швидко став висококваліфікованим працівником, за його плечима — двадцять років роботи у паперовій промисловості. А це вже неабияка заявка на те, чого че-

кати від цієї людини в майбутньому. Олександр Кучерина стояв біля витоків становлення технології виготовлення банкнотного та інших видів захищеного паперу на фабриці, пройшов повний курс із вивчення технологічного обладнання, технології виробництва захищеного паперу на фірмі “Фабріано” в Італії.

Указом Президента України від 23 квітня 2008 року №378/2008 за вагомий особистий внесок у розвиток виробництва та впровадження новітніх технологій з випуску вітчизняних монет і нумізматичної продукції, високий професіоналізм нагороджено групу працівників Монетного двору Банкнотно-монетного двору Національного банку України.

Орден “За заслуги” I ступеня
нагороджений

Руслан Арешкович — зодчий не лише за освітою, а й за покликанням. Чи було це мрією дитинства, чи осмисленим вибором юнака, який стояв на початку життєвого шляху, тепер це вже не так важливо, адже 46 років віддав Р.В.Арешкович цій професії. Якби сфотографувати всі об’єкти, які йому довелося споруджувати, не один гігантський альбом довелося б виготовити. На щастя, ці об’єкти можна побачити навіть, щоправда, довелося б багато помандрувати Україною.

Руслан Арешкович,

генеральний директор Банкнотно-монетного двору НБУ.

Закінчивши у 1966 році Київський державний інженерно-будівельний інститут за спеціальністю “промислове та цивільне будівництво”, Руслан Васильович працював на посаді майстра будівельного управління “Металургбуд” тресту “Дніпротяжбуд”, начальником будівельно-монтажного управління “Нафтогазбуд”, головним інженером, а згодом керуючим тресту “Кременчукнафтохімбуд” комбінату “Полтавпромбуд”.

Із січня 1980 починається нова сторінка його біографії — він переводиться до Головкиївміськбуду на посаду начальника виробничо-розпоряджувального управління, згодом стає заступником начальника Головкиївміськбуду, віце-президентом корпорації “Київміськбуд”. Із

травня 1993 до квітня 2000 року Руслан Васильович працює заступником Голови Правління Національного банку України. У квітні 2000 року його призначають на посаду генерального директора Банкнотно-монетного двору Національного банку України.

На всіх ділянках, де волею долі йому випало працювати, Руслан Васильович виявляв себе висококваліфікованим спеціалістом, вимогливим і знаючим керівником. Під його керівництвом були реконструйовані або збудовані зокрема такі важливі державні об’єкти, як Державний академічний театр опери та балету ім. Т.Г.Шевченка, апаратно-студійний комплекс телебачення України, Банкнотно-монетний двір НБУ і бага-

то-багато інших знаних в Україні важливих архітектурних споруд. Вагомий особистий внесок Р.В.Арешковича і в розбудову банківської системи держави, становлення і розвиток Банкнотно-монетного двору Національного банку України. Під його керівництвом було вперше відкарбовано біметалеві монети, введено в дію цех виготовлення орденів та медалей, відкарбовано монети з голографічним зображенням, виготовлено банкноти гривні нових зразків.

Руслан Арешкович удостоєний почесного звання “Заслужений будівельник України” (1993 р.), нагороджений орденом “За заслуги” III ступеня (1997 р.) та II ступеня (2006 р.).

Медаллю “За працю і звитягу” нагороджені

Тетяна Іванська,

начальник дільниці Монетного двору Банкнотно-монетного двору Національного банку України.

Школу професійної майстерності Тетяна Іванська

проходила на знаменитому Київському виробничому об'єднанні “Завод Арсенал”, де працювала полірувальником, шліфувальником оптичних деталей, налагоджувальником обладнання оптичного виробництва, закріплюючи на практиці здобуті в Київському механічному технікумі знання про

особливості виробництва оптико-механічних приладів.

У 1997 році була прийнята майстром I категорії дільниці полірування та карбування виробництва інвестиційних та пам'ятних монет Монетного двору Банкнотно-монетного двору Національного банку України. Минуло

небагато часу, а її здібності гідно оцінили, запропонували перейти майстром I категорії на дільницю карбування, полірування та пакування цеху карбування ювілейних та пам'ятних монет Монетного двору. Вже понад сім років Тетяна Володимирівна обіймає посаду начальника дільниці.

Юрій Яковенко,

налагоджувальник Монетного двору Банкнотно-монетного двору Національного банку України.

Свій трудовий гарт Юрій Яковенко проходив на Київському заводі “Радіоприлад” ім. С.П.Корольова, досяг майстерності штампувальника 5 розряду. За цим же розрядом його прийняли штампувальником до цеху карбування розмінних монет

Монетного двору. А наступного року він перейшов працювати налагоджувальником холодно-штампувального устаткування 5 розряду в цьому ж цеху. Невдовзі хорошими показниками підтвердив своє право отримати вищий, шостий розряд, адже брав актив-

ну участь в освоєнні складного високотехнологічного обладнання для випуску розмінних монет. Йому доручають особливо складні завдання, які потребують високої точності, твердої руки, зіркового ока майстра.

Почесне звання “Заслужений працівник промисловості України” присвоєно

Сергію Мусієнку,

начальникові цеху Монетного двору Банкнотно-монетного двору Національного банку України.

На Монетний двір Банкнотно-монетного двору Національного банку України Сергій Мусієнко прийшов провідним спеціалістом потужностей, уже маючи хорошу професійну практику на Київському заводі “Комуніст”, виробничому об'єднанні “Завод Арсенал” — Завод “Алмаз”. Того ж таки 1995 року пішов на підвищення —

став провідним спеціалістом потужностей монетного виробництва технічної дирекції монетного виробництва Банкнотно-монетного двору НБУ, згодом — начальником виробництва моделей та матричного інструмента технічної дирекції, начальником цеху виготовлення медалей та дер-

жавних знаків, начальником цеху виготовлення орденів та медалей. Багато в чому здобилися йому знання, набуті у Київському політехнічному інституті, де Сергій Мусієнко отримав спеціальність технолога машинобудування, металорізальних верстатів та інструментів.

Василію Сіморозу,

слюсареві-інструментальнику Монетного двору Банкнотно-монетного двору Національного банку України.

Із березня 1998 року і до цього часу Василь Сімороз працює слюсарем-інструментальником 6 розряду дільниці виготовлення інструменту інструментального цеху Монетного двору. На

Банкнотно-монетному дворі йому доручається виготовлення інструментів для монетного виробництва, які потребують особливої точності і складності.

У 2001 році В.П.Сімороза

нагороджено почесною грамотою Національного банку України із врученням йому ювілейної срібної монети “10-річчя Національного банку України”.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у травні 2008 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Акціонерний банк "БРОКБІЗНЕСБАНК"	БАТ	1 864 800 000	07.10.1991 р.	18	м. Київ, просп. Перемоги, 41
Товариство з обмеженою відповідальністю "Український промисловий банк"	ТОВ	1 260 000 000	21.04.1993 р.	164	м. Київ, бул. Лесі Українки, 26
Відкрите акціонерне товариство акціонерний банк "Укргазбанк"	БАТ	600 000 000	21.07.1993 р.	183	м. Київ, вул. Єреванська, 1
Товариство з обмеженою відповідальністю комерційний банк "Столиця"	ТОВ	120 000 000	10.03.2004 р.	290	м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 12-г
Одеська область					
АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ІМЕКСБАНК"	БАТ	515 000 000	29.03.1994 р.	241	м. Одеса, просп. Гагаріна, 12-а
Товариство з обмеженою відповідальністю комерційний банк "СоцКом Банк"	ТОВ	66 000 000	05.03.2003 р.	286	м. Одеса, вул. Грецька, 5
Харківська область					
Акціонерний комерційний банк "Меркурій"	ЗАТ	60 650 000	18.11.1992 р.	129	м. Харків, вул. Петровського, 23

Банки, включені до Державного реєстру банків у травні 2008 р.

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
Відкрите акціонерне товариство "Златобанк"	БАТ	82 500 000	16.05.2008 р.	323	м. Київ, вул. Студентська, 6

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у травні 2008 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
Акціонерне товариство "Наш банк"	211	17.11.1993 р.	16.05.2008 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 16.05.2008 р. № 161
Акціонерний комерційний банк "ОЛБанк"	228	26.01.1994 р.	23.05.2008 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 23.05.2008 р. № 167

¹ "Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків" опубліковано у "Віснику НБУ" № 2, 2008 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

Монети України

Про введення в обіг ювілейної монети "600 років м. Чернівцям"

Національний банк України, продовжуючи серію "Стародавні міста України", 20 травня 2008 р. ввів в обіг ювілейну монету номіналом 5 гривень "600 років м. Чернівцям", присвячену адміністративному, економічному і культурному центру, одному з мальовничих міст України — Чернівцям, розташованому на обох берегах річки Прут у передгір'ї Карпат. Перша письмова згадка про Чернівці — 1408 рік — у грамоті молдовського господаря Олександра Доброго, хоча, за археологічними даними, поселення над Прутом було засновано набагато раніше.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса монети — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 45 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі зображено один із символів міста —

ажурний ліхтар (праворуч), фрагмент стилізованого орнаменту (ліворуч), який прикрашає дах Чернівецького університету, а також угорі — малий Державний герб України і написи: НАЦІОНАЛЬНИЙ / БАНК / УКРАЇНИ / 5 / ГРИВЕНЬ / 2008 і логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено композицію з видатних історико-архітектурних пам'яток міста, над якою — герб міста і напис ЧЕРНІВЦІ, унизу — 600 / років.

Художник і скульптор — Володимир Атаманчук. Ювілейна монета номіналом 5 гривень "600 років м. Чернівцям" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів та для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів. □

Монети України /

Про введення в обіг ювілейної монети “Євген Петрушевич”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 23 травня 2008 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 2 гривні, присвячену українському правникові, діячу українського національно-визвольного руху в Галичині, одному з організаторів Західноукраїнської Народної Республіки, голові її парламенту – Української Національної Ради – Євгену Петрушевичу (1863–1940).

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування – “спеціальний анциркулейтед”, маса монети – 12,8 г, діаметр – 31,0 мм, тираж – 35 000 штук. Гурт монети – рифлений.

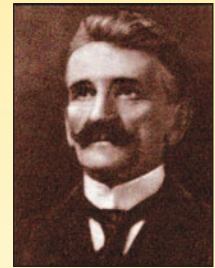
На аверсі в центрі зображено малий Державний герб України, під ним – рік карбування монети – **2008**, по колу розміщено написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**

(угорі), **ДВІ ГРИВНІ** (унизу) та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено портрет Євгена Петрушевича, праворуч від якого – роки життя **1863 / 1940**, ліворуч – Галицький лев та унизу півколом напис – **ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ**.

Художники – Володимир Дем’яненко (аверс), Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук (реверс). Скульптори – Володимир Дем’яненко, Володимир Атаманчук.

Ювілейна монета номіналом 2 гривні “Євген Петрушевич” є дійсним платіжним засобом України й обов’язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам’ятних монет “Гриф чорний”

Національний банк України, продовжуючи серію “Флора і фауна України”, 26 травня 2008 року ввів в обіг пам’ятні монети номіналами 10 та 2 гривні “Гриф чорний”, присвячені грифу чорному (ряд – Соколоподібні, родина – Яструбові) – єдиному виду роду, який гніздиться тільки в Південному Криму. Ареал виду охоплює Південну Європу та Азію (гірські райони). Грифа чорного занесено до Червоної книги України та Європейського Червоного списку.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування – “пруф”, маса дорогоцінного металу в чистоті – 31,1 г, діаметр – 38,61 мм, тираж – 7 000 штук. Гурт монети – рифлений.

Монету номіналом 2 гривні виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування – “спеціальний анциркулейтед”, маса монети – 12,8 г, діаметр – 31,0 мм, тираж – 45 000 штук. Гурт монети – рифлений.

На аверсі обох монет в обрамленні вінка, утвореного із зображень окремих видів флори і фауни, розміщено малий Державний герб України та написи: на монеті зі срібла – **НАЦІОНАЛЬНИЙ / БАНК / УКРАЇНИ / 10 / ГРИВЕНЬ / 2008**, а також зазначено метал, його пробу – **Ag 925**, масу дорогоцінного мета-

лу в чистоті – **31,1**; на монеті з нейзильберу – **НАЦІОНАЛЬНИЙ / БАНК / УКРАЇНИ / 2 / ГРИВНІ / 2008**; на обох монетах розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі обох монет зображено грифа з пташеням у гнізді та півколом розміщено написи: **AEGYPIUS MONACHUS** (угорі) та **ГРИФ ЧОРНИЙ** (унизу).

Художник і скульптор – Володимир Дем’яненко.

Пам’ятні монети номіналами 10 та 2 гривні “Гриф чорний” є дійсними платіжними засобами України й обов’язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети “225 років м. Севастополю”

Національний банк України, продовжуючи серію “Стародавні міста України”, 28 травня 2008 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 10 гривень “225 років м. Севастополю”, присвячену важливому військово-морському порту і фортеці — Севастополю (з грецької — місто слави), заснованому в 1783 р. поблизу колишньої грецької колонії Херсонес. Це найбільший морський торговий, рибний порт, промисловий, науково-технічний і культурно-історичний центр півдня України.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — “пруф”, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — 5 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі зображено перехрещені якорі та корабельну гармату, які символізують місто як військово-морський порт і фортецю, під гарматою — стилізовані виноградні грона і листя; угорі — малий Державний герб України і півколом напис —

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, унизу — **ДЕСЯТЬ ГРИВЕНЬ**, над номіналом — **2008**, зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі зображено Графську пристань (унизу), фортифікаційну споруду, над якою — герб міста та напис півколом: **СЕВАСТОПОЛЬ**, праворуч на тлі стилізованого моря — легендарний бриг “Меркурій” та унизу напис — **РІК ЗАСНУВАННЯ / 1783**.

Художник і скульптор — Святослав Іваненко.

Ювілейна монета номіналом 10 гривень “225 років м. Севастополю” є дійсним платіжним засобом України та обов’язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів та для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Про введення в обіг пам'ятних монет “Ластівчине гніздо”

Національний банк України, продовжуючи серію “Пам'ятки архітектури України”, 28 травня 2008 року ввів в обіг пам'ятні монети номіналами 50 та 10 гривень “Ластівчине гніздо”, присвячені одній з архітектурних перлин Південного Криму — замку “Ластівчине гніздо”, побудованому в 1912 році інженером-архітектором Шервудом.

Монету номіналом 50 гривень виготовлено із золота 900 проби. Категорія якості карбування — “пруф”, маса дорогоцінного металу в чистоті — 15.55 г, діаметр — 25.0 мм, тираж — 4000 штук. Гурт монети — гладкий.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — “пруф”, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — 5000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі обох монет зображено морську хвилю і чайку, угорі — малий Державний герб України та півколом напис — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, розміщено також написи: на монеті з зо-

лота — **50 / ГРИВЕНЬ / 2008**, зазначено метал, його пробу — **Au 900**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **15.55**; на монеті зі срібла — **10 / ГРИВЕНЬ / 2008**, зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**. На обох монетах розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі монет на тлі гори і моря зображено пам'ятку архітектури — “Ластівчине гніздо” на скелі та розміщено напис — **ЛАСТІВЧИНЕ ГНІЗДО** (ліворуч).

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук (аверс), Борис Груденко (реверс).

Скульптори — Анатолій Дем'яненко, Володимир Атаманчук.

Пам'ятні монети номіналами 50 та 10 гривень “Ластівчине гніздо” є дійсними платіжними засобами України та обов’язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Нотатки з конференції/

Міжнародний досвід та його вплив на розвиток банківської системи України

15–16 травня в Українській академії банківської справи Національного банку України (м. Суми) відбулася III Міжнародна науково-практична конференція “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика”. В її роботі взяли участь фахівці Національного банку і провідних банків України, наукових та аналітичних установ, вищих навчальних закладів Києва, Харкова, Дніпропетровська, Львова, Севастополя, Сімферополя, Тернополя, Донецька, Черкас, Сум, науковці з Росії, Білорусі, Узбекистану, Польщі та Німеччини. За підсумками роботи конференції сформульовано висновки та розроблено рекомендації щодо розвитку міжнародної банківської конкуренції, прийняття економічних та управлінських рішень з метою підвищення ефективності функціонування банківської системи та посилення її впливу на соціально-економічний розвиток України. Напередодні форуму було видано збірник тез доповідей, у якому розміщено понад 100 публікацій науковців з різних країн світу.

Відродно, що започаткований три роки тому науково-практичний форум набирає обертів, зростає кількість його учасників, розширюється географія наукових центрів, навчальних закладів та фінансових установ, котрі відряджають до Сум своїх посланців. Сьогодні інтерес до конференції проявляють не лише вчені та фахівці-практики з українських міст, а також їхні колеги з країн СНД, Східної та Західної Європи.

Ті, хто брав участь у попередніх форумах банківських спеціалістів, зазначають: “температура” дискусій на цюгорічних засіданнях секцій помітно підскочила. Можливо, тому, що міжнародна фінансова криза сьогодні змушує всіх, за словами одного з виступаючих, “рухатись швидше”, особливо ділову спільноту, менеджерів банківського сектору економіки, вчених, котрі досліджують глобальні проблеми в розвитку банківської сфери як у світових, так і в національних масштабах. Заслуговує на увагу досвід Польщі, Росії та Німеччини (їхні представники виступили з доповідями на конференції). Зокрема, країни Європейської Співдружності нагромадили певний досвід у протистоянні зі світовою фінансовою кризою. Україна ж поки що лише розробляє відповідну тактику і стратегію.

Традиційно головною метою науково-практичної конференції стало фахове обговорення процесів глобалізації у банківській сфері, конкурентоспроможності банківських систем східно-європейських країн, інтеграції банків-

ської системи України у європейське і світове співтовариство.

Тематично роботу форуму було зосереджено на таких основних питаннях:

1. Конкурентоспроможність і модернізація банківської системи в контексті розвитку світової та національної економіки;

2. Формування конкурентоспроможності національної банківської системи та роль державного регулювання в забезпеченні конкурентного середовища на ринку банківських послуг.

Уже перша доповідь, з якою виступив доктор економічних наук, професор **Андрій Гриценко**, викликала неабиякий інтерес присутніх у залі науковців та фахівців-практиків. Андрій Андрійович досліджує ієрархічні та мережеві зв'язки в конкурентних відносинах глобалізованих банківських систем. Відомий учений запропонував новий підхід до вивчення економічної теорії та закономірностей розвитку всіх економічних процесів, що спричинили зародження та розвиток нової науки інституційної архітектури — такої

Виступає доктор економічних наук Андрій Гриценко.

Корпуси Української академії банківської справи НБУ (м. Суми) з висоти пташиного польоту.

фундаментальної структури, яку утворюють правила, норми, стереотипи, традиції, заклади та інші соціальні утворення в їх співвідношеннях із сутністю і загальним естетичним планом побудови цілісної суспільної системи.

Гість конференції — ректор Вищої школи Бундесбанку, професор **Еріх Келлер** — зосередив увагу учасників конференції на причинах і наслідках нестабільності фінансових ринків та їх впливу на банківський сектор Німеччини. Е.Келлер зазначив, що міжнародна фінансова криза зачепила невелику кількість банків, які були надто залучені в іпотечний ринок США. Це середні за розмірами банки, як правило, державні або напівдержавні установи, особливо з групи так званих земельних банків. Негативна дія на них була посилена зatoryжним періодом їх низької прибутковості. У цілому банківська система Німеччини виявилася міцною в своїй основі. Навіть зараз, коли ще далеко до завершення кризи, є всі ознаки того, що найгірше вже позаду. Побожування щодо сильного негативного впливу кризи в банківському секторі на економіку цієї країни невинправдані. Можливе зниження економічного зростання в США матиме певні негативні наслідки для економік Європи і Німеччини, проте очікується, що ці наслідки не будуть значними. Більше того, є низка ознак, що економічний спад в Америці не торкнеться зони євро.

Завідувач кафедри податків та оподаткування Всеросійського заочного фінансово-економічного інституту, доктор економічних наук, професор **Аліхан Дадашев** акцентував увагу слухачів на проблемі податкового навантаження комерційного банку, що є чинником конкурентоспроможності, довів, що, спираючись на високу чисту рентабельність активів, банк може встановити привабливіші умови для мобілізації пасивів і таким чином зміцнити свою конкурентоспроможність на грошовому ринку.

Професор банківської школи з

БАНКИ УКРАЇНИ

польського міста Познань **Жозеф Хабер** у доповіді на тему “Конкуренція і безпека в сучасному світі. Співробітництво між Європейським Союзом та країнами Персидської затоки” зауважив: конкуренція і безпека — дві важливі концепції функціонування європейської інтеграції. Обидва поняття тісно пов’язані з прагненням до економічного розвитку держав — членів Європейського Союзу з моменту виникнення інтеграції у вигляді ще Європейського співтовариства виробників вугілля і сталі, яке існувало до появи Європейського Союзу. Процеси глобалізації створюють абсолютно нові стимули для держав і суб’єктів господарювання. Звідси випливає: необхідно виходити з важливої методологічної передумови, що економічний розвиток — це не тільки складний процес, він потребує нового, глобального підходу до його підготовки і реалізації. На думку Ж.Хабера, дослідження конкуренції певною мірою охоплюють питання їх зв’язку з безпекою. Тому ініціація таких досліджень — серед основних завдань державних установ. Для фінансово-банківського сектору це стає однією зі сфер стратегічного управління, що є новою оцінкою активності банків у сфері міжнародних відносин.

Директор департаменту банківського регулювання і нагляду Національного банку України **Віктор Зінченко** акцентував увагу учасників конференції на оцінці нових підходів до регулювання рівня капіталізації банків в Україні. В умовах швидкого зростання обсягів активно-пасивних операцій банкам вдалося забезпечити певні якісні зміни. Динамічне нарощування обсягів діяльності супроводжувалося поліпшенням якості активів, забезпеченням рентабельності діяльності на достатньому рівні. Водночас ризик надвисоких темпів зростання супроводжувався зниженням рівня капіталізації, зростанням ризику ліквідності через значну незбалансованість активів і пасивів за строками, підвищенням кредитного ризику у зв’язку з так званим кредитним бумом. Це, зокрема, активне кредитування населення, стрімке зростання іпотечного кредитування, посилення валютного ризику, пов’язаного зі значними обсягами активно-пасивних операцій в іноземній валюті, високими темпами їх нарощування, значним розміром в абсолютному вираженні відкритої валютної позиції. Щоб не допустити зростання ризиків у діяльності банків, сприяти підвищенню їх фінансової стабільності, Національний банк змушений був прийняти

постанову № 458, якою передбачено покриття капіталом не лише кредитного ризику, а й валютного та довгострокового ризику ліквідності. Про ефективність вжитих заходів свідчить збільшення обсягу регулятивного капіталу на покриття ризиків, підвищення збалансованості активів і пасивів за строками погашення та в розрізі валют. Незважаючи на помітне зростання регулятивного капіталу для банків України, актуальною залишається проблема підвищення рівня капіталізації, зниження ризиків у діяльності банків, забезпечення стабільного функціонування та розвитку банків.

Робочий момент пленарного засідання конференції.

Проблему кризи іпотечного кредитування в США та її вплив на нагромадження грошового капіталу у світовій економіці висвітлив доктор економічних наук, завідувач кафедри грошей, кредиту і цінних паперів Всеукраїнського заочного фінансово-економічного інституту **Євген Жуков**. На його думку, банківська іпотечна криза в США негативно вплинула на економіку західних країн, включаючи ринок цінних паперів. Стосовно Росії, то вона спровокувала тільки падіння курсу акцій на МБВБ і РТС, не торкнувшись банківської системи країни в цілому. Іпотечна банківська криза в США є типовою грошово-кредитною кризою, яка призвела до загострення суперечностей в економіці й уповільнення темпів її зростання. Окрім того, банківські кризи в низці країн виникають у результаті діяльності самих банків, адже акціонери банку зацікавлені у збільшенні активних операцій, зокрема ризикованих, вкладники зацікавлені в поверненні депозитів і процентів за ними. Погіршення економічної політики веде до зростання банківських ризиків і погіршення ліквідності, що зумовлює банківську кризу. Саме це сталося в США наприкінці 2007-го — на початку 2008 року і призвело до іпотечної банківської кризи. Тому зараз уряди і центральні банки західних країн вживають заходи щодо стабілізації банківської системи.

Академік Української академії аграрних наук **Микола Дем’яненко** у своїй доповіді дав оцінку об’єктивності визначення фінансових результатів аграрними формуваннями при взаємовідносинах з банками.

Завідувач кафедри управління фінансовими послугами Харківського національного економічного університету, доктор економічних наук, професор **Наталія Внукова** присвятила свій виступ перспективам розвитку системи фінансового моніторингу банків з урахуванням міжнародного співробітництва. Наталія Миколаївна вважає, що запровадження європейських принципів боротьби з відмиванням грошей дасть змогу побудувати ефективну національну програму протидії фінансуванню тероризму.

Зі змістовною доповіддю щодо проблем функціонування грошово-кредитної сфери в перехідній економіці виступив професор кафедри економіки підприємств Академії управління при президенті Республіки Білорусь, доктор економічних наук **Сергій Пелих**. На його думку, правила і принципи функціонування кредитно-фінансової сфери, які десятиліттями склалися в розвинутих країнах, через низку обставин не можуть беззастережно використовуватися в перехідних економіках. По-перше, відносний розмір грошової маси, банківських ресурсів, відхилення курсу національної валюти від паритету купівельної спроможності значно відрізняються від відповідних параметрів у розвинутих країнах. По-друге, багато ринкових інститутів у перехідній економіці недостатньо розвинуті, скажімо, ринок цінних паперів, інституційних інвесторів тощо. По-третє, такі явища, як інфляція, доларизація в перехідних економіках перевищують усі допустимі межі. Окрім того, практика застосування таких трьох класичних інструментів грошово-кредитного регулювання, як облікова ставка, норматив обов’язкового резервування, операції на відкритому ринку показала їх недостатню ефективність в умовах перехідної економіки.

Інший бік проблем щодо використання державами з перехідною економікою, зокрема й Україною, досвіду банківської системи розвинутих країн розкрила заступник директора департаменту банківського регулювання і нагляду Національного банку України, кандидат економічних наук **Ганна Карчева**. Її доповідь “Міжнародна фінансова криза та її вплив на розвиток банківської системи України” викликала резонанс і жваве обговорення серед

учасників конференції.

Банківська система України, як і інші банківські системи, є залежною від зовнішнього світу і відчуває вплив міжнародної фінансової кризи, що розпочалася восени 2007 року. Які ж наслідки матиме міжнародна фінансова криза для України? Вважається, що поглиблення кризи на фінансовому ринку в США може призвести до скорочення кредитування в Україні та зростання кредитних ставок, а це, в свою чергу, — позначитися на темпах економічного зростання. На думку Ганни Карчевої, у зв'язку з обмеженими можливостями запозичень на зовнішніх ринках унаслідок фінансової кризи можна очікувати зниження темпів зростання обсягів активних операцій вітчизняних банків. Адаже високі темпи зростання обсягів діяльності банків у 2007 році на третину були забезпечені за рахунок ресурсів, запозичених на зовнішніх ринках. У I кварталі 2008 року дійсно спостерігалось зниження темпів приросту активних операцій (7.8%) порівняно з I кварталом 2007 року (11.2%), яке відбулося в основному внаслідок скорочення обсягів наданих міжбанківських кредитів.

Що ж до скорочення обсягів кредитування суб'єктів господарювання та населення, то такої тенденції в I кварталі 2008 року не спостерігалось. Обсяги кредитів, наданих суб'єктам господарювання, збільшилися на 11.8% (за I квартал 2007 року — на 10.1%), кредитів фізичним особам — на 14.4% (13.7%). Не спостерігалось в цілому і зростання дохідності процентних активів. Незважаючи на зростання процентних ставок за кредитами “овернайт” на міжбанківському ринку, дохідність процентних активів за I квартал по банківській системі знизилася (з 12.96% до 12.69%). Однак у зв'язку з обмеженими можливостями залучення коштів на зовнішніх ринках зросла вартість процентних зобов'язань (із 7.65% до 7.81%).

Наслідком міжнародної фінансової кризи для більшості українських банків може бути підвищення ризику ліквідності, оскільки в умовах обмеження зовнішніх ресурсів для кредитування банки оптимізуватимуть обсяг високоліквідних активів з метою використання вивільнених ресурсів для кредитування. Динаміка високоліквідних активів з початку 2008 року підтверджує: банки стали більше використовувати високоліквідні активи для надання кредитів. Частка високоліквідних активів по банківській системі України за I квартал 2008 року скоротилася з 10.3% до

8.8% і є як ніколи низькою. До підвищення ризику ліквідності може призвести зростання довгострокової незбалансованості активів і пасивів за строками, оскільки українські банки запозичували на зовнішніх ринках, як правило, довгі ресурси, ніж на внутрішньому ринку, і могли їх використовувати для надання довгострокових кредитів.

Ганна Карчева зазначила: міжнародна фінансова криза — це насамперед попереджувальний сигнал про необхідність посилення контролю за ризиками при кредитуванні населення. Криза в США виникла внаслідок надання “легких” кредитів фізичним особам, котрі мали граничний рівень доходів. Тому українські банки мусять посилити вимоги щодо надійності позичальників, їх кредитоспроможності. З іншого боку, як свідчить міжнародний досвід, мають бути посилені й регулятивні вимоги, зокрема, щодо підвищення рівня відрхувань у резерви на покриття ризиків за такими кредитами, встановлення підвищених обов'язкових економічних нормативів, зокрема нормативів капіталу для банків, які проводять небезпечну ризикову політику.

Гість із Москви, завідувач сектору процентних ставок і процентної політики департаменту досліджень та інформації Банку Росії, кандидат економічних наук **Олексій Єгоров** досліджує російський досвід щодо операцій банків-резидентів з іноземними банками. Як відомо, ринок міжбанківських кредитів (МБК) належить до найбільш інтернаціоналізованих секторів світового фінансового ринку. Росія не стала винятком — на початок 2008 року на договори з нерезидентами тут припадало 60% розміщених і 76% залучених міжбанківських кредитів (частка нерезидентів у загальному обсязі кредитів і депозитів небанківських організацій не перевищувала 15%, фізичних осіб — лише 1%). Загальний обсяг кредитів, що залучили російські банки у банків-нерезидентів, більш як на 50 млрд. доларів США перевищує обсяги МБК, розміщених на світовому ринку. Отож операції російських банків на світовому фінансовому ринку характеризувалися асиметричністю. Зовнішні позички для російських банків стали дешевим і допустимим джерелом коштів для фінансування розривів у ліквідності, короткострокових і середньострокових інвестицій.

Вразливість такої фінансової тактики наочно продемонструвала криза ліквідності на світовому ринку в другій половині 2007-го — на початку 2008 року. Подорожчання зовнішніх позик

і обмеження їх доступності призвело до погіршення фінансового стану російських банків, дефіциту ліквідності коштів, підвищення ставок на внутрішньому грошовому ринку.

Українську академію банківської справи Національного банку України на пленарному засіданні конференції представила доцент кафедри менеджменту, кандидат економічних наук **Тетяна Васильєва**, яка виступила з доповіддю на тему “Діяльність банків на ринку інноваційного кредитування”. Доповідачка вважає, що підвищення рівня конкурентоспроможності економіки України значною мірою залежить від темпів, напрямів і механізмів реалізації інноваційних процесів. Сьогодні ресурсна база українських банків не повністю відповідає інвестиційним потребам підприємств-інноваторів. Маючи “коротку” ресурсну базу, банки все ще змушені надавати великі обсяги короткострокових кредитів задля виконання умови відповідності строків активно-пасивних операцій. Переважання частки короткострокових кредитів над довгостроковими протягом значного проміжку часу свідчило: кредитний механізм як частина фінансового механізму інноваційного розвитку економіки країни працював неефективно, оскільки короткострокові банківські кредити, як відомо, не мають ні інвестиційної, ні тим більше — інноваційної спрямованості. В умовах власного України нестійкого економічного розвитку, бюджетного дефіциту, недосконалості механізмів небанківського фінансування інновацій, дефіциту власних коштів більшості підприємств, нерозвинутості ринкових механізмів саме банкам відведена особлива роль як суб'єктам ринку інноваційного інвестування. Причому, як доводить досвід промислово розвинутих країн, роль банківських інвестицій у забезпеченні структурних інноваційних перетворень в економіці зростатиме і надалі.

Заступник начальника відділу досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин Центру наукових досліджень Національного банку України, кандидат економічних наук **Анжеліка Сомик** порушила питання ефективності грошово-кредитної політики, зазначивши, що найпоширенішим критерієм її оцінки є досягнення поставлених цілей. Проте в Україні на практиці визначити ефективність грошово-кредитної політики складно через законодавчу невизначеність сутності категорії “стабільність грошової одиниці”

БАНКИ УКРАЇНИ • ВАЛЮТНИЙ РИНОК

як основної цілі сучасної монетарної політики та кількісних показників, які б свідчили про її досягнення. Прогнозні показники монетарної сфери (індекс споживчих цін, грошова маса та обмінний курс гривні щодо долара США), які щорічно визначаються в Основних засадах грошово-кредитної політики, не можуть у сукупності свідчити про ефективність грошово-кредитної політики, оскільки в умовах відкритості української економіки та діючого режиму, що базується на прив'язці курсу гривні до долара США, їх одночасне досягнення було неможливим через те, що утримання одного показника вимагало зміни інших, які відігравали роль інструмента досягнення мети. Більш прозорою та зрозумілою для суб'єктів ринку ціллю центрального банку є цінова стабільність, яка обрана за головну не лише в країнах, що таргетують інфляцію, а й у багатьох інших розвинутих та постсоціалістичних країнах.

...Багато цікавих і змістовних доповідей було зроблено на засіданнях секцій "Конкурентоспроможність і модернізація банківської системи в контексті розвитку світової та національної економіки" і "Формування конку-

рентоспроможності національної банківської системи та роль державного регулювання в забезпеченні конкурентного середовища на ринку банківських послуг". Виступили та взяли участь в обговоренні нагальних проблем міжнародної банківської конкуренції директор департаменту з управління валютним резервом та здійснення операцій на відкритому ринку Національного банку України, доктор економічних наук **Микола Мельничук**; професор Сумського державного університету, доктор економічних наук **Олег Балацький**; завідувач кафедри фінансів і банківської справи Дніпропетровського університету економіки та права, доктор економічних наук, професор **Галина Крамаренко**; професор Сумського аграрного університету, доктор економічних наук **Євген Мішенін**; професор, декан факультету міжнародної економіки, доктор економічних наук **Ігор Сазоненко**, завідувач кафедри "Фінанси і кредит" Севастопольського національного технічного університету, доктор економічних наук, професор **Анатолій Вожжов** та багато інших науковців і практиків.

Журналіст "Вісника Національного банку України" по закінченні кон-

ференції попросив поділитися враженнями від науково-практичного заходу доктора економічних наук, професора, ректора Української академії банківської справи **Анатолія Єпіфанова**.

— Третя міжнародна науково-практична конференція пройшла в атмосфері напруги й ділового змагання доповідачів, — зауважив **Анатолій Олександрович**. — На жаль, відведені два дні — замалий строк для такого заходу, не всім вистачило часу, щоб виступити, не всі учасники змогли повністю розкрити свій науковий потенціал. Мене тішить, що разом з відомими, досвідченими доповідачами у дискусіях брали активну участь молоді науковці. Переконаний, мине час — і ми ще почуємо їхні прізвища серед "маститих" фахівців банківської справи. Кращі доповіді ми плануємо розмістити у підсумковому збірнику наукових праць "Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України", деякі з них будуть надруковані в міжнародному науковому журналі "Банки та банківські системи", що видається українською та англійською мовами.

Олександр Засць,
"Вісник НБУ".

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за травень 2008 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	402.0531
2	986 BRL	100 бразильських реалів	301.3486
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	164.2383
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	5.0424
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.1324
6	981 GEL	100 грузинських ларі	345.4172
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	64.8107
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	93.6052
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	145.6045
10	356 INR	1000 індійських рупій	125.7314
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.5504
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.4197
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	13.8574
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	1897.0699
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.3399

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
16	434 LYD	100 лівійських динарів	431.5870
17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	48.3429
18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	43.2456
19	554 NZD	100 новозеландських доларів	391.2701
20	586 PKR	100 пакистанських рупій	7.8331
21	604 PEN	100 перуанських нових сол	177.6293
22	642 ROL	100 румунських леїв	213.3535
23	682 SAR	100 саудівських ріялів	134.6487
24	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.8826
25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	16.6061
26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	147.1960
27	952 XOF	1000 франків КФА	12.0426
28	152 CLP	1000 чилійських песо	11.1295
29	191 HRK	100 хорватських кун	108.2674
30	255	100 доларів США за розр. із Індією	404.0000

* Курс встановлено з 01.05.2008 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.05.2008 р.	02.05.2008 р.	03.05.2008 р.	04.05.2008 р.	05.05.2008 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	470.5778	470.5778	470.5778	470.5778	472.3546	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	996.6861	996.6861	996.6861	996.6861	993.1912	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	609.3147	609.3147	609.3147	609.3147	609.0207	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	
5	208 DKK	100 датських крон	105.3885	105.3885	105.3885	105.3885	105.1689	
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	
7	233 EEK	100 естонських крон	50.2560	50.2560	50.2560	50.2560	50.1559	
8	352 ISK	100 ісландських крон	6.8258	6.8258	6.8258	6.8258	6.7723	
9	124 CAD	100 канадських доларів	498.2483	498.2483	498.2483	498.2483	500.2040	
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.1947	4.1947	4.1947	4.1947	4.1950	
11	428 LVL	100 латвійських латів	1126.0712	1126.0712	1126.0712	1126.0712	1123.8293	
12	440 LTL	100 литовських літів	227.7385	227.7385	227.7385	227.7385	227.2851	
13	498 MDL	100 молдовських лейв	48.6770	48.6770	48.6770	48.6770	48.6944	
14	578 NOK	100 норвезьких крон	98.5383	98.5383	98.5383	98.5383	98.4161	
15	985 PLN	100 польських злотих	227.5013	227.5013	227.5013	227.5013	227.3707	
16	643 RUB	10 російських рублів	2.1356	2.1356	2.1356	2.1356	2.1345	
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	371.0880	371.0880	371.0880	371.0880	371.0672	
18	703 SKK	100 словацьких крон	24.3916	24.3916	24.3916	24.3916	24.3498	
19	792 TRL	100 турецьких лір	393.0105	393.0105	393.0105	393.0105	391.7973	
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	8.0800	
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	31.0891	31.0891	31.0891	31.0891	30.9794	
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3870	0.3870	0.3870	0.3870	0.3870	
23	203 CZK	100 чеських крон	31.1420	31.1420	31.1420	31.1420	31.1355	
24	752 SEK	100 шведських крон	84.0300	84.0300	84.0300	84.0300	83.8653	
25	756 CHF	100 швейцарських франків	486.8046	486.8046	486.8046	486.8046	486.0160	
26	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	72.2981	72.2981	72.2981	72.2981	72.2717	
27	392 JPY	1000 японських єн	48.6203	48.6203	48.6203	48.6203	48.2579	
28	978 EUR	100 євро	786.3355	786.3355	786.3355	786.3355	784.7700	
29	960 XDR	100 СПЗ	820.0089	820.0089	820.0089	820.0089	820.0089	
			16.05.2008 р.	17.05.2008 р.	18.05.2008 р.	19.05.2008 р.	20.05.2008 р.	21.05.2008 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	472.4243	472.4243	472.4243	479.5643	481.8613	484.6996
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	980.2270	980.2270	980.2270	983.4127	986.2569	991.6744
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	610.2719	610.2719	610.2719	610.3457	611.2321	611.2321
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236
5	208 DKK	100 датських крон	104.7110	104.7110	104.7110	104.9071	105.4306	105.8800
6	840 USD	100 доларів США	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
7	233 EEK	100 естонських крон	49.9429	49.9429	49.9429	50.0204	50.2754	50.4755
8	352 ISK	100 ісландських крон	6.5245	6.5245	6.5245	6.7856	6.8997	6.8461
9	124 CAD	100 канадських доларів	504.2830	504.2830	504.2830	506.0449	507.9347	509.4630
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.1825	4.1825	4.1825	4.1839	4.1843	4.1870
11	428 LVL	100 латвійських латів	1119.3769	1119.3769	1119.3769	1120.4710	1126.1825	1131.4749
12	440 LTL	100 литовських літів	226.3198	226.3198	226.3198	226.6708	227.8263	228.7331
13	498 MDL	100 молдовських лейв	48.7942	48.7942	48.7942	48.7857	48.7998	48.7226
14	578 NOK	100 норвезьких крон	99.4321	99.4321	99.4321	99.6244	101.0000	101.0065
15	985 PLN	100 польських злотих	229.7939	229.7939	229.7939	230.9380	232.3895	233.0941
16	643 RUB	10 російських рублів	2.1176	2.1176	2.1176	2.1184	2.1287	2.1267
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	365.3965	365.3965	365.3965	368.4094	369.2445	369.6038
18	703 SKK	100 словацьких крон	24.6939	24.6939	24.6939	24.8263	24.9869	25.2129
19	792 TRL	100 турецьких лір	404.5752	404.5752	404.5752	409.5280	410.1989	408.5719
20	795 TMM	10000 туркменських манатів	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439
21	348 HUF	1000 угорських форинтів	31.3000	31.3000	31.3000	31.6888	31.9473	32.1476
22	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3867	0.3867	0.3867	0.3867	0.3864	0.3864
23	203 CZK	100 чеських крон	31.2075	31.2075	31.2075	31.3348	31.3952	31.5126
24	752 SEK	100 шведських крон	83.8272	83.8272	83.8272	83.8223	84.6986	85.1136
25	756 CHF	100 швейцарських франків	478.2064	478.2064	478.2064	478.9187	482.3636	484.6996
26	156 CNY	100 юанів женьмінбі (Китай)	72.1988	72.1988	72.1988	72.2561	72.3985	72.4167
27	392 JPY	1000 японських єн	48.0559	48.0559	48.0559	48.2253	48.5459	48.4997
28	978 EUR	100 євро	781.4370	781.4370	781.4370	782.6490	786.6385	789.7695
29	960 XDR	100 СПЗ	817.3187	817.3187	817.3187	816.8587	820.1873	822.1288

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

щодо іноземних валют, України щоденно (за травень 2008 року)

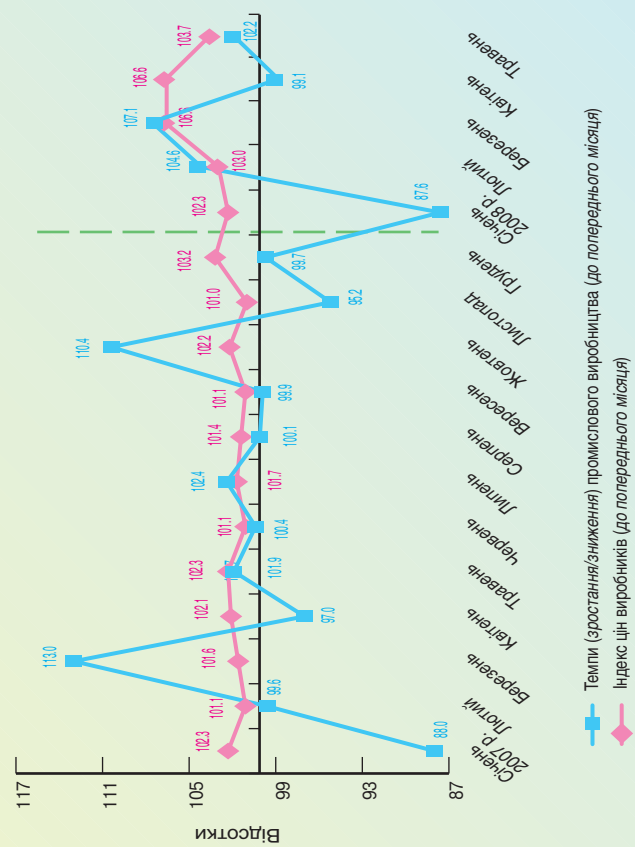
Офіційний курс										
	06.05.2008 р.	07.05.2008 р.	08.05.2008 р.	09.05.2008 р.	10.05.2008 р.	11.05.2008 р.	12.05.2008 р.	13.05.2008 р.	14.05.2008 р.	15.05.2008 р.
	475.3592	476.7534	477.6943	477.6943	477.6943	477.6943	475.1248	475.8856	476.2229	470.8718
	994.3072	995.0057	988.0365	988.0365	988.0365	988.0365	987.2282	987.7860	984.3619	980.5930
	609.3882	609.9034	609.9034	609.9034	609.9034	609.9034	609.0207	609.6825	610.7147	610.1982
	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236	0.0236
	104.6218	105.0778	104.4202	104.4202	104.4202	104.4202	103.8641	104.4370	104.7084	104.4769
	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000	505.0000
	49.8977	50.1172	49.8009	49.8009	49.8009	49.8009	49.5330	49.8009	49.9397	49.8300
	6.5985	6.5500	6.5757	6.5757	6.5757	6.5757	6.5403	6.3361	6.3657	6.3450
	496.7424	498.8638	503.9549	503.9549	503.9549	503.9549	498.4715	502.4276	502.1119	506.0489
	4.1916	4.1916	4.1909	4.1909	4.1909	4.1909	4.1888	4.1888	4.1870	4.1884
	1117.7237	1123.9272	1116.8339	1116.8339	1116.8339	1116.8339	1111.1448	1117.1541	1120.2674	1117.3252
	226.1150	227.1096	225.6763	225.6763	225.6763	225.6763	224.4623	225.6763	226.3052	225.8079
	48.6944	48.7292	48.7259	48.7259	48.7259	48.7259	48.7202	48.7132	48.7956	48.7984
	98.6393	99.6523	99.2062	99.2062	99.2062	99.2062	98.4282	99.3732	99.5904	99.3969
	226.8048	228.1403	227.6476	227.6476	227.6476	227.6476	226.4098	229.6672	230.9198	229.3753
	2.1251	2.1267	2.1261	2.1261	2.1261	2.1261	2.1144	2.1189	2.1290	2.1172
	371.0518	371.7298	369.9449	369.9449	369.9449	369.9449	366.6667	368.4929	368.5090	365.7501
	24.2139	24.3847	24.3125	24.3125	24.3125	24.3125	24.1817	24.5229	24.6416	24.5797
	399.5957	401.6411	403.5293	403.5293	403.5293	403.5293	397.5295	401.1196	403.5254	401.9122
	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439	3.5439
	30.9641	31.1127	30.9175	30.9175	30.9175	30.9175	30.6273	31.0779	31.2430	31.1918
	0.3868	0.3868	0.3868	0.3868	0.3868	0.3868	0.3868	0.3867	0.3867	0.3867
	30.9482	31.1485	30.9926	30.9926	30.9926	30.9926	30.7903	31.2311	31.3319	31.1506
	83.5139	83.9936	83.8289	83.8289	83.8289	83.8289	83.3179	83.9011	84.0743	83.7652
	478.8286	481.8508	478.0460	478.0460	478.0460	478.0460	478.1144	480.4038	481.5348	478.0316
	72.2677	72.2738	72.2760	72.2760	72.2760	72.2760	72.0892	72.2646	72.2576	72.1122
	47.9770	48.3306	47.9369	47.9369	47.9369	47.9369	48.3936	48.5734	48.6209	47.9856
	780.7300	784.1640	779.2150	779.2150	779.2150	779.2150	775.0235	779.2150	781.3865	779.6695
	818.6132	818.8534	816.0693	816.0693	816.0693	816.0693	815.4091	817.7303	817.7317	815.4210
	22.05.2008 р.	23.05.2008 р.	24.05.2008 р.	25.05.2008 р.	26.05.2008 р.	27.05.2008 р.	28.05.2008 р.	29.05.2008 р.	30.05.2008 р.	31.05.2008 р.
	467.4052	465.9253	465.9253	465.9253	466.2231	465.5350	466.8988	464.7261	465.3599	465.3599
	953.2978	962.3040	962.3040	962.3040	961.0864	959.6491	959.0464	957.3422	959.2353	959.2353
	588.0926	588.9496	588.9496	588.9496	588.9496	589.6657	590.1679	590.1679	589.1925	589.1925
	0.0227	0.0227	0.0227	0.0227	0.0227	0.0227	0.0227	0.0227	0.0227	0.0227
	102.4321	102.4300	102.4300	102.4300	102.3414	102.4649	102.4680	101.7891	101.1549	101.1549
	485.0000	485.0000	485.0000	485.0000	485.0000	485.0000	485.0000	485.0000	485.2000	485.2000
	48.8298	48.8360	48.8360	48.8360	48.7957	48.8546	48.8515	48.5291	48.2235	48.2235
	6.5966	6.6422	6.6422	6.6422	6.7149	6.7130	6.6791	6.5987	6.5572	6.5572
	492.6304	493.1699	493.1699	493.1699	491.5258	490.3827	490.8869	487.4284	493.0954	493.0954
	4.0219	4.0222	4.0222	4.0222	4.0219	4.0239	4.0222	4.0236	4.0276	4.0276
	1093.8017	1092.6891	1092.6891	1092.6891	1092.5687	1094.0439	1092.4110	1082.8808	1076.3688	1076.3688
	221.2756	221.3037	221.3037	221.3037	221.1211	221.3880	221.3740	219.9131	218.5283	218.5283
	46.8794	46.9125	46.9125	46.9125	46.9574	47.0011	47.0467	47.1767	47.2324	47.2324
	97.2655	97.2840	97.2840	97.2840	96.6317	96.8893	97.0493	96.5375	95.8017	95.8017
	225.3415	223.4588	223.4588	223.4588	224.4164	224.9584	224.9639	223.6176	222.9580	222.9580
	2.0475	2.0572	2.0572	2.0572	2.0550	2.0596	2.0593	2.0564	2.0502	2.0502
	357.2025	357.2145	357.2145	357.2145	356.7363	356.2015	355.8639	355.5183	354.7912	354.7912
	24.4761	24.5326	24.5326	24.5326	24.5692	24.5435	24.5735	24.7641	24.9515	24.9515
	388.8541	387.7785	387.7785	387.7785	389.7131	389.0516	388.4535	394.8601	396.3100	396.3100
	3.4035	3.4035	3.4035	3.4035	3.4035	3.4035	3.4035	3.4035	3.4049	3.4049
	31.4063	31.1313	31.1313	31.1313	31.1666	31.3372	31.3224	31.1463	31.2670	31.2670
	0.3711	0.3711	0.3711	0.3711	0.3711	0.3709	0.3709	0.3709	0.3711	0.3711
	30.4573	30.3860	30.3860	30.3860	30.4142	30.4752	30.4005	30.1208	30.1091	30.1091
	82.1589	82.1234	82.1234	82.1234	82.0742	82.1150	82.3265	81.4542	80.8719	80.8719
	470.8039	471.8522	471.8522	471.8522	472.0167	473.1422	473.0243	467.1277	463.1603	463.1603
	69.6870	69.8545	69.8545	69.8545	69.8678	69.9188	69.8046	69.8401	69.9329	69.9329
	46.9242	46.9619	46.9619	46.9619	46.8483	46.9049	46.7070	46.2800	46.0756	46.0756
	764.0205	764.1175	764.1175	764.1175	763.4870	764.4085	764.3600	759.3160	754.5345	754.5345
	792.6041	792.7453	792.7453	792.7453	792.1639	792.1639	792.4759	790.0425	786.3577	786.3577

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

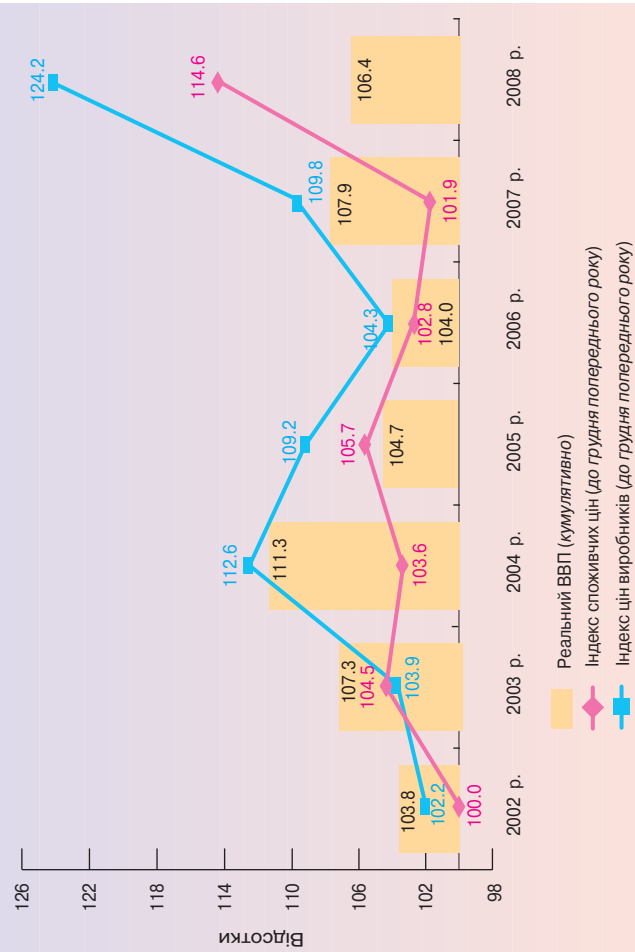
Основні макроекономічні показники розвитку України у травні 2002–2008 років

Показники	Травень 2002 р.	Травень 2003 р.	Травень 2004 р.	Травень 2005 р.	Травень 2006 р.	Травень 2007 р.	Травень 2008 р.
Відсотки							
Реальний ВВП (до відповідного місяця попереднього року)	102.6	108.3	110.3	103.6	108.5	107.7	107.2
Реальний ВВП (кумулятивно)	103.8	107.3	111.3	104.7	104.0	107.9	106.4
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (до попереднього місяця)	97.8	97.5	97.2	95.7	104.5	101.9	102.2
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (кумулятивно)	105.5	111.9	117.6	106.2	102.6	112.2	108.0
Індекс споживчих цін (до попереднього місяця)	99.7	100.0	100.7	100.6	100.5	100.6	101.3
Індекс споживчих цін (до грудня попереднього року)	100.0	104.5	103.6	105.7	102.8	101.9	114.6
Індекс цін виробників (до попереднього місяця)	101.5	100.3	102.1	101.6	101.0	102.3	103.7
Індекс цін виробників (до грудня попереднього року)	102.2	103.9	112.6	109.2	104.3	109.8	124.2

Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва та індекс цін виробників промислової продукції

Реальний ВВП, індекс споживчих цін та цін виробників промислової продукції у травні 2002–2008 років

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту статистики та звітності Національного банку України.

БАНКИ УКРАЇНИ

ЕКСКЛЮЗИВ/

Основні показники діяльності банків України на 1 червня 2008 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.06. 2008 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	195
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	12	8	4	1	6	1	6
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19	19	15
4	Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	175	177
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	21	20	19	19	23	35	47	47
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	17
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0	35.5
Активи, млн. грн.									
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	619 004	691 473
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	668 495
2	Високоліквідні активи	7 744	9 043	16 043	23 595	36 482	44 851	63 587	63 792
3	Кредитний портфель	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	485 507	555 892
3.1	У тому числі:								
	кредити, надані суб'єктам господарювання;	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	167 661	276 184	317 952
3.2	кредити, надані фізичним особам	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	77 755	153 633	185 164
4	Довгострокові кредити	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	157 224	291 963	340 897
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	5 125	9 698	23 239	34 693	58 528	90 576	156 355	179 793
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	4 456	6 357	8 266
6	Вкладення в цінні папери	4 390	4 402	6 534	8 157	14 338	14 466	28 693	26 536
7	Резерви за активними операціями банків	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	13 289	20 188	23 725
	Відсоток виконання формування резерву	85.4	93.3	98.2	99.7	100.05	100.1	100.04	100.03
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	12 246	18 477	21 495
Пасиви, млн. грн.									
1	Пасиви, всього	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	668 495
2	Власний капітал	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	69 578	80 922
2.1	У тому числі:								
	сплачений зареєстрований статутний капітал	4 575	6 003	8 116	11 648	16 144	26 266	42 873	51 483
2.2	частка капіталу в пасивах	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	11.6	12.1
3	Зобов'язання банків	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	529 818	587 573
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання	15 653	19 703	27 987	40 128	61 214	76 898	111 995	117 554
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	4 698	6 161	10 391	15 377	26 807	37 675	54 189	59 717
3.2	Кошти фізичних осіб	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078	163 482	186 477
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	8 060	14 128	24 861	33 204	55 257	81 850	125 625	143 395
Довідково									
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	72 265	85 981
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.92	13.49
3	Доходи, млн. грн.	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	41 645	68 185	39 406
4	Витрати, млн. грн.	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	37 501	61 565	35 978
5	Результат діяльності, млн. грн.	532	685	827	1 263	2 170	4 144	6 620	3 428
6	Рентабельність активів, %	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50	1.30
7	Рентабельність капіталу, %	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.67	10.86
8	Чиста процентна маржа, %	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	5.30	5.03	4.95
9	Чистий спред, %	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.31	4.99

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ" /

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у травні 2008 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у травні 2008 р. (в розрізі інструментів)

Відсотки		
Показники	2008 р.	У тому числі за травень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
— кредити “овернайт”, надані через постійно діючу лінію рефінансування	84.10	88.42
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	5.98	6.67
— кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операції своп	4.39	1.53
— операції прямого РЕПО	5.53	3.38
— стабілізаційний кредит	—	—

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у травні 2008 р.

Відсотки річні		
Показники	2008 р.	У тому числі за травень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	15.3	15.8
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	15.4	15.8
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	15.6	15.7
— кредитами рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операціями своп	14.6	15.0
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	14.7	15.2
— стабілізаційним кредитом	—	—

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у травні 2008 р. *

		Відсотки річні
Показники		Травень 2008 р.
На міжбанківському ринку:		
	за кредитами, наданими іншим банкам	16.6
	за кредитами, отриманими від інших банків	16.8
	за депозитами, розміщеними в інших банках	20.3
	за депозитами, залученими від інших банків	22.3
На небанківському ринку:		
	за кредитами**	17.5
	за депозитами	10.1

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у травні 2008 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2008 р.	01.02.2008 р.	01.03.2008 р.	01.04.2008 р.	01.05.2008 р.	01.06.2008 р.
Готівка. Гроші поза банками						
M0, % до початку року	100.0	94.9	96.2	98.8	104.5	107.0
M0 + переказані кошти в національній валюті						
M1, % до початку року	100.0	95.5	96.1	101.1	103.8	104.0
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти						
M2, % до початку року	100.0	98.7	100.6	105.2	108.7	108.7
M2 + цінні папери власного боргу банків						
M3, % до початку року	100.0	98.8	100.5	105.0	108.5	108.5

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у травні 2008 р. не змінювалася і починаючи з 30 квітня 2008 р. становить 12% річних.

Починаючи з 01.10.2006 р. встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів (постанова Правління Національного банку України від 15.09.2006 р. № 364): за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті — 0.5; за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті — 4; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 1; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 5.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

ФОНДОВИЙ РИНОК

Ринок державних цінних паперів України у травні 2008 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик у травні 2008 року									
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція			Термін погашення облігацій	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Результати розміщення		
		Встановлені обмеження на загальний обсяг розміщення облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.			Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньоозважений рівень дохідності облігацій, %
43	07.05.2008 р.	—	1 000	—	05.05.2010 р.	—	—	—	—
44	07.05.2008 р.	—	1 000	—	28.09.2011 р.	—	—	—	—
45	14.05.2008 р.	—	1 000	—	05.05.2010 р.	—	—	—	—
46	14.05.2008 р.	—	1 000	23.75	28.09.2011 р.	10 000	10 580.20	7.90	7.90
47	21.05.2008 р.	—	1 000	—	05.05.2010 р.	—	—	—	—
48	21.05.2008 р.	—	1 000	—	28.09.2011 р.	—	—	—	—
49	28.05.2008 р.	—	1 000	—	05.05.2010 р.	—	—	—	—
50	28.05.2008 р.	—	1 000	—	28.09.2011 р.	—	—	—	—
Разом						10 000	10 580.20		

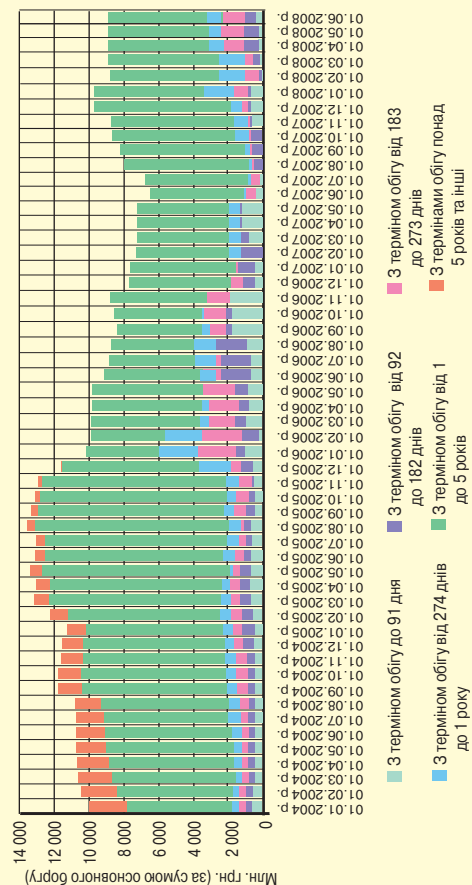
Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за січень — травень 2008 року*

Період	Обсяг розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до держбюджету, тис. грн.
Січень	294 000	307 931.62
Лютий	75 000	77 266.30
Березень	3 500	3 741.64
I квартал	372 500	388 939.56
Квітень	0	0.00
Травень	10 000	10 580.20
Червень	0	0.00
II квартал	10 000	10 580.20
I півріччя	382 500	399 519.76
Липень		
Серпень		
Вересень		
III квартал		
Жовтень		
Листопад		
Грудень		
IV квартал		
Усього з початку року	382 500	399 519.76

* За станом на 01.06.2008 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, які перебувають в обігу (на 1 червня 2008 року)

■ 3-терміном облігу до 91 дня
■ 3-терміном облігу від 92 до 182 днів
■ 3-терміном облігу від 183 до 273 днів
■ 3-термінами облігу понад 5 років та інші

АННОТАЦИИ

Поздравление Председателя Национального банка Украины Владимира Стельмаха по случаю профессионального праздника — Дня бухгалтера.

Людмила Патрикац. *Банкиры учились на Подолье.*

Отчет о состоявшемся 27–30 мая в г. Каменец-Подольский (Хмельницкая область) семинаре для сотрудников территориальных управлений Национального банка Украины на тему “Платежные системы и их развитие”.

Соревнование будущих банкиров.

Сообщение о II Всеукраинской студенческой научно-практической конференции, которая в апреле 2008 года состоялась в Харьковском институте банковского дела УБД НБУ.

Андрей Папуша. *Первый выпуск магистров.*

Репортаж о вручении дипломов первым выпускникам центра магистерской подготовки Университета банковского дела Национального банка Украины.

Владимир Мищенко, Валентин Жупанин. *Проблемы сбалансированности внутренних накоплений и внешних заимствований банков в условиях нестабильности финансовых рынков.*

Рассмотрены актуальные вопросы оптимизации соотношения внутренних накоплений и внешних заимствований банков в условиях нестабильности финансовых рынков с целью противодействия возможным финансовым кризисам.

Сергей Чигирь. *Перегрета ли банковская система Украины?*

Сообщение о заседании за круглым столом на тему “Перегрета ли банковская система Украины?”, состоявшемся в г. Киеве в Украинском доме.

Банк “Киев”: 15 лет деятельности.

Краткий обзор деятельности банка “Киев” на финансовом рынке Украины.

Елена Христофорова. *Маркетинг партнерских отношений в системе управления клиентской базой банка.*

Анализируется новая концепция маркетинга партнерских отношений в банковской сфере. Разработаны научно-методические рекомендации относительно ее внедрения.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в мае 2008 г.

Банки, включенные в Государственный реестр банков в мае 2008 г.

Банки, исключенные из Государственного реестра банков в мае 2008 г.

Александр Заец. *Международный опыт и его влияние на развитие банковской системы Украины.*

Заметки с III Международной научно-практической конференции “Международная банковская конкуренция: теория и практика”, которая 15–16 мая состоялась в Украинской академии банковского дела НБУ (г. Сумы).

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 июня 2008 года.

Дмитрий Полозенко. *Финансовая политика — механизм реализации стратегических задач социально-экономического развития.*

Проанализированы составные финансовой политики Украины и на основании анализа определены некоторые ее направления, реализация которых, по мнению автора, будет способствовать повышению эффективности общественного производства.

Людмила Рябинина. *К проблемам развития теории современных денег.*

Рассматривается сущность инфляции и ее причинно-следственной взаимосвязи роста цен и обесценивания денег, границы инфляции и возможность управления ею только с учетом теоретических аспектов сущности современных денег.

Богдан Пшик. *Фонды суверенного богатства: зарубежный опыт, проблемы и перспективы деятельности в Украине.*

Рассматривается зарубежный опыт функционирования фондов суверенного богатства, особенности, положительные и отрицательные стороны их деятельности, а также перспективы образования аналогичных структур в нашей стране.

Основные макроэкономические показатели развития Украины в мае 2002–2008 годов.

Александр Шаров. *Центральный банк в XXI веке: вызовы и решения.*

Прошрое столетие отмечено значительным увеличением роли и значения центральных банков. Как достигают они той или иной степени независимости, как влияют на монетарную политику государств, как изменяются в ходе своего развития и каковы перспективы их деятельности в будущем — эти и многие другие вопросы затронуты в предлагаемой читателям аналитической статье.

Государственные награды Украины.

Сообщение о награждении и присвоении почетных званий Президентом Украины работникам НБУ и банковской системы Украины.

Оксана Деревская. *Активно-пассивные операции и управление ликвидностью банковского учреждения.*

Излагаются практические рекомендации по проведению инспекторской проверки качества управления активами и пассивами в коммерческом банке.

Из истории банковской системы Беларуси.

Мини-рецензия на монографию Е.А.Дроздовой “Формирование банковской системы Беларуси (1861–1914 гг.)”, вышедшую в 2008 году в Минске.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “600 років м. Чернівцям”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 5 гривень, посвященной 600-летию украинского города Черновцы. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “Євген Петрушевич”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной одному из организаторов Западноукраинской Народной Республики, председателю ее парламента Евгению Петрушевичу (1863–1940). Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятных монет “Гриф чорний”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 10 и 2 гривни, посвященных грифу черному, занесенному в Красную книгу Украины и Европейский Красный список. Фотоизображения аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “225 років м. Севастополю”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 10 гривень, посвященной 225-летию основания города Севастополя. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятных монет “Ластівчине гніздо”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 50 и 10 гривень, посвященных одному из лучших памятников архитектуры Южного Крыма — замку “Ласточкино гнездо”, построенному в 1912 году инженером-архитектором Шервудом. Фотоизображения аверса и реверса монет.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за май 2008 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за май 2008 года).

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в мае 2008 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.06.2008 г.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в мае 2008 года.